

TÄÄLTÄ TULLAAN VENÄJÄ!

Rock Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteissa

Turun yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Olli Turtiainen

Marraskuu 2012

TURUN YLIOPISTO

Politiikan tutkimuksen laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

TURTIAINEN OLLI: Täältä tullaan Venäjä! Rock Suomen ja Neuvostoliiton
kulttuurisuhteissa

Pro gradu -tutkielma 96 s.

Poliittinen historia

Marraskuu 2012

Tutkielma käsittelee Suomen ja Neuvostoliiton välistä rock-musiikin kulttuurivaihtoa. Tutkielma painottuu ajallisesti 1970-luvun alusta 1980-luvun loppuun. Tutkielma on ensimmäinen yleisesitys Suomen ja Neuvostoliiton rock-vaihdosta.

Tutkielmassa keskitytään etenkin Suomi–Neuvostoliitto-seuran toimintaan, joka oli kylmän sodan aikana Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteiden päätoimija. Sen rooli rock-vaihdossa kuitenkin väheni 1980-luvun lopulle tultaessa. Suomi–Neuvostoliitto-seuran arkisto on tutkielman pääasiallinen lähdeaineisto, jonka lisäksi on käytetty myös muiden kulttuurivaihdossa mukana olleiden järjestöjen arkistoja ja tehty haastatteluja.

Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurivaihto oli vilkasta heti toisen maailmansodan jälkeen, mutta Neuvostoliiton kielteisen suhtautumisen vuoksi rock-musiikki ei ollut näkyvässä osassa maiden välisiä suhteita vielä pitkään aikaan. 1970-luvulla rock-musiikkia yritettiin sisällyttää osaksi kulttuurisuhteita, mutta huonolla menestyksellä. Rock-vaihto alkoi varsinaisesti osana Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyystapahtumia 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. 1980-luvun puolivälistä alkaen rock-musiikkia alkoi olla yhä enemmän muissakin yhteyksissä. Uudistuspolitiikan myötä Neuvostoliitto suhtautui rock-musiikkiin aiempaa hyväksyvämmiin. Tämä mahdollisti rockin esiinnousun paitsi Neuvostoliiton sisällä, myös sen kulttuurisuhteissa muiden valtioiden kanssa. Yhteistyö näkyi ennen kaikkea rock-artistien esiintymisinä toistensa kotimaissa. Esiintymisten lisäksi suunniteltiin suomalaisen rock-musiikin julkaisemista Neuvostoliitossa ja päinvastoin. Rock-yhteistyö saattoi näkyä myös kirjallisena julkaisutoimintana ja videoiden tuottamisena. Vuodet 1987-1988 olivat rock-vaihdon kultakautta, joka hiipui 1990-luvulle tultaessa.

Rock-musiikin esiinnousu maiden välisessä kulttuuriyhteistyössä toimii mikrotason esimerkkinä tarkasteltaessa makrotason muutoksia niin Neuvostoliitossa kuin Suomen idänsuhteiden hoidossa. Mitä pidemmälle 1980-luvun loppua kohti edettiin, sitä monimuotoisempaa, epävirallisempaa ja kaupallisempaa rock-vaihto oli.

Asiasanat: kulttuuripolitiikka, kulttuurisuhteet, Neuvostoliitto, rock

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Saatteeksi	1
1.2. Translitterointi	2
1.3. Tutkimusproblematiikka	2
1.4. Aikaisempi tutkimus – neuvostorock ja kulttuurisuhteet erillään	3
1.5. Tutkimusaineisto	6
2. VIRALLINEN YHTEISTYÖ JA ROCKIN UHKA LÄNNESTÄ.....	9
2.1. Suomi–Neuvostoliitto-seura – kulttuurivaihdon puolivirallinen päätoimija... 9	
2.2. Neuvostoliittolainen kulttuuriyhteistyökumppani VOKS/SSOD	10
2.3. Virallista ja valvottua kulttuurivaihtoa	11
2.4. Sähkökitara vastaan balalaikka – rock Neuvostoliitossa	12
3. ROCK-YHTEISTYÖN KIVIKKOINEN ALKUTAIVAL 1970-LUVULLA	19
3.1. Pepe Willberg naurunalaisena Kazakstanissa	19
3.2. Sleepy Sleepers idänsuhteiden uhkana	21
3.3. Suomalaisen pop- ja jazz-musiikin päivät Leningradissa	22
4. ROCK OSAKSI NUORISON YSTÄVYYSFESTIVAALIA	31
4.1. Mikko Alatalo ja Gennadi Janajev samassa salissa.....	32
4.2. Viimein neuvostorockia Suomeen.....	33
4.3. Rock-vaihtoa myös SNS:n ohi.....	37
4.4. Tõnis Mägi ja Muusik Seif Pohjois-Suomen kiertueella 1983	39
4.5. Pelle Mijoonan ja Dave Lindholmin lyhyt rajatapaaminen	40
5. ROCK YSTÄVYSSUHTEIDEN PÄÄNÄYTTÄMÖILLE.....	44
5.1. Kansainvälinen nuorisovuosi 1985	44
5.2. Sielun Veljet – Moskovan festivaalin ”surrealistisin kokemus”	47
5.3. Rauhaa ja rockia Tallinnassa	50
5.4. Lokakuun rock-vallankumous – Popeda ja Avtograf yhteiskierrueella	51

6. ROCK-VAIHDON KULTA-AIKA 1987-1988	55
6.1. Rock-vaihdosta idänsuhteiden arkipäivää	55
6.2. Rock-vaihdolla ja -videoilla naapuri tutuksi.....	62
6.3. Satelliittisiltoja ja muita suuria suunnitelmia	63
6.4. Monien eri toimijoiden rock-vuosi 1988.....	66
 7. ROCK-VAIHDON HIIPUMINEN VUOSIKYMMENEN VAIHTEESSA	77
7.1. Suomalais-neuvostoliittolainen rockin yhteistyöyritys.....	77
7.2. Rikotut lupaukset, väärät esiintyjät	79
7.3. Next Stop Soviet – vaihtoehtokulttuuria tanskalaisittain	81
7.4. Venäjänkielinen Rumba-lehti.....	83
7.5. Uudistuvan SNS:n huomio muualla kuin rock-vaihdossa	84
 8. EPILOGI: ROCK-VAIHTO KYLMÄN SODAN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN.....	87
 9. ROCK-VAIHTO: YSTÄVYYSTOIMINNASTA KAUPALLISTAMISEEN	89
9.1. Rock-vaihto ei herättänyt nuorison mielenkiintoa.....	90
9.2. Rockista ei ollut vientituotteeksi	90
9.3. Rock-vaihdosta ei jäänyt merkittävää kulttuurista jälkeä.....	91
9.4. Jatkotutkimus.....	92
 LÄHTEET	93

1. JOHDANTO

1.1. Saatteeksi

Kiinnostuin Neuvostoliiton lopunajan historiasta jo varhain, kun kuulin Neuvostoliiton perestroikan¹ ja glasnostin² aikakaudesta ja sen populaarikulttuurisista ilmiöistä. McDonald's avattiin Moskovassa ja suomalaisyhtye Popeda esiintyi kaupungin Gorki-puistossa. Ne olivat muutosten symboleita myös Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa. Popedan konsertti vuonna 1988 heijasteli paitsi asteittain avautuvaa Neuvostoliittoa, myös Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden muuttumista rennommiksi.

Sain uuden esimerkin populaarimusiikin yhteydestä Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin, kun luin Ville Pernaan artikkelin Ystävyysspolitiikan aika: Suomi Neuvostoliiton naapurina.³ Artikkelissaan Perna toi tuoreen näkökulman Suomen idänsuhteisiin: miten vuoden 1977 lentokonekaappaus⁴ vaikutti idänsuhteiden eritoimijatasoihin ja miten jopa punk-yhtye Sleepy Sleepers oli selkkauksessa osallisena. Perna osoitti, ettei rock-musiikki ole välttämättä vain politiikan ulkopuolista viihdettä, vaan se saattaa joissain tapauksissa heijastella maiden välisiä suhteita – ellei peräti osaltaan vaikuttaa niihin.

Pernaan artikkelista jäi itämään idea tutkia Suomen idänsuhteita tarkemminkin rock-musiikin näkökulmasta. Keskustellessani pro gradu -seminaarini ohjaajan professori Kimmo Rentolan kanssa vaihtoehtoisista tutkielman aiheista keväällä 2010 mainitsin viimeiseksi – ikään kuin villinä korttina – rock-musiikin aseman Suomen idänsuhteissa. Rentola kannusti minua tarttumaan tähän aiheeseen.

Myös Perna, joka on tutkinut Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteita väitöskirjassaan Tehtävänä Neuvostoliitto⁵, piti aihetta mielenkiintoisena ja antoi

¹ Ven. ”uudelleenrakennus”. Mihail Gorbatšovin uudistuspolitiikka 1980-luvulla. Ks. esim. Idäntutkimus 2/2008.

² Ven. ”avoimuus”. Mihail Gorbatšovin uudistuspolitiikka 1980-luvulla, joka laajensi sananvapautta Neuvostoliitossa. Ks. esim. Pietiläinen, 12-21.

³ Perna 2005, 179-196; tämän tutkielman luku 3.2.

⁴ Neuvostoliiton sisäisessä liikenteessä ollut kone kaapattiin Suomeen, josta kaappareiden tarkoitus oli jatkaa Tukholmaan. Tilanne oli Suomelle ulkopoliittisesti erittäin hankala ja arkaluontoinen, minkä vuoksi tapauksen tiedotus oli vähäistä. Kaappaustilanne kuitenkin ratkesi väkivallatta ja kaapparit palautettiin kotimaahansa. Ibid.

⁵ Perna Ville, Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944-1992. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti. Keuruu 2002.

hyödyllisiä vinkkejä tutkielman aloittamiseen. Lisäksi olen saanut tarpeellisia neuvoja Aleksanteri-instituutin Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen maisterikoulun pro gradu -seminaarin ohjaajilta Suvi Kansikkaalta ja Seppo Vepsäläiseltä.

Gradua tehdessäni aihe on noussut jälleen ajankohtaiseksi. Kuten perestroikan aikana, myös nyt Venäjä on muutostilassa, ja oppositiovoimissa on edustettuina useita 1980-luvun rock-muusikoita. Lisäksi Suomen ja Venäjän rock-vaihto on vilkastunut jälleen viime aikoina.

1.2. Translitterointi

Venäjänkielisten nimien ja termien translitteroinnissa tutkielma noudattaa Suomen Standardisoimisliiton ohjeita (SFS 4900) kansallisesta translitteroinnista. Kirjallisten lähteiden suorissa lainauksissa translitterointi saattaa kuitenkin olla joissakin tapauksissa erilainen.

1.3. Tutkimusproblematiikka

Suomen ja Neuvostoliiton välinen kulttuuriyhteistyö käynnistyi toden teolla jatkosodan jälkeen. Se sai virallisen aseman maiden välisissä suhteissa osana 1948 solmittua YYA-sopimusta⁶. Kulttuuriyhteistyön jo vakiinnuttua se vielä kodifioitiin maiden väliseen sopimukseen sivistyksellisestä yhteistyöstä vuonna 1960.⁷

1950-luvulla syntyi myös uudenlainen nuorisokulttuuri, johon liittyi olennaisesti rock-musiikki⁸. Vaikka rockia kuunneltiin ahkerasti sekä Suomessa että Neuvostoliitossa, se ei ollut mukana maiden välisissä kulttuurisuhteissa ennen 1980-lukua.

Tutkielmani selvittää, miten rock-musiikki tuli osaksi Suomen ja Neuvostoliiton välisiä kulttuurisuhteita. Aineiston saatavuuden vuoksi tutkin rock-yhteistyön eri osa-alueita

⁶ Virallisesti ”Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain välillä”, solmittu 6.4.1948. YYA-sopimuksen viides artikla: ”Korkeat osapuolet vakuuttavat päättäneensä toimia yhteistyön ja ystävyysden hengessä Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisten ja kulttuurisuhteiden jatkuvaksi kehittämiseksi ja lujittamiseksi.” Esim., Vares, 126; Siikala, 155; Kinnunen 288.

⁷ Sopimus sivistyksellisestä yhteistyöstä Suomen tasavallan ja Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton välillä. Siikala, 169-174.

⁸ Tutkielmassani käsitellään pääasiassa rock-musiikkia erotuksena iskelmämusiikista (jonka neuvostovastine on *estrada*), laulaja-lauluntekijä musiikista (*avtorskaja pesnja, bard*) ja jazzista. Näitä musiikkilajeja toisaalta sivutaan, kun ne ovat kytköksissä rock-musiikkivaihtoon. Termejä ”rock” ja ”pop” saatetaan käyttää rinnakkain.

pääosin suomalaisten toimijoiden näkökulmasta.⁹ Milloin yhteistyö alkoi? Mikä taho teki aloitteen sen ottamisesta mukaan kulttuuriyhteistyöhön? Mitä suomalaisyhtyeitä esiintyi Neuvostoliitossa ja mitä neuvostoliittolaisyhtyeitä Suomessa? Miksi rock-musiikki tuli kunnolla mukaan juuri 1980-luvun puolivälissä ja mistä muutos johtui? Mikä oli rock-musiikin suhde muuhun kulttuuriyhteistyöhön ja miten sen asema muuttui 1980-luvulla? Miten Mihail Gorbatšovin uudistuspolitiikka ilmeni Neuvostoliitossa ja Suomen ja Neuvostoliiton välisessä rock-yhteistyössä? Kuka vastasi rock-yhteistyön käytännön järjestelyistä? Minkälaisilla areenoilla esiinnyttiin – virallisissa ystävyystapahtumissa vai myös muualla? Miten rock-vaihto kehittyi 1990-luvulle tultaessa? Tutkielman varsinainen käsittelyosuus päättyy vuoteen 1991, joka toimii päätepisteenä paitsi Neuvostoliiton hajoamisen, myös rock-vaihdon hiipumisen ja arkistomateriaalin saatavuuden vuoksi.

Olen ottanut mukaan myös seuraavia kysymyksiä, vaikka niihin on ollut vaikeampaa löytää luotettavia vastauksia: Kuinka säänneltyä toiminta oli? Miksi tietyt yhtyeet pääsivät mukaan; jätettiinkö tai jättäytyikö joku ulkopuolelle? Liittyikö sääntelyyn ja yhtyeiden valintaan poliittista tarkoituksenmukaisuutta? Miten rock-yhteistyö ilmeni osana ystävyyspolitiikkaa¹⁰?

1.4. Aikaisempi tutkimus – neuvostorock ja kulttuurisuhteet erillään

Suomen ja Neuvostoliiton rock-yhteistyötä ei ole aikaisemmin tutkittu. Toisaalta aihe on ollut esillä Yleisradion Yhteinen sävel –TV-dokumenttisarjassa (2009)¹¹, jossa Suomen ja Neuvostoliiton kanssakäymistä käsiteltiin musiikin näkökulmasta. Maiden välisestä 1980-luvun rock-yhteistyöstä kertoi sarjan päätösjakso Tere perestroika¹².

⁹ Stalinin aikaista musiikkipolitiikkaa tutkineen Meri Herralan mukaan musiikkipolitiikkaan liittyvää neuvostoarkistomateriaalia 1950-lukua myöhemmiltä vuosikymmeniltä ei ole saatavilla. Herrala, 108; professorit Elena Zdravymyslova ja Anna Temkina Pietarin eurooppalaisesta yliopistosta arvelivat myös, ettei aiheeseen todennäköisesti löydy avointa arkistomateriaalia Venäjältä; toisaalta SNS:n historiategoksen kirjoittajan Kaisa Kinnusen mukaan Venäjän valtionarkistossa Moskovassa on VOKS:n (Yleisliittolainen ulkomaisia kulttuurisuhteita hoitava seura) ja SSOD:n (Neuvostoliiton ystävyysseurojen liitto) arkistot. Kinnunen, 16.

¹⁰ Pernaa kuvailee Suomen Neuvostoliitto-suhteiden hoitoa ystävyyspolitiikaksi: ”Ystävyys otettiin ulkopolitiikan julkiseksi perusteeksi. --- ’Ystävyys’ oli abstraktin käsitteen poliittista hyödyntämistä. Ystävyys ei ollut ystävyyttä vaan ystävyyspolitiikkaa.” Pernaa 2005, 177-178; Kinnusen mukaan toiminnan järjestäytyneisyys erottaa ystävyysseurojen harjoittaman ystävyyden ”tavallisesta” ystävyydestä. Kinnunen, 11.

¹¹ Ja meille loisti valot Moskovan! HS 20.9.2010. Ohjelmasarjan ohjaaja Ari Matikainen on tullut sittemmin tunnetuksi vuonna 2012 julkaistun Venäjän vapain mies -elokuvan tekijänä.

¹² Ensiesitys YLE Teema -kanavalla 13.11.2009.

Tieteellistä tutkimusta aiheesta ei ole kuitenkaan tehty, vaan on tutkittu joko populaarimusiikkia ottamatta huomioon Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita, tai maiden välisiä suhteita ottamatta huomioon populaarimusiikkia, poikkeuksena edellä mainittu Ville Pernaan artikkeli.

Toisaalta 1970-luvun vasemmistolainen laululiike, jota Miska Rantanen on tutkinut poliittisen historian pro gradu -tutkielmassaan¹³ ja sitä seuranneesta Love Records –historiateoksessaan¹⁴, solmi myös populaarimusiikkisiteitä Neuvostoliittoon. Kuitenkaan varsinaisesta rock-vaihdosta ei voida puhua laululiikkeen yhteydessä. Tämä osoittautui oikeaksi päätelmäksi myös vuosina 1975-1988 toimineen Helsingin laulufestivaalin arkistoihin tutustuttaessa. Laulufestivaalin ulkomaisten vierailijoiden painopiste oli myös enemmän kolmannen maailman maissa kuin Neuvostoliitossa.¹⁵

Neuvostoliittolaisen populaarimusiikin tutkimus on ollut viime aikoina Suomessa näkyvästi esillä. Idäntutkimus-julkaisun¹⁶ numero 2/2010 omistettiin täysin neuvostorockille. Julkaisussa pääsivät ääneen neuvostorockin asiantuntijat niin Venäjältä, Norjasta, Englannista kuin Suomestakin. Myös Helsingin yliopiston tiedelehti Yliopisto julkaisi artikkelin neuvostorockin historiasta syksyllä 2010.¹⁷ Suomessa neuvostorockin tutkimukseen on keskittynyt etenkin Helsingin yliopiston venäläisen kirjallisuuden tutkijatohtori Tomi Huttunen. Helsingin yliopistossa on myös tehty useita pro gradu -tutkielmia neuvostoliittolaisten rock-yhtyeiden lyriikoista.¹⁸ Nämä tutkielmat kuitenkin keskittyvät teosten sisällön ja muodon analysointiin. Suomen Neuvostoliiton-tutkimuksessa populaarimusiikkia on siis käsitelty taiteentutkimuksen keinoin – politiikasta erillisenä.

Huttunen odottaa suomirockin ja myöhäisneuvostokauden venäläisen rockin historian vertailevaa tutkimusta: ”--- tuon historiikin kirjoittaja tulee avaamaan rockin ja

¹³ Rantanen Miska, Olen kommunisti - Laulukvartetti Agit-Prop, Love records ja 1970-luvun poliittinen laululiike. Pro gradu –tutkielma. Poliittinen historia / Helsingin yliopisto. Helsinki 1999.

¹⁴ Rantanen Miska, Love Records 1966–1979. Tarina, Taiteilijat, Tuotanto. Schildt, Porvoo 2005.

¹⁵ HLFA / 16-27, KA.

¹⁶ Idäntutkimus on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä tieteellinen aikakauskirja, jota julkaisee Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura (VIETS ry).

¹⁷ Ollikainen Tapio, Musiikkia kylkiluiden päällä. S. 30-32. Yliopisto numero 10, 22. lokakuuta 2010.

¹⁸ Ks. Huttunen, Rock Venäjällä ja Neuvostoliitossa.

<<http://blogs.helsinki.fi/venajaavoiummartaa/venalainen-rock>>

populaarikulttuurin historian ystäville kokonaisen maailman.”¹⁹ Vaikka tämä tutkielma käsittelee sekä suomalaista että neuvostoliittolaista rockia, se ei ole Huttusen kaipaama maiden rock-musiikin historian vertaileva tutkimus. Toisaalta koska Suomen ja Neuvostoliiton rock-yhteistyötä ei ole ennen tutkittu, tutkielma tulee omalta osaltaan avaamaan ”uusia maailmoja” niin populaarikulttuurin kuin poliittisen historian tutkijoille, ja tarjoamaan apuvälineitä sille tutkijalle, joka aikoo vastata Huttusen haasteeseen.

Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteita on tutkittu, mutta rock-musiikkiin keskittymättä. Kylmän sodan aikana kulttuurisuhteista tehtiin lähinnä selvityksiä, joissa tyydyttiin listaamaan kulttuuriyhteistyön keskeisimpiä toimijoita ja osa-alueita ilman sen syvempää analysointia.²⁰ Maiden välisiä kulttuurisuhteita alettiin kunnolla tutkia vasta kylmän sodan päätyttyä, kun aiheeseen oli saatu historiantutkimuksen kannalta olennaista ajallista etäisyyttä.

Väitöskirjassaan Tehtävänä Neuvostoliitto Ville Perna on tutkinut Opetusministeriön alaisen Neuvostoliittoinstituutin (nyk. VIE-instituutti) kylmän sodan aikaista toimintaa. Vaikka Neuvostoliittoinstituutti oli tärkeä tekijä virallisissa kulttuurisuhteissa, ei teoksessa kuitenkaan juurikaan käsitellä rock-musiikkiiyhteistyötä²¹, jossa Neuvostoliittoinstituutilla ei ollutkaan mainittavaa roolia.²²

Pääasiallisesti Suomen ja Neuvostoliiton kulttuuriyhteistyötä koordinoi Suomi-Neuvostoliitto-seura (SNS, nyk. Suomi-Venäjä-seura).²³ Seuran historiasta on julkaistu kahteen osaan jaettu teos.²⁴ Vuosia 1944-1974 käsittelevä Kaisa Kinnusen osuus on huomattavasti perusteellisempi kuin Aimo Minkkisen laatima lyhyehkö ”katsaus”

¹⁹ Huttunen 2010, 29.

²⁰ Esim. Heinonen ; Siikala, 148-180.

²¹ Poikkeuksena Suomen kulttuuriviikkoja Kazakstanissa 1972, jossa esiintyi myös Pertti ”Pepe” Willberg Paradise-yhtyeineen. Perna, 197-198; ks. luku 3.1.

²² Tekijän keskustelu Ville Pernaan kanssa 20.4.2010.

²³ Tekijän keskustelu Ville Pernaan kanssa 20.4.2010; VIE-instituutin informaatikko Sirpa Sulkavan sähköpostiviesti Ville Pernaalle 22.4.2010. Tekijän hallussa. ; Siikala, 173.

²⁴ Kinnunen, Kaisa: Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944-1974. Samassa laitoksessa on myös Aimo Minkkisen laatima Katsaus Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historiaan 1975-1991.

vuosista 1975-1991. Toisaalta populaarimusiikkiihteistyö on esillä vasta Minkkisen käsittelemässä ajanjaksossa, mutta vain sivuhuomautuksena.²⁵

Kylmän sodan kulttuurivaihdon tutkimus on nykyään vilkasta. Siitä osoituksena oli Jyväskylän yliopiston 14.-16.6.2012 järjestämä akateeminen konferenssi East-West Cultural Exchanges and the Cold War, johon kokoontui tutkijoita ympäri maailmaa. Vuonna 2012 julkaistiin myös Joni Krekolan teos *Maailma kylässä*, joka käsittelee vuoden 1962 Helsingin kansainvälisiä nuorisofestivaaleja.

1.5. Tutkimusaineisto

Tutkielman lähdeaineisto koostuu primäärilähteistä (arkistomateriaali ja haastattelut), aiheeseen liittyvästä tutkimus- ja muusta kirjallisuudesta, lehtiartikkeleista ja audiovisuaalisesta materiaalista.

Pääasiallinen arkistolähde on SNS:n arkisto, joka sijaitsee Kansallisarkistossa (VA) Helsingissä.²⁶ Kansallisarkistossa olen käynyt läpi myös Neuvostoliittoinstituutin arkistoa, mutta se ei osoittautunut hyödylliseksi tätä tutkielmaa ajatellen.²⁷ SNS:n ja Neuvostoliittoinstituutin lisäksi kulttuurivaihdossa oli mukana muitakin suomalaistoimijoita joilla oli suoria kontakteja Neuvostoliittoon, kuten ystävyyskaupungit, eri puolueet ja järjestöt. Populaarimusiikkivaihdossa oli mukana myös ainakin Rauhanpuolustajat ry²⁸, Helsingin Laulufestivaali ry, PAND taiteilijat rauhan puolesta ry, Nuorallatanssi ry, ja yksityisiä ohjelmatoimistoja. Tutkielman näkökulman – viralliset kulttuurisuhteet – sekä aineiston saatavuuden ja rajaamisen vuoksi olen keskittynyt lähinnä SNS:n toimintaan. Olen kuitenkin käynyt läpi Kansan Arkistossa (KA) sijaitsevia Helsingin laulufestivaalin, PAND taiteilijat rauhan puolesta

²⁵ Minkkinen, 380-382. Minkkinen mainitsee Popedan ja Autographin Lokakuun rock-vallankumous -86 -kiertueen ja virolaisen Tõnis Mägi ja Musik Seif -yhtyeen kiertueen osana SNS:n nuorisotoimintaa. Sen enempää populaarimusiikkiihteistyötä Minkkinen kuitenkin käsittelee.

²⁶ Tutkielmaa varten on käyty läpi kaikkiaan 39 SNS:n arkistokoteloja. Käytän Kansallisarkistosta löytyvään materiaaliin viitattessani vanhaa lyhennettä VA (Valtionarkisto) erotuksena Kansan Arkistosta (KA).

²⁷ Neuvostoliittoinstituutin kulttuurivaihtoon liittyvissä kansioissa oli vain klassiseen musiikkiin ja kulttuuriperintöön liittyvää aineistoa. NIA / Ff 3-4, VA.

²⁸ Rauhanpuolustajat perustettiin 1949, ja SNS oli sen toiminnassa alussa tiiviisti mukana, mutta alkoi etäännyä siitä jo 1950-luvulla. Toisaalta kahden suuren ja osittain samoja päämääriä ajaneiden järjestöjen välillä oli kilpailua, ja toisaalta rauhanpuolustajia ja etenkin sen kattojärjestöä Maailman Rauhanneuvostoa pidettiin NKP:n ja Neuvostoliiton ulkopoliittikan välikappaleena, vaikka toisaalta SNS:kin painotti valistustoiminnassaan Neuvostoliiton ulkopoliittikan ”rauhanomaisia pyrkimyksiä”. Kinnunen 108-112, 173.

ry:n ja Suomen festivaaliyhdistyksen asiakirjoja sekä SNS:n valokuva-arkistoa. Kansan Arkistossa sijaitseva Rauhanpuolustajien arkisto oli aineistonkeruujankohdana (2011-2012) järjesteltävänä, joten en valitettavasti päässyt tutustumaan siihen. Rock-yhtyeiden vierailuihin liittyviä lehtiartikkeleita sain VIE-instituutin kirjastosta viime hetkellä ennen kuin lehtileikearkisto poistettiin.

Ulkoasianministeriön arkistosta kerrottiin, että heillä on hyvin vähän tutkielmaan liittyvää aineistoa. Esimerkiksi vuosilta 1982-87 kulttuuriyhteistyön materiaalia on vain pari koteloa ja nekin ovat pääosin opetusministeriöstä tiedoksi tullutta tai sinne välitettyä aineistoa.²⁹ Myös Kalervo Siikalan teoksessa Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet todetaan, että Suomen ja Neuvostoliiton väliseen kulttuurisopimukseen liittyviä kysymyksiä käsiteltiin – ainakin teoksen julkaisujankohdana 1976 – pääasiassa opetusministeriössä. Ulkoasiainministeriössä Suomen ja Neuvostoliiton kulttuuriyhteistyö oli esillä poliittisella osastolla, jossa asiaa käsiteltiin yhdessä Suomen Moskovan-suurlähetystön kanssa.³⁰ Kaisa Kinnusen ja Ville Pernaan mukaan kulttuurivaihdon käytännön järjestelyt olivat kuitenkin enemmän SNS:n kuin opetus – tai ulkoasiainministeriön vastuulla.³¹

Arkistomateriaalin lisäksi olen tehnyt haastatteluja.³² Olen haastatellut kasvokkain muusikko Hasse Wallia, joka toimi SNS:n musiikkijaostossa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa; ohjelmatoimiston johtaja Sampo Laurikaista³³, joka teki rock-vaihtoa SNS:stä erillään; kääntäjä Anton Nikkilää, joka oli 1980-luvulla ja on edelleen venäläisen rockin parhaimpia suomalaisasiantuntijoita; ja SNS:n nuorisajaostossa työskennelleitä Markku Kärkkäistä ja Matti Moilasta. Lisäksi olen haastatellut puhelimitse toimittaja Reijo Nikkilää, joka toimi vuosina 1977-1987 Yleisradion Moskovan-kirjeenvaihtaja, ja Klaus Venetjokea, joka SNS:n järjestösihteerinä oli eräs rock-vaihdon päätoimijoista. Olen ollut viestienvaihdossa myös muusikko Kauko Röyhkän kanssa, jonka neuvostokriittisyys aiheutti yhteentörmäyksiä 1980-luvulla

²⁹ Sähköpostiviesti UM:n tietopalvelun Sami Heinolta tekijälle 24.9.2010.

³⁰ Siikala, 170-171; Kinnunen, 181.

³¹ Kinnunen, 181; Tekijän keskustelu Ville Pernaan kanssa 20.4.2010.

³² Haastatteluja tehdessä olen käyttänyt opasta Kvale Steinar, An introduction to Qualitative Research Interviewing. Haastatteluja analysoitaessa apuna ovat olleet myös Pietarin eurooppalaisen yliopiston kurssin Doing Fieldwork in Russia (syksy 2011) opettajat Elena Zdravymyslova ja Anna Temkina.

³³ Kiitän professori Kimmo Rentolaa Sampo Laurikaisen haastattelun järjestämisestä.

rock-vaihdon toimijoiden kanssa. Olen kiitollinen kaikille haastattelun antaneille – ne ovat rikastuttaneet tutkielmaani ja tarjonneet näkökulmia, jotka olisivat jääneet vain arkistoja tutkimalla löytämättä.

Tutkielman seuraava luku (2) esittelee Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurivaihdon päätoimijoita sekä rock-musiikin asemaa Neuvostoliitossa. Esittely on olennaista sen kannalta, että hahmotamme rock-vaihdon suhteessa virallisiin kulttuurisuhteisiin ja Neuvostoliiton kulttuuriseen kontrolliin. Sitä seuraavat luvut (3-7) ovat varsinaisia käsittelylukuja, Suomen ja Neuvostoliiton rock-vaihdon tutkimusta kronologisesti edeten. Luku 3 esittelee rock-vaihdon hankalaa alkutaivalta 1970-luvulla. Luvussa 4 käsitellään rock-vaihdon tuleamista osaksi nuorison ystävyystapahtumia 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Luku 5 kertoo rock-vaihdon nousemisesta nuorisotapahtumien sivujuonteesta merkittävämpään rooliin 1980-luvun puolivälissä. Luku 6 käsittelee rock-vaihdon kulta-aikaa vuosina 1987-1988, ja luku 7 sen hiipumista 1990-luvulle tultaessa. Viimeinen luku (8) on tutkielman yhteenveto, jossa myös pohditaan rock-vaihdon merkitystä ja kurkistetaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen rock-vaihtoon.

2. VIRALLINEN KULTTUURIYHTEISTYÖ JA ROCKIN UHKA LÄNNESTÄ

Kalervo Siikalan mukaan kulttuurisuhteet olivat pitkään varsin riippumattomia ulkopoliittisista suhdanteista, ja vasta 1900-luvulla julkinen hallinto pyrki yhä enemmän ohjaamaan kulttuurisuhteiden kehitystä poliittisten tarkoitusperien saavuttamiseksi.³⁴ Etenkin kylmän sodan aikana Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteissa näkyi politiikan ja kulttuurivaihdon tiivis suhde. Sotien ajaksi katkenneet Suomen ja Neuvostoliiton väliset kulttuurisuhteet haluttiin solmia uudelleen. Kulttuurivaihdon piti olla ”perinteet huomioonottavaa, sivistyneistöjohtoista, vapaata ja epäpoliittista”.³⁵ Epäpoliittista se ei kuitenkaan ollut.

2.1. Suomi-Neuvostoliitto-seura – kulttuurivaihdon puolivirallinen päätoimija

Suomen puolella kulttuurisuhteita alkoi hoitaa ennen kaikkea Suomi-Neuvostoliitto-seura (SNS), joka perustettiin jatkosodan jälkeen lokakuussa 1944. SNS sai suuren osan tuloistaan valtion avustuksena, joka oli huomattavasti suurempi kuin millään muulla ystävyysseuralla.³⁶ SNS:ää koskevaa lakia ei ollut säädetty, mutta se oli kuitenkin tietyssä mielessä puolivaltiollinen järjestö: sillä oli suorat yhteydet Neuvostoliiton ystävyysseurojen liittoon (SSOD) ja Neuvostoliiton valtiollisiin elimiin, kuten kulttuuriministeriöön ja sen alaiseen konserttihallintoon (Goskontsert). Seura toteutti käytännössä valtioiden välisissä kulttuurisopimuksissa määritellyjä tehtäviä, kuten Suomen ja Neuvostoliiton kulttuuriviikkojen järjestämisen. Vuonna 1983 laadittu selvitys Suomen ja Neuvostoliiton kulttuuriyhteistyöstä 1978-1979 vahvistaa käsitystä SNS:n keskeisestä roolista kulttuurivaihdon järjestäjänä ja aloitteentekijänä.³⁷

SNS ei ollut vain kulttuurivaihto-organisaatio, vaan se oli voimakkaasti kytköksissä Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaan. Seuran keskusjohtokuntaan kuului eri puolueiden edustajia, myös kansanedustajia. Lisäksi sillä oli yhteisöjäseniä. Seuran valistussihteeri Timo Karvonen pohti seuran virallista luonnetta vuonna 1985: ”Arvion esittäminen Suomi-Neuvostoliitto-seuran ja julkisen vallan suhteesta on hyvin vaikeaa. Tiivistä vuorovaikutusta ja kanssakäymistä on molemmin puolin. Seura, sen piirijärjestöt ja useat osastot saavat toiminta-avustusta julkisista varoista ja toisaalta seura eri tasoilla

³⁴ Siikala, 13,25-28.

³⁵ Kinnunen, 283.

³⁶ Kinnunen, 12.

³⁷ Heinonen, 6-7.

toteuttaa paitsi yleistä ulkopoliittista kansalaiskasvatusta myös julkisen hallinnon suhteiden hoitoa Neuvostoliittoon ---.”³⁸ Seuran yleispoliittista merkitystä heti sodan jälkeen kuvaa mm. se, että SNS:n kulttuurivaltuuskunnan käynnin yhteydessä Stalin myönsi Suomelle kahden vuoden helpotuksen sotakorvauksien suorittamiseen.³⁹

1970-luvulle tultaessa seuran toiminta oli puoluepolitisoitunut ja valtiollistunut.⁴⁰ Puoluepolitisoituminen tarkoitti myös sitä, että Suomen kommunistisen puolueen (SKP) rooli väheni. SKP oli ollut seurassa hallitsevassa roolissa 1960-luvun loppuun asti.⁴¹ Toisaalta kommunistien ja kansandemokraattien osuuden vähetessä seuran johtoportaan seuran muu järjestöväki koostui edelleen pääasiassa niiden jäsenistä. Voidaan myös todeta, että enemmistökommunisteilla oli seurassa vähemmistöläisiä suurempi rooli.⁴²

2.2. Neuvostoliittolainen kulttuuriyhteistyökumppani VOKS/SSOD

Suomen ja Neuvostoliiton välistä kulttuuriyhteistyötä tehtiin jo valvontakomission aikana vuosina 1944-1947. Valvontakomission neuvostoliittolaisilla jäsenillä oli tiiviit yhteydet VOKS:iin, eli yleisliittolaiseen ulkomaisten kulttuurisuhteiden järjestöön.⁴³ VOKS esiteltiin ulkomailla vapaaehtoisena järjestönä, mutta tosiasiasa se oli valtion rahoittama ja ylläpitämä laitos.⁴⁴ Sen toiminta kuului sisällöllisesti Neuvostoliiton ulkoministeriön alaisuuteen.⁴⁵ Neuvostoliitto hoiti VOKS:n kautta myös Suomen kanssa tehtävää kulttuuriyhteistyötä; VOKS:n Moskovassa toimistossa oli Skandinavian osasto, jonka piiriin Suomi kuului. Ulkomailla VOKS:n edustajina toimivat Neuvostoliiton suurlähetystöissä kulttuuriasioista vastaavat lähetystösihteerit. VOKS toimitti materiaalia paikallisille ystävyysseuroille, kuten SNS:lle, ja muille Neuvostoliitosta kiinnostuneille tahoille. Tehtäviin kuului myös huolehtia Neuvostoliittoon kutsutuista kulttuurivaltuuskunnista ja yksittäisistä vieraista.⁴⁶ Stalinin väitetään pitäneen vuonna

³⁸ SNS:n valistussihteerin Timo Karvosen vastauskirje Åbo Akademin Markku Suksen tiedusteluun SNS:n ja valtionhallinnon suhteista 15.1.1985. SNSA / 78, VA; Myös Kinnunen, 179.

³⁹ Siikala, 154; Kinnunen, 87-88.

⁴⁰ Kinnunen, 14-15.

⁴¹ Kinnunen, 153-159.

⁴² 1980-luvun lopun jäsentutkimuksen mukaan seuran jäsenistä 33% kannatti SKDL:ää, 23% SDP:tä ja 9% taistolaisten vaalipuoluetta DeVaa. Minkkinen, 387.

⁴³ *Vsesojuznoe obščestvo kulturnoi svjazi s saganitsei*. Kinnunen, 80.

⁴⁴ Kinnunen, 27.

⁴⁵ Kinnunen, 187.

⁴⁶ Kinnunen, 27-28.

1925 perustettua järjestöä parhaana propaganda-aseena kapitalistista järjestelmää vastaan.⁴⁷ Tämä merkitys korostui entisestään kylmän sodan aikana. Toisaalta järjestöä arvosteltiin siitä, ettei se ohjannut tarpeeksi ulkomailla toimivien edustajiensa työtä eikä pitänyt tarpeeksi yhteyttä ulkomaisiin ystävyysseuroihin.⁴⁸

Vuonna 1958 VOKS:n tilalle perustettiin Neuvostoliiton ulkomaisia ystävyys- ja kulttuurisuhteita hoitavien seurojen liitto SSOD⁴⁹, josta käytettiin Suomessa nimeä Neuvostoliiton ystävyysseurojen liitto. Suurin ero VOKS:iin oli se, että SSOD:hen kuului suuri joukko kulttuuri- ja ystävyysuhteita hoitavia alajärjestöjä, kuten Neuvostoliitto–Suomi-seura. Neuvostoliitto–Suomi-seuralla ei kuitenkaan ollut käytännössä omia työntekijöitä, vaan yhteistyö SNS:n ja Neuvostoliiton välillä hoidettiin SSOD:n kautta. Samoin kuin VOKS:n kohdalla, myös SSOD:lla oli edustaja Neuvostoliiton suurlähetystössä Helsingissä.⁵⁰

2.3. Virallista ja valvottua kulttuurivaihtoa

SNS, SSOD ja Neuvostoliitto-Suomi-seura tekivät vuodesta 1960 lähtien kirjallisia kulttuurivaihtosuunnitelmia, jotka rakentuivat SNS:n, SSOD:n ja Neuvostoliiton kulttuuriministeriön käymien neuvottelujen pohjalle.⁵¹ Neuvostoliitossa Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisopimukseen kuuluneita musiikkialaan kuuluvia kysymyksiä hoiti kulttuuriministeriö ja erityisesti sen alainen valtiollinen konserttitoimisto Goskontsert.⁵² Populaarikulttuurivaihdossa lopulta SSOD:n rooli oli kuitenkin merkittävämpi kuin kulttuuriministeriön tai Goskontsertin.

Ensimmäinen sodan jälkeen Suomeen saapunut neuvostoliittolainen taitelijaryhmä oli tammikuussa 1945 vierailut A.V. Aleksandrovin johtama neuvostoarmeijan kuoro soitin- ja tanssiryhmineen, joka konsertoi Helsingissä, Tampereella ja Turussa.⁵³ Vielä samana vuonna Neuvostoliitosta tuli Suomeen myös Baltian laivaston jazz-orkesteri.⁵⁴

⁴⁷ Siikala, 27.

⁴⁸ Kinnunen, 188-189.

⁴⁹ *Sojuz sovetskikh obšestv družby i kultutnoi svjazi s zarubežnymi stranami.*

⁵⁰ Kinnunen, 190-192.

⁵¹ Kinnunen, 288-289.

⁵² Siikala, 171.

⁵³ Siikala, 154; Kinnunen, 283.

⁵⁴ Siikala, 154.

Jazz-yhtyeen vierailua voidaan pitää yllättävänä, koska jazz ei nauttinut Neuvostoliitossa kovin suurta virallista arvostusta.⁵⁵

Kulttuurivaihto oli Suomen kannalta voimakkaasti tuontivoittoista, eli neuvostoliittolaisia esiintyjiä tuli Suomeen enemmän kuin suomalaisia vietiin Neuvostoliittoon.⁵⁶ Kulttuurivaihtoa leimasi myös Neuvostoliiton viranomaisten määräysvalta ja poliittinen valvonta, kuten yleensäkin Neuvostoliiton ja ulkomaiden välisessä kulttuurivaihdossa. Neuvostoliitosta oli esillä vain virallinen kulttuuri, eikä suoria yhteyksiä epävirallisiin taiteilijaryhmiin ollut. SNS:n kulttuurisihteerinä toimineen Pulmu Mannisen mukaan kulttuurivaihto oli kaksinkertaisesti poliittisesti valvottua: ”Ensimmäinen poliittinen tarkistus tapahtui Neuvostoliitossa. Suomessa kulttuurivaihdon hyväksyivät viime kädessä kansandemokraatit, jotka toimivat SNS:n korkeimmilla johtopaikoilla.”⁵⁷

Rockmusiikki ei kuulunut maiden väliseen kulttuurivaihtoon pitkään aikaan. Siihen vaikutti ennen kaikkea Neuvostoliiton poliittinen kontrolli.

2.4. Sähkökitara vastaan balalaikka – rock Neuvostoliitossa

”80-luvulla perestroikan aikana suomalaiset rock-bändit pääsivät Neuvostoliittoon nauttimaan maailmantähdenluokan megasuosiosta, Neuvostoliitossa kun ei ollut koskaan aikaisemmin ollut vaihtoehtokulttuuria, saatika sitten rock-musiikkia”⁵⁸

”Suomalaisyhtyeiden biiseissä käsiteltiin ennakoluulottomasti myös neuvostokulttuuriin liittyviä aiheita. Maassa ei ollut aiemmin ollut vaihtoehtokulttuuria eikä rockista saanut puhua.”⁵⁹

Yleisradion Tere Perestroika -TV-dokumentin juonnossa ja Yleisradion Elävän arkiston aiheesta kertovalla internet-sivulla sorrutaan harhakäsitykseen, että suomalaisyhtyeet

⁵⁵ Esim. Pilkington 1994, 65-67.

⁵⁶ Siikala, 219.

⁵⁷ Kinnunen, 289.

⁵⁸ Tere perestroika TV-dokumentin alkujuonto.

⁵⁹ Yleisradion Elävän arkiston johdantoteksti uutispätkiin Popedan Moskovon Gorki-puiston konsertista 1988 sekä Leningrad Cowboysin ja Puna-armeijan kuoron yhteisistä harjoituksista 1993. Yhteinen sävel: Tere Perestroika.

<<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=8&ag=94&t=819&a=7431>>

olisivat 1980-luvulla tuoneet rock-musiikin Neuvostoliittoon, jossa sitä ei olisi lainkaan tunnettu. Jo pelkästään tämän vuoksi on tarpeellista kertoa rock-musiikin asemasta Neuvostoliitossa. Se on olennaista myös siksi, että ymmärtäisimme, miten rock-musiikkia kontrolloitiin Neuvostoliitossa ja miksi rock-musiikkivaihto saattoi nousta osaksi kulttuurisuhteita vasta 1980-luvulla.

Jo Lenin oli määrännyt, ettei kulttuurin pidä kehittyä vapaasti, vaan kommunistisen puolueen tulee ohjata sen kulkua toivottuun suuntaan.⁶⁰ Näyttävin kulttuuripoliittinen hyökkäys tapahtui vuosina 1946–1948, kun Josif Stalinin lähipiiriin kuulunut Andrei Ždanov linjasi uudesta kulttuuripoliitikasta: ”porvarillinen rappiokulttuuri” tuomittiin, mikä tarkoitti nykytaiteen muotojen, kuten jazzin, julistamista pannaan. Nykytaidetta kritisoitiin ”formalismiksi” ja ulkomailta vaikutteita liikaa saaneeksi ”kosmopolitismiksi”.⁶¹ Myös SNS:n musiikkijaosto suomensi ja toimitti jäsenistölleen kyseisen kannanoton.⁶² Nikita Hruštšov puolestaan paheksui siveettömiä ”uusia tansseja” ja jazzin kuuntelun hän totesi tuntuvan ”siltä, kuin olisi kaasua mahassa”.⁶³ Hruštšovin mielestä musiikin pitäisi olla sen sijaan ”ylentävää ja toimintaan yllyttävää”.⁶⁴ Toisen maailmansodan jälkeen, kun rock-musiikki nousi länessä uuden nuorisokulttuurin myötä, valtavirtaan puolue leimasi sen kapitalistiseksi ja yhteiskuntajärjestyksen vaarantavaksi ilmiöksi. Se ei kuitenkaan estänyt rockin leviämistä ympäri Neuvostoliittoa.

Rock-musiikin kuuntelu ja levittäminen Neuvostoliitossa tapahtui aluksi nk. *stiljagi*⁶⁵ ja *bitnik*⁶⁶-nuorison keskuudessa. Stiljagit paitsi kuuntelivat länsimaista rockia, myös perustivat omia yhtyeitä, joista useimmat imitoivat kuulemiaan länsimaisia kappaleita. Länsimainen lehdistö ei jäänyt tästä ilmiöstä paitsi, vaan raportoi innokkaasti neuvostonuorison uudesta tyylistä ja kiinnostuksesta länsimaista kulttuuria kohtaan. Tyypillinen amerikkalainen otsikko aiheesta kuului ”[Elvis] Presleyn levyt villitys

⁶⁰ Yurchak, 12; Stites, 38-39; toisaalta esim. kirjallisuuden osalta taiteen vapautta myös jossain määrin kannustettiin, etenkin sotakomissaari Lev Trotskin toimesta. Ks. Jangfeldt 330-333.

⁶¹ Esim. Yurchak, 46; Kinnunen, 285; Troitski, 9; Pilkington 1994, 65-66.

⁶² Kinnunen, 265.

⁶³ Ramet ym., 182-183; Krekola, 189.

⁶⁴ Ramet ym., 183.

⁶⁵ Muodikkaasti ja pop-henkisesti pukeutuneista nuorista käytetty nimitys. Nykytermeistä ”hipsteri” vastanee stiljagia eniten; Venäjällä 2008 ilmestynyt 50-luvun Neuvostoliiton rocknuorisosta kertova menestyselokuva Stiljagi on käännetty englanniksi Hipsters.

⁶⁶ Venäläinen käännös beatnikista, jotka liitettiin Neuvostoliitossa kirjallisuuden sijaan rock-musiikkiin, ks. Caute, 457.

Neuvostoliitossa – neuvostonuoriso ahmii ulkomaalaisia, varsinkin amerikkalaisia tuotteita.”⁶⁷ Toisaalta väitetään, etteivät 1950-luvun länsimaiset rocktähdet vielä vedonneet neuvostoyleisöön, vaan rock teki läpimurron vasta 1960-luvulla The Beatles -yhtyeen myötä.⁶⁸ Rock-musiikki ja -elämäntapa oli neuvostonuorison reaktio monotoniseen ja yhdenmukaiseen neuvostoarkeen. Vaihtoehtokulttuuri vetosi etenkin nomenklatuuran⁶⁹ jälkikasvuun, mutta myös muuhun nuorisoon.⁷⁰

Rock-musiikista tuli täten osa kylmän sodan kulttuuririntaman taistelua. 1960-luvulle tultaessa politbyroo⁷¹ ja kommunistisen puolueen nuorisoliitto Komsomol alkoivat pystyttää rautaesirippua läntisen rockin vaikutusta vastaan. Erilaisten kieltojen lisäksi mm. tuettiin kansanmusiikkia, mutta yritys ei onnistunut. ”Balalaikka ei vetänyt vertoja 25 watin sähkökitaralle, eikä jalan marssin tahdissa polkeminen 100 watin PA-laitteille. Jos länsinuoriso olisi halunnut soittaa balalaikkaa, he olisivat voineet tehdä niin – mutta he eivät halunneet.”⁷²

Rockia luita vasten

Tekniikan kehitys mahdollisti musiikin levittämisen jopa omatekoisesti, ja kielloista huolimatta neuvostoliittolaiset rockin kuuntelijat keksivät keinoja musiikin kuunteluun ja levittämiseen. Yksi keino oli kopioida ulkomailta salaa tuotuja vinyylilevyjä. Laittomat vinyylilevykopioid kaiverrettiin raaka-aineen puuttumisen vuoksi usein vanhoille röntgen-kuville, minkä vuoksi niitä kutsuttiin ”kylkiluulevyiksi”.⁷³

Neuvostoliitossa oli tuotettu kelanauhureita jo ensimmäisinä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina, mutta vasta 1960-luvulla niitä alettiin tehtiin massatuotantona.

⁶⁷ *Presley Records a Craze in Soviet – Soviet Youth Said to Show Hunger for Things Foreign, Especially American*. Cauter 457-458 (lainaus); Shiraev ja Zubok, 19-20.

⁶⁸ Ramet ym., 182.

⁶⁹ Nomenklatuura oli valtaapitävien henkilöiden joukko Neuvostoliitossa. Nomenklatuuraan kuuluvat henkilöt työskentelivät hallinnon kaikilla portailla ja pystyivät käyttämään asemaansa pönkittääkseen omaansa ja muiden taloudellista ja sosiaalista asemaa. Nomenklatuuran hyväosaisia lapsia kutsuttiin pilkallisesti ”kultaiseksi nuorisoksi” (*zolotaja molodožd*).

⁷⁰ Shiraev ja Zubok, 19-20; Yurchak, 170-171. Shiraev ja Zubok korostavat nomenklatuuran jälkikasvun osuutta, kun taas Yurchak korostaa, että muoti levisi myös maanviljelijöiden ja työläisten lasten parissa.

⁷¹ Poliittinen toimikunta, Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ylin päättävä elin.

⁷² Cauter, 441 (lainaus tekijän suomennos); ks. myös Pilkington 1994, 67-68.

⁷³ Yurchak 181-184; Toitski 12-13,24; BBC:n TV-dokumentti *How the Beatles rocked the Kremlin*, joka on esitetty Yle Teema -kanavalla 23.1.2010 nimellä *Neuvostoliitto beatlemanian kourissa*.

Kelanauhurit tarjosivat halvemman, tehokkaamman ja laadukkaamman tavan kopioida musiikkia kuin ”kylkiluulevyt”.⁷⁴ Myös lyhytaaltoradiovastaanottimia tuotettiin sarjatuotantona, ja niillä pystyi kuuntelemaan länsimaisia pop- ja rocklähetyksiä. Neuvostoliitto häiritsi lähinnä neuvostovastaiseksi propagandaksi katsomiaan lähetyksiä, kuten CIA-rahoitteista Radio Libertyä, mutta ei puuttunut muutoin länsimaisiin lähetyksiin.⁷⁵

Leonid Brežnevinkin noustua valtaan virallinen suhtautuminen rock-musiikkiin muuttui hieman; esimerkiksi pääministeri Aleksei Kosyginin kerrottiin pitävän ”viileästä jazzista”. Kun huomattiin mikä vaikutus rock-musiikilla on nuorisoon, sitä ei pyritty täysin kieltämään, vaan ottamaan valvonnan alaisuuteen.⁷⁶ Nuorisojärjestö Komsomol alkoi järjestää diskoja,⁷⁷ ja englantilainen pop-tähti Elton John pääsi vierailemaan Neuvostoliitossa vuonna 1979.⁷⁸ 1970-luvulla myös muutamat neuvostoliittolaiset rockyhtyeet saivat virallisen statuksen.

Neuvostoliiton virallista musiikkitoimintaa ohjasivat kulttuuriministeriön alaisuudessa toimineet filharmoniat ja säveltäjien unioni. Filharmoniat eivät olleet konserttikokoonpanoja, kuten filharmonia-termi käsitetään länsimaissa, vaan alueellisia järjestöjä, joiden tarkoituksena oli konserttien järjestämisen lisäksi edistää neuvostoliittolaisten yhtyeiden ja artistien toimintaedellytyksiä. Filharmonioiden jäseniksi pääsi 1970-luvulta alkaen myös muutamia rock-yhtyeitä, jotka hyötyivät järjestöjen antamista palkkioista ja laitehankinnoista sekä saivat esiintyä radiossa ja televisiossa. Filharmoniaan kuuluvan yhtyeen materiaalin piti kuitenkin olla sensorien säännöllisin välein hyväksymä. Tämän vuoksi yhtyeet, jotka liittyvät filharmoniaan, olivat usein rockfanien mielestä myyneet sielunsa.⁷⁹ Arvioiden mukaan vuonna 1987 Venäjän neuvostotasavallassa oli jopa 160 000 amatööriyhtyettä, kun taas filharmoniaan kuuluvia ammattilaisyhtyeitä oli vain muutama sata.⁸⁰

⁷⁴ Yurchak 185-190.

⁷⁵ Yurchak 175-180.

⁷⁶ Ramet ym., 183.

⁷⁷ Ramet ym., 183-184.

⁷⁸ Rice, 101.

⁷⁹ Rice, 89-90; Ramet ym., 183-184.

⁸⁰ Ramet ym., 181.

1980-luku – uudesta kylmästä sodasta perestroikaan

Tärkeä vedenjakaja neuvostorockin historiassa oli Tbilisissä järjestetty rock-festivaali vuonna 1980.⁸¹ Festivaaleilla soittivat ensimmäistä kertaa yhdessä sekä viralliset filharmonioiden hyväksymät yhtyeet että epäviralliset bändit. Festivaalilla oli myös tuomaristo, johon kuului mm. sittemmin Neuvostoliiton ulkoministerinä ja Georgian toisena presidenttinä tunnettu Eduard Ševarnadže.⁸² Festivaaleja oli tallentamassa Suomen Yleisradion kuvausryhmä.⁸³ Ria Karhilan kuvaamaa filmiä pidetään edelleen korvaamattoman tärkeänä dokumenttina neuvostorockin historiasta.⁸⁴

Tbilisin festivaalin merkitys oli siinä, että sekä yleisön että tuomariston suosiosta nauttivat ensi kertaa epäviralliset rock-yhtyeet, kun taas viralliset yhtyeet kärsivät tappion: ”Eilispäivän establishmentista oli tullut dinosauruksia ja undergroundista tämän päivän ykkösnimiä”, Neuvostoliiton – ja edelleen nyky-Venäjän – kuuluisin rock-toimittaja Artemi Troitski kirjoitti.⁸⁵ Festivaalin jälkeen suosiota nauttineet yhtyeet lähtivät kiertueille ja saivat esiintymislupia stadioneille ja urheiluhalleille. Troitskin mukaan rock-musiikin läpimurto selittyy kaupallisilla syillä. Suuri yleisö oli kyllästynyt virallisiin artisteihin, eivätkä ne enää tuottaneet kaupallista voittoa. Sen sijaan nuoriso oli kiinnostunut epävirallisista rock-konserteista, ja vaikka rock ei saanut minkäänlaista valtiollista tukea, sen kuuntelemisesta oli tullut miltei ”käyttäytymisnormi”. Toisaalta rockia ei haluttu korkean tason tilaisuuksiin: vuoden 1980 Moskovian olympialaisissa ei kuultu rockia, vaan kulttuuriohjelma oli perinteistä kansanlaulua, balettia ja marsseja.⁸⁶

Neuvostoliiton rock-elämään vaikutti merkittävästi myös Leningradin rock-klubin perustaminen vuonna 1981. Kyseessä oli maan ensimmäinen rock-klubi, jota voisi verrata Suomen elävän musiikin yhdistykseen (Elmu). Klubi ei siis ollut vain soittotila, vaan myös rock-musiikkia edistävä yhdistys. Klubin jäsenenä oli muusikoiden lisäksi myös muiden alojen taiteilijoita. Ennen 1980-luvun puoliväliä klubin sääntönä oli, että yhtyeiden tuli esiintyä ilmaiseksi, minkä vuoksi osa yhtyeistä lähti mieluummin

⁸¹ Ramet ym., 185; Troitski 61-65.

⁸² Troitski, 61-65; Huttunen 2012, 31.

⁸³ Troitski, 67; Reijo Nikkilän haastattelu 8.6.2011; Huttunen 2012, 31.

⁸⁴ Reijo Nikkilän haastattelu 8.6.2011; Huttunen 2010, 29.

⁸⁵ Troitski, 68.

⁸⁶ Troitski, 70-72.

konservatiivisten filharmonioiden alaisuuteen. Myös tiloista ja laitteistoista oli klubilla pulaa.⁸⁷ Leningradin rockklubin toiminta oli valvottua, ja vuonna 1990 KGB:n kenraalimajuri Oleg Kalugin paljastikin KGB:n olleen klubin perustamisen taustalla. Tarkoitus oli pitää rock aisoissa, valvonnan alaisena.⁸⁸ Paljastus otettiin ristiriitaisesti vastaan, ja sen motiivejakin voi epäillä: ”En oikein tiedä minkä takia hän on tuollaisen paljastuksen tehnyt, onko hän yrittänyt kerätä pisteitä itselleen --- että hän olisi ollut jonkinlainen liberaali”, Anton Nikkilä pohtii.⁸⁹

KGB:n ajoittaisesta myötämielisyydestä huolimatta 1980-luvun alussa kontrolli taas koveni, mikä ehkä heijasteli 1980-luvun alun euro-ohjuskriisiä ja kiristynyttä kansainvälistä tilannetta. Rock-musiikkia vastaan hyökättiin paitsi lehdistökampanjalla, myös määräämällä virallisten rock-yhtyeiden kappalelistat koostumaan vähintään 80 prosenttisesti Neuvostoliiton säveltäjien unioniin kuuluvilla teoksilla.⁹⁰ Lisäksi diskoihin jaettiin kulttuuriministeriön ja Komsomolin⁹¹ laatimia listoja levyistä, joita ei saanut soittaa.⁹² Konstantin Tšernenkon lyhyen hallinnon aikana Komsomol kokosi lisäksi partioita takavarikoimaan laittomasti kaduilla myytäviä levyjä ja tarkistamaan ulkomaisten rock-kappaleiden ideologisia painotuksia.⁹³ Rajuin väite oli, että rockmusiikin levittäminen oli Naton salajuoni ja psykologinen ase levittää länsimaisia ihanteita neuvostonuorison keskuuteen. Neuvostoliittolainen tutkija väitti, että projektin parissa työskentelee ”tuhansia asiantuntijoita” ja että se on ”imperialististen valtioiden” johtajien ohjaama.⁹⁴

Neuvostoliiton suhtautuminen rock-musiikkia kohtaan muuttui jälleen myönteisemmäksi Mihail Gorbatšovin noustua maan johtoon maaliskuussa 1985. Vuonna 1986 myös Moskovaan perustettiin rock-klubi. Huhut klubin perustamisesta olivat alkaneet jo pian sen jälkeen, kun Gorbatšov oli julistanut uudistusmielisen linjapuheensa NKP:n täysistunnossa huhtikuussa 1985. Klubin perustamisesta

⁸⁷ Troitski, 84-88.

⁸⁸ Huttunen 2012, 79.

⁸⁹ Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

⁹⁰ Rice, 101; Troitski, 117.

⁹¹ Kommunistisen puolueen nuorisjärjestö Komsomolilla oli suuri merkitys rock-musiikin valvomisessa, koska se hallinnoi virallisia diskoja ja niiden ohjelmistoa. Ks. Ramet ym., 184-185.

⁹² Rice 101; Yurchak 214-215; Troitski, 121. Ricen mukaan kulttuuriministeriö teki mustia listoja, kun taas Yurchakin teoksessa esitellään kopio Ukrainan Komsomolin laatimasta listasta. Troitski puolestaan puhuu yleisesti ”valtiollisen kulttuurikoneiston” tekemistä listoista.

⁹³ Ramet ym., 185.

⁹⁴ Pilkington 1994, 80-81.

vastasivat arvovaltaiset tahot kuten Komsomol, kaupungin kulttuurihallinto ja ammattiyhdistykset. Rock-artistit suhtautuivat virallisiin tahoihin epäluuloisesti, mutta halu päästä soittamaan oli vahvempi, joten ”käytännössä kaikki” moskovalaiset rock-yhtyeet halusivat liittyä klubiin.⁹⁵ Klubin nimeksi muodostui myöhemmin rock-laboratorio. Samaan aikaan rock muutenkin vapautui, ja 1980-luvun loppu oli neuvostorockin kulta-aikaa.

Artemi Troitski on perustellut rockin vapauttamisen hyödyllisyyttä perestroikan näkökulmasta neljällä eri teesillä. Ensinnäkin kommunistinen puolue piti poliittisissa julkilausumissaan tärkeänä lähestyä nuorisoa epämuodollisella ja realistisella tavalla, joka ottaa huomioon nuorison maun, todelliset tarpeet ja aloitteet. Toisekseen aiemmin tabuina pidetyt aiheet, kuten huumeet, korruptio ja musta pörssi, joita rock oli paheksuttavasti käsitellyt, tuotiin nyt myös lehtien palstoille. Kolmanneksi oli taloudellisen voitontavoittelun mahdollistaminen – ja rockissa oli paljon kaupallista potentiaalia. Viimeisenä teesinä Troitski esittää mielenkiintoisesti rock musiikin toimivan – paheellisesta maineestaan huolimatta – nuorisojuopottelun estäjänä: raittiiden vapaa-ajanviettotapojen joukossa rock oli keskeisessä asemassa.⁹⁶

⁹⁵ Troitski, 140.

⁹⁶ Troitski, 144-145.

3. ROCK-YHTEISTYÖN KIVIKKOINEN ALKUTAIVAL 1970-LUVULLA

Vaikka Neuvostoliiton kanta rockmusiikkia kohtaan oli kielteinen 1980-luvun puoliväliin asti, Suomi–Neuvostoliitto-seura halusi jo 1970-luvulla viedä suomalaista populaarimusiikkia, myös rockia, Neuvostoliittoon. Yritykset olivat kuitenkin epäonnisia: Pepe Willbergin ja Paradise-yhtyeen esitys Kazakstanissa vuonna 1972 ei vedonnut paikalliseen yleisöön. Vuonna 1977 kohistiin uudesta rock-musiikin genrestä punkista, ja suomalainen Sleepy Sleepers -yhtye laitettiin boikottiin Neuvostoliittoa herjaavien kappaleiden vuoksi. Vuosikymmenen lopulla SNS:n musiikkijaostossa oli kuitenkin jälleen suunnitelmia laajentaa maidenvälistä musiikkivaihtoa rock-musiikin suuntaan, mutta ne kaatuivat Neuvostoliiton vastustukseen.

3.1. Pepe Willberg naurunalaisena Kazakstanissa

Suomi-Neuvostoliitto-seuran ja Neuvostoliittoinstituutin suurimpia yhteistyöhankkeita olivat Suomen kulttuurin viikot Neuvostoliitossa, joita järjestettiin kahden vuoden välein vuodesta 1968 lähtien. Suomeen puolestaan tuli vuorovuosina Neuvostoliiton kulttuurin viikot, joissa tärkeimpänä suomalaisena osapuolena oli SNS.⁹⁷

Vuoden 1972 kulttuuriviikko pidettiin Kazakstanin neuvostotasavallan pääkaupungissa Alma-Atassa. Osa tapahtumista järjestettiin Moskovassa. Kulttuuriviikon valtiolliset valmistelut käynnisti opetusministeriön kansainvälisten asioiden osastopäällikkö Kalervo Siikala, joka kutsui koolle oman ministeriönsä lisäksi ulkoministeriön, Neuvostoliittoinstituutin ja SNS:n edustajat suunnittelemaan viikon suuria linjoja. Tapahtuman koontia varten Siikala asetti virallisen järjestelytoimikunnan, jossa oli edellä mainittujen tahojen edustajien lisäksi myös Yleisradio ja laaja joukko kulttuurialan järjestöjä. Lopputuloksena oli poikkeuksellisen laaja-alainen ohjelma: ”Juurikaan liioittelematta voisi todeta, että lähes kaikki osa-alueet, joita voi kutsua suomalaiseksi taiteeksi tai kulttuuriksi esitettiin alma-atalaisille.”⁹⁸ Ensimmäistä kertaa myös pop-musiikki oli mukana yhtenä osa-alueena, edustajanaan Petri ”Pepe” Willberg Paradise-yhtyeineen. Willberg ja Paradise oli merkitty osaksi Radion tanssiorkesteria, jonka ohjelmiston laati Yleisradion

⁹⁷ Pernaa 2002, 194; Kinnunen, 288.

⁹⁸ Pernaa 2002, 195 (lainaus); ks. myös Kertomus Suomen kulttuurin viikon toteuttamisesta Kazakstanin SNT:ssa ja Moskovassa 18.9.-2.10.1972, SNSA / 221, VA.

viihdepääällikkö ja jazz-muusikko Otto Donner.⁹⁹ Repertuaarissa oli pääosin Donnerin sävellyksiä, mutta ainakin alustavien suunnitelmien mukaan myös Beatlesin ja Simon & Garfunkelin lainakappaleita.¹⁰⁰ Radion tanssiorkesteri oli saavuttanut suosiota aiemmilla Suomen kulttuurin viikoilla, joten ehkä Willberg ja Paradise haluttiin tuoda viikoille jo ennestään tunnetulla nimellä.

Esiintyminen ei ollut kuitenkaan menestys. Pop-musiikki oli alma-atalaisille ennenkuulumatonta, mutta se ei aiheuttanut Beatles-tyylistä hysteriaa vaan huvittuneisuutta, kuten Ilta-Sanomien artikkelista käy ilmi:

”Paradise kävi Alma-Atassa – ja almat nauroivat niin. Ensimmäistä kertaa mikään pop-bändi pisti jalkansa Kazahstanin Neuvostotasavaltaan. Pepe Willberg ja kumppanit, heidän pitkät tukkansa, resuvaatteensa ja ennenkuulumaton musansa saivat kunnon aasialaiset hilpeästi hihittämään.”¹⁰¹

Kulttuuriviikon monipuolisuus oli jopa haitaksi, sillä samalla areenalla esiintyivät toisiinsa sopimattomat taiteenlajit. ”Alun perin meillä piti olla oma konserttimme ja klassikoilla --- omansa. Se olis jotenkin funtsannut, mutta nyt kaikki iskettiin yhteen, ja ne kanteleensoittajat ja tanssiparit vielä kaiken kukkuraksi”, Willberg kommentoi. Asiaa ei edes auttanut yhtyeen musiikin sovinnaisuus: ”Kansa oli ihan selvästi ulalla meidän suhteemme. Ja kuitenkin meillä oli smokit päällä ja soittamamme kappaleet --- olivat siistiä ja suomalaista (oli muuten opetusministeriön määräys).”¹⁰²

Yhtyeen oli alun perin määrä mennä myös Moskovaan esiintymään, mutta se ei mahtunutkaan vierailuryhmään. Yhtye harmitteli päätöstä, sillä he uskoivat, että Moskovassa olisi ollut täysin erilainen vastaanotto.¹⁰³ Neuvostolehdistä Willbergiä ja Paradisea ei noteerattu lainkaan, vaan esillä olivat lähinnä kapellimestari Kari Tikka ja suomalaiset muotinäytökset.¹⁰⁴

⁹⁹ Kertomus Suomen kulttuurin viikon toteuttamisesta Kazahstanin SNT:ssa ja Moskovassa 18.9.-2.10.1972, SNSA / 221, VA.

¹⁰⁰ Nimeämätön ja päiväämätön dokumentti, jossa esitellään yhtyeen ohjelmistoa. SNSA / 221, VA.

¹⁰¹ Paradise kävi Alma-Atassa – ja almat nauroivat niin, IS 11.10.1972. SNSA / 221, VA; Myös Pernaa 2002, 197-198.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Neuvostoliitosta tulleet lehtileikkeet, SNSA / 221, VA.

Kazakstanin kokemuksen perusteella saatettiin ajatella, ettei populaarimusiikki sopinut neuvostoliittolaiseen musiikkimakuun. SNS:n tapahtumakertomuksessa todettiin, etteivät esitykset saavuttaneet toivottua vastakaikua yleisössä; ”Vastaisuudessa lieneekin syytä tarkemmin harkita minkälaisella ohjelmistolla ja yhtyeen kokoonpanolla suomalaista viihdeohjelmaa viedään ulkomaille.”¹⁰⁵ Tätä mieltä oli myös Suomen Leningradin-pääkonsuli Antti Karppinen todetessaan, että kulttuurivaihdossa ”kansanmusiikin esittäminen olisi tervetullutta (ja paljon parempaa kuin esim. pop- tai rock-musiikin).”¹⁰⁶ Toisaalta suomalaisseurueen mukana olleet petroskoilaiset tulkit olivat todenneet, että vaikka ”Alma-Atan estradinystävät [eivät] ole vielä tottuneet korviasärkevään soitantoon”, asia voisi olla Petroskoissa toisin.¹⁰⁷

3.2. Sleepy Sleepers idänsuhteiden uhkana

Rock-musiikin asemaa Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa tuskin paransi punk-yhtye Sleepy Sleepersin nostattama kohu. Vaikka tapaus ei liity suoranaisesti Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteisiin, se saattoi osaltaan vaikuttaa rock-musiikkia kohtaan vallinneeseen nihkeään asenteeseen.

Vuonna 1977 Sleepy Sleepers joutui vaikeuksiin julkaistuaan singlen ”Kaaapataan lentokone Moskovaan”, joka viittasi samana vuonna tapahtuneeseen lentokonekaappaukseen. Kappale ilmestyi myös pitkäsoitolla ”Takaisin Karjalaan”, jonka alkuperäinen nimi oli ollut vieläkin provosoivampi – ”Karjala takaisin!”

SNS:n Kajaanin-osasto puuttui asiaan ensimmäisenä ja julisti albumin vahingoittavan Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. Hymy-lehden mukaan osasto ei kuitenkaan ollut edes kuullut koko levyä. Paheksunnan lisäksi SNS lähetti myös tanssilavoille – yhtyeen pääasiallisille keikkapaikoille – kiertokirjeitä, joissa kehoitettiin olla ottamatta yhtyettä vastaan. Kohun noustua myös levyautomaatteja hallinnoinut Raha-

¹⁰⁵ Kertomus Suomen kulttuurin viikon toteuttamisesta Kazakstanin SNT:ssa ja Moskovassa 18.9.-2.10.1972, SNSA / 221, VA.

¹⁰⁶ Pernaa 2002, 198. Pernaa viittaa dokumenttiin Leningradin pääkonsulin Antti Karppisen kirje UM:lle 18.3.1976. SNSA / 220, VA. Pernaan lähdeviite ei kuitenkaan vastaa SNS:n arkiston nykyistä numerointia – kotelo 220 käsittelee Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyysfestivaalia 1989 eikä Suomen kulttuuriviikkoja Neuvostoliitossa 1972.

¹⁰⁷ Rautaisannos Suomea Alma-Atassa, US 12.10.1971. SNSA / 221, VA.

automaattiyhdistys veti kappaleen pois jukebokseista. Niin ikään Yleisradio pitäytyi soittamasta yhtyeen kappaleita, vaikka bändi olikin maanlaajuisesti suosittu.¹⁰⁸

Vaikka yhtye siistikin linjaansa – ainakin mitä ulkopolitiikkaan tulee – tapaus saattoi antaa idänsuhteiden turvaajille negatiivisen kuvan rock-musiikista. Voidaan myös pohtia, kulkiko tieto kohusta myös Neuvostoliittoon ja vaikuttiko se mahdollisesti viranomaisten suhtautumiseen rock-musiikkiin. Sleepy Sleepers edusti vieläpä rockin räävitöntä puolta – punkia. Punk oli ollut Artemi Troitskin mukaan laajasti esillä Neuvostoliiton lehdistössä tuohon aikaan, ja ulkomaankirjeenvaihtajat herkuttelivat huliganismiin ja jopa fasismiin yhdistetyn punk-nuorison värikkäillä kuvauksilla.¹⁰⁹ Punkia vastaan hyökättiin voimakkaasti myös Suomessa poliittisten lapsi- ja nuorisjärjestöjen toimesta, jotka menestyksekkäästi vetosivat valtiovaltaan, jotta englantilainen punk-yhtye Sex Pistols ei pääsisi esiintymään Suomessa.¹¹⁰

3.3. Suomalaisen pop- ja jazz-musiikin päivät Leningradissa

Vastoinikäymisistä huolimatta ajatus populaarikulttuurin sisällyttämisestä kulttuurisuhteisiin nousi esiin jälleen 1970-luvun lopussa. Vaikka Willbergin esiintyminen Kazakstanissa ei mennyt suunnitelmien mukaan, oli kaukaisesta Kazakstanista toisaalta turha vetää johtopäätöksiä koko Neuvostoliiton musiikkimausta. Varsinkin Leningradissa, mutta myös Moskovassa, rock oli jo suosittua, vaikka se ei päässytkään kovinkaan helposti julkiseen levitykseen. 1970-luvun lopulla SNS:n musiikkijaostossa alettiinkin suunnitella pop- ja jazz-musiikin päiviä Leningradiin.

1940-luvun lopussa ensi kertaa perustettu SNS:n musiikkijaosto perustettiin uudelleen vuonna 1975. Jaosto otti tuolloin tehtäväkseen selvittää, millaista neuvostoliittolaista musiikkia toivottiin tuotavan Suomeen ja millaista suomalaista musiikkia vietävän Neuvostoliittoon.¹¹¹ Koska maiden välinen äänilevyjen myynti oli miltei olematonta, ei kummallakaan maalla ollut tarkkaa käsitystä siitä, minkälainen musiikki olisi suosittua naapurimaassa. Vienti- ja tuontiesitysten suosio ja todellinen kysyntä oli pitkälti arvailujen varassa.

¹⁰⁸ Pernaa 2005, 191-196; Lindfors ym., 96.

¹⁰⁹ Troitski, 54-56.

¹¹⁰ Esim. Hyvä paha populaari Kansan Arkistossa 23.11.2009 – 23.11.2010 –näyttelyn esite.

¹¹¹ Kinnunen, 265.

Musiikkijaoston rock-muusikot festivaali-idean takana

Vuonna 1978 SNS:n musiikkijaostoon kutsuttiin rock-muusikot Hasse Walli ja Antti Hytti, jotka olivat mm. Piirpauke- ja Punainen Lanka -yhtyeiden perustajajäseniä. Kaksikosta jaostossa pöytäkirjojen valossa aktiivisemmin toiminut Walli arvelee, että seura halusi lujittaa siteitä muusikoihin, jotka olivat jonkin verran vasemmalle kallellaan. Walli oli jo mukana vasemmistolaisessa Kulttuurityöntekijöiden Liitossa.¹¹² Lisäksi hän oli esiintynyt Helsingin laulufestivaaleilla 1977 soittaessaan Bob Dylanin kappaleita yhdessä Tuomari Nurmion kanssa.¹¹³ Vasemmistohenkisyydestä kertonee myös se, että hänen kitaransa pohjaan oli kuvioitu sirppi ja vasara.¹¹⁴ Jaoston puheenjohtaja, muusikko ja säveltäjä Rauno Lehtinen oli puolestaan arvostettu tekijä, minkä vuoksi Walli ja Hytti lähtivät mielellään toimintaan mukaan.

Jaostolla ei ollut selvää kuvaa, minkälaista musiikkivaihtoa oli mahdollista toteuttaa, mutta Walli koki, että oli loogista laajentaa suhteita populaarimusiikin suuntaan.¹¹⁵ Aloitteenteko Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurivaihdossa oli muutoinkin usein suomalaisten harteilla.¹¹⁶ Jaoston kokouksessa 22.5.1978 todettiin, että koska konserttitoimistot hoitavat pitkälti klassisen musiikin vaihtoa, jaoston ”tulisi voida vaikuttaa siihen, mitä muuta kuin klassista musiikkia tuodaan Suomeen, ja mitä tällaista musiikkia Suomesta viedään Neuvostoliittoon.” Wallille annettiin tehtäväksi yhdessä Rauno Lehtisen kanssa koota lista ja esittelyaineistoa, kuten valokuvia ja äänilevyjä, niistä muusikoista ja yhtyeistä, jotka voisivat esiintyä Neuvostoliitossa. Kokouksessa painotettiin, että ”olisi otettava huomioon myös neuvostoliittolaiset mielipiteet” – niitä sen enempää tarkentamatta.

Walli puolestaan painotti, että Neuvostoliitossa on erilaisia kulttuurialueita – todennäköisesti tiedostaen Willbergin vierailun epäonnistumisen: ”Leningradissa ja Moskovassa on toisenlainen yleisö kuin Alma-Atassa. Jazz- ja pop-musiikkia pitäisi tarjota sellaisille paikkakunnilla, joilla siihen on totuttu.”¹¹⁷ Walli oli tutustunut neuvostoliittolaiseen musiikkielämään turistimatkoilla ja saanut käsityksen, että

¹¹² Walli & Vanajas, 106.

¹¹³ Helsingin laulufestivaalit – säveltäjät ja tiedotteet 1977-1981. HLFA / 21, KA

¹¹⁴ Aki Mäkisen kuva, Bruun ym., 223.

¹¹⁵ Hasse Wallin haastattelu 28.3.2011.

¹¹⁶ Heinonen, 9.

¹¹⁷ SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 22.5.1978. SNSA / 145, VA.

Leningradissa voisi olla kysyntää pop- ja jazz-musiikille.¹¹⁸ Tästä syntyi idea järjestää suomalaisen pop- ja jazz-musiikin päivät Leningradissa. Päiviä oli tarkoitus järjestää joka toinen vuosi. Vastavuoroisesti Leningradista tulisi esiintyjä vuorovuosin Suomeen – siis samaan tapaan kuin kulttuuriviikoilla.

Walli esitteli ideansa jaoston kokouksessa 11.10.1978. Wallin mukaan yhtyevierailuihin oli suurta kiinnostusta myös Helsingin elävän musiikin yhdistyksen (Elmu ry.) taholla, jonka varapuheenjohtajana hän toimi. SNS:n toimitusjohtaja Eero Salmi¹¹⁹ totesi kokouksessa Neuvostoliiton suhtautumisen pop- ja jazz-yhtyeiden vaihtoon olleen melko nuivaa, koska siellä ”pelätään huumeiden yms. levittäjiä.” Toisaalta Salmi muistutti Leningradin olevan yksi maailman kulttuurikeskuksista, jonne tulvii kutsuja ja joka on tarkka vierailijoidensa valinnasta. Salmi painotti myös sitä, että kaikki kulttuurivaihtoon liittyvä hoidetaan keskitetysti Moskovasta käsin, jossa päätetään kunkin kulttuurikeskuksen vierailuista. Päivien järjestämiseen tultaisiin tarvitsemaan valtiollisen konserttitoimisto Goskontsertin päätös, pidettiin ne missä tahansa. Vaikka Salmi koki Wallin ehdotuksessa ”olevan ilmaa”, hän lupasi kuitenkin ottaa asian esille.

Myös jaoston puheenjohtaja Lehtinen totesi huumeongelmien saattavan liittyä asiaan, mutta toisaalta myönsi, että muusikoista ”--- suurin osa on kunnon porukkaa joka suhtautuu Neuvostoliittoon myönteisesti.” Lehtinen korosti, että asiaa esitettäessä on painotettava, että asialla ovat neuvostomyönteiset voimat ja että lähtijät valitaan huolella. Hän ehdotti, että tapahtuma järjestettäisiin kerran kokeilumielessä, jonka jälkeen päätettäisiin jatkosta. Ehdotus sai kokouksessa kannatusta ja jaosto päätti esittää idean neuvostoliittolaisille toimitusjohtaja Salmen välityksellä.¹²⁰

Moskova näyttää vihreää valoa

Musiikkijaoston kokouksessa 27.11.1978 Salmi kertoi neuvotteluistaan Moskovassa. Esitykseen pop- ja jazz-musiikin päivistä oli suhtauduttu myönteisesti, ”--- kun vakuutettiin esiintyjien olevan täysin asiallisia.” Lehtinen, Taivainen ja Walli

¹¹⁸ Hasse Wallin haastattelu 28.3.2011.

¹¹⁹ Salmi ei lähtenyt vuonna 1970 odotuksista huolimatta seuran pääsihteeriehdokkaaksi, mutta sen sijaan häntä varten perustettiin uusi toimitusjohtajan toimi, jonka puitteissa Salmi saattoi keskittyä kulttuurivierailujen talouteen ja suhdetoimintaan. Kinnunen, 140-141.

¹²⁰ SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 11.10.1978. SNSA / 145, VA.

puolestaan neuvottelivat Suomessa käyneen Goskontsertin edustajan Abramovin kanssa ja toimittivat hänelle suomalaista musiikkia. Niin ikään hänelle järjestettiin vierailuja jazz-yhtye Uuden Musiikin Orkesterin (UMO) konserteissa. ”Kaiken kaikkiaan Abramov oli kuulemaansa ja saamiinsa tietoihin tyytyväinen luvaten viedä eteenpäin ideaa suomalaisen pop- ja jazz-musiikin tapahtumasta.”¹²¹

Vuodenvaihteessa 1978-1979 SNS:n musiikkivaltuuskunta vieraili Moskovassa ja sai lisää myönteistä vastakaikua tapahtuman järjestämisestä.¹²² Vierailusta luvattiin tehdä konkreettinen ehdotus, jonka Salmi esittelisi Moskovassa myöhemmin samana vuonna. Asian jatkovalmistelua varten perustettiin työryhmä, joka teki ehdotuksen ohjelmasta ja sopivista yhtyeistä. Mukaan lähtisi UMO johtajanaan niin ikään työryhmässä ollut Esko Linnavalli. Kaikkiaan 22-henkisen UMO:n laulusolisteina toimisivat Maarit Hurmerinta ja jo kokenut Neuvostoliiton kävijä Pepe Willberg. UMO:lla oli myös Yleisradion taloudellinen tuki takanaan. Ajatus oli, että UMO esittäisi big band -ohjelmia, ja UMO:sta olisi lohkaistu erilaisia pienyhtyeitä. Lisäksi mukana olisi ollut kitaravirtuoosi Jukka Tolosen ja Hasse Wallin yhtyeet.¹²³

Wallin mukaan yhtyevalinnoissa oli kyse laadusta ja siitä, että haluttiin viedä tasapuolisesti sekä jazzia että rockia. Poliittiset motiivit eivät hänen mukaansa olleet mielessä: ”UMO:n ja Tolosen valinta oli helppo, koska he yksinkertaisesti olivat Suomen parhaimmistoa. --- En ole koskaan kuullut, että olisi olemassa poliittinen rumpusoolo. Me olimme jaostossa muusikkojen ominaisuudessa. Huippulaatu oli päällimmäinen juttu.”¹²⁴ Valinnat olivat kuitenkin myös poliittisesti vaarattomia: UMO, Jukka Tolonen ja Hasse Walli edustivat soittoteknisesti korkeatasoista progressiivista, blues- ja jazz-painotteista musiikkia, eivätkä poliittisesti arveluttavaa punkia.

Tapahtumaan kaavailtiin viittä konserttia, joista neljä soitettaisiin konserttisaleissa ja yksi olisi rennompia keikkoja tai jammailusessio opiskelijaklubilla, jossa voisi myös tutustua paikallisiin nuoriin ja soittaa neuvostoliittolaisten muusikoiden kanssa.

¹²¹ SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 27.11.1978. SNSA / 145, VA.

¹²² Muistio SNS:n musiikkijaoston valtuuskunnan matkasta Moskovaan ja Armeniaan 12.-20.12.1978. SNSA / 238, VA.

¹²³ SNS:n musiikkijaoston muistio Suomalaisen jazz- ja pop-musiikin päivät Leningradissa 1979-1980 18.2.1979. SNSA / 145, VA.

¹²⁴ Hasse Wallin haastattelu 28.3.2011.

Yleisradio oli luvannut järjestää yhdestä konsertista suoran lähetyksen Suomeen, mikä mahdollistaisi UMO:n vierailun rahoituksen.¹²⁵

Samalla kun ehdotus pop- ja jazz-päivistä eteni, musiikkivaihdon yleislinjojen veto jatkui musiikkijaostossa. Antti Hytti toi esille, että nuorison keskuudessa on jo väsyttävä suurten, toisiaan muistuttavien neuvostoryhmien vierailuihin. Pienryhmät sen sijaan olisivat Hytin mukaan mielenkiintoisempia ja myös helpommin liikuteltavia. Hytti kaavaili, että vuodessa voisi olla yhdestä kahteen kiertuetta, jotka toteutettaisiin paikkakunnilla, joissa jazz- ja pop-musiikilla on jalansijaa. Pienryhmien vaihto tapahtuisi pääsääntöisesti Helsingin ja Leningradin välillä. Hytti esitti myös omaperäisen idean suomalais-neuvostoliittolaisten sekayhtyeiden perustamisesta, joissa olisi esimerkiksi kaksi soittajaa kummastakin maasta.

Jaoston puheenjohtaja Lehtinen kuitenkin hillitsi intoa muistuttamalla siitä tosiseikasta, että jaosto voi kyllä tehdä pop- ja jazz-musiikin päivien kaltaisia ehdotuksia, mutta vain seuran johto voi tehdä konkreettisia sopimuksia: ”Jaosto ei voi yksin suoraan tehdä mitään.”¹²⁶ Tässä tulee esille ristiriita ruohonjuuritason muusikoiden luovan ideoinnin ja virallisten kulttuurisuhteiden jähmeyden välillä. Suomalaiset ja neuvostoliittolaiset muusikot eivät voineet olla suoraan yhteydessä keskenään, vaan välissä oli aina monta porrasta. Neuvostoliitossa ei sitä paitsi ollut Elmu ry:n kaltaista pop-musiikin organisoitua ruohonjuuritason verkostoa, koska Elmua vastaavat rock-klubit ja -laboratoriot syntyivät vasta 1980-luvulla. Vaikka paikalliset Komsomol-yhdistykset järjestivät jo 1970-luvulla myös bändi-iltoja, yhteydenotto niihinkin olisi pitänyt tapahtua ensin korkeamman tason koneiston kautta.

Suunnitelma kaatuu Neuvostoliiton vastustukseen

Syksyllä saatiin vihdoinkin vastaus pop- ja jazz-päivien kohtalosta. Toimitusjohtaja Salmi oli matkustanut Moskovaan neuvottelemaan tapahtuman toteutuksesta Neuvostoliiton kulttuuriministeriön kanssa. Salmi kertoi neuvotteluista musiikkijaoston kokouksessa 10.10.1979, jonka pöytäkirja ansaitsee tulla tässä tarkemmin eritellyksi.

¹²⁵ SNS:n musiikkijaoston muistio Suomalaisen jazz- ja pop-musiikin päivät Leningradissa 1979-1980 18.2.1979. SNSA / 145, VA.

¹²⁶ SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 17.5.1979. SNSA / 145, VA; Ks. myös Kinnunen, 257-258.

Kulttuuriministeriö oli hylännyt hankkeen vetoamalla siihen, että ”äskettäisestä puolalaisen yhtyeen vierailusta oli ollut harmia mm. huumeiden muodossa, eivätkä neuvostoviranomaiset halua riskeerata tässä suhteessa.” Salmi oli tuonut esille neuvostoliittolaisten pelon huumeiden leviämisestä pop-muusikoiden kautta jo vuotta aiemmin, ja sama näytti pätevän edelleen. Jaostossa ollut kapellimestari Mikko von Deringer ilmoitti välittömästi, että jaoston olisi ”tässä tapauksessa --- keskityttävä klassiseen musiikkiin.”

Neuvostoliiton kulttuuriministeriö ei kuitenkaan hylännyt täysin pop- ja jazz-musiikkia, vaan piti parhaimpana sisällyttää populaarimusiikkiohjelmaa perinteisten kulttuuritapahtumien yhteyteen. Neuvostoliiton kulttuuriministeriön kansainvälisen osaston osastopäällikkö kulttuurineuvos Murnikov oli todennut Salmelle, että pop- ja jazz-musiikkia voitaisiin viedä Neuvostoliittoon kulttuuri- ja ystävyysviikkojen yhteydessä. Tätä myös jaoston puheenjohtaja Lehtinen suositteli.

Walli ja Hytti olivat järkyttyneitä paitsi neuvottelujen tuloksista, myös kieltäytymisen syistä: ”Olemmeko kenties kangistuneet tarjoamaan totuttua, emmekä vaivaudu uusien muotojen etsimiseen”, Walli kyseli. Hytti puolestaan piti kulttuuriministeriön osastopäällikön kielteistä kantaa ”lähinnä loukkaavana”. Walli toi esiin myös tapahtumaa silmälläpitäen tehdyn suuren valmistelutyön: ”--- jos tällaisia takapakkeja tulee, on vaikea ymmärtää, mitä jaostossa voi ja kannattaa tehdä.”

Puheenjohtaja Lehtinen yritti tyyntytellä ja kertoi, ettei Wallin työ ole mennyt hukkaan, vaan ”olkoon suomalaisen pop- ja jazz-musiikin päivistä tehty muistio jonkin aikaa muhimassa.” Salmi puolestaan korosti, ettei kulttuuriministeriön kannasta kannata loukkaantua, vaan asiassa kannattaa painaa päälle. Hän muistutti, että kulttuuriministeriön alainen Goskontsert on ainoa maksullisia konsertteja järjestävä taho ja jos se ei ota asiaa järjestääkseen, ei ole mahdollista järjestää konserttejakaan. Sen sijaan suomalaisen kulttuurin viikoilla Neuvostoliitossa vuonna 1981 voisi olla myös pop- ja jazz-musiikkia. Salmi toisaalta jälleen muistutti, että kulttuuriviikoilla oli jo ollut kevyttä musiikkia, kun Pepe Willberg esiintyi Kazakstanissa, ”tosin huonolla menestyksellä”. Lisäksi Neuvostoliittoinstituutin koolle kutsuma vuoden 1981 musiikkiviikon työryhmä oli tuolloin erimielinen siitä, pitäisikö mukana olla vain klassista, vai myös kansanmusiikkia ja kevyttä musiikkia. Hytti vielä painotti pop-

musiikissa yhtyeiden olevan lyhytikäisiä, joten tarjouksia ei voi tehdä viiden vuoden tähtämellä, eikä tiettyjen yhtyeiden sitkeä tarjoaminen tässä tilanteessa kannata. Sen sijaan pysyvien pop-musiikkiihteyksien luominen voisi olla hyödyllistä.¹²⁷

Suorapuheisen kokouksen tarkkaan kirjannut sihteeri Pulmu Manninen sai jälkeenpäin suullisen moitteen toimitusjohtaja Salmelta. Etenkin maininta siitä, että Hytti piti Neuvostoliiton kulttuuriministeriön asennetta loukkaavana, olisi kuulemma ollut parempi jättää kirjaamatta. Pöytäkirja oli kuitenkin jo laadittu, eikä sitä muutettu jälkikäteen. Walli muistelee: "Koin oloni sihteerin puolesta äärimmäisen kiusalliseksi, hän teki vain työtään --- Toisaalta ymmärrän myös Salmen hankalaa asemaa neuvottelijana, joka oli puun ja kuoren välissä. Ehkä hän koki velvollisuudekseen moittia sihteeria, jotta velivenäläinen ei loukkaantuisi. --- tuntui kummalliselta, että sensuuri sai silloin jalansijaa maassamme."¹²⁸ Yleisradion Moskovon-kirjeenvaihtajana toiminut ja Neuvostoliiton rock-piirejä tuntenut Reijo Nikkilä muistelee, että vaikka Pulmu Manninen ei itse ollut rockin ystävä, hän oli myöhemmin seuran kulttuurisihteerinä toimiessaan erittäin myötämielinen rock-musiikin sisällyttämiseen kulttuurivaihtoon.¹²⁹ Manninen on myös itse pitänyt pop- ja jazz-päivien kariutumista eräänä koko seuran jaostotoiminnan suurimmista takaiskuista.¹³⁰

Pettyneet rock-muusikot lähtevät musiikkijaostosta

Walli ja Hytti tekivät kokouksesta johtopäätöksensä: "Tuohon kokoukseen lopahti meidän motivaatiomme olla mukana toiminnassa. En oikein ollut uskoa korviani, kun kuulin [Neuvostoliiton kulttuuriministeriön] päätöksestä. Jos puolalaisten bändien kanssa on ollut ongelmia, ne pitää selvittää heidän kanssaan, sillä ei ollut meidän kanssa mitään tekemistä. Voidaan myös kuvitella, että taustalla oli joki muu syy, jota ei haluttu ilmaista, joten piti keksiä jokin muu syy. Jos asia oli näin --- sen olisi voinut ilmaista diplomaattisemmin."¹³¹ Wallin innostusta tuskin lisäsi se, kun hän kokouksen päätteeksi kysyi vielä Pori Jazziin kaavailluista neuvostoliittolaisyhtyeistä: "Puheenjohtaja luonnehti asiaa arvoitukseksi. Kaiken piti olla järjestyksessä ja

¹²⁷ Edelliset lainaukset: SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 10.10.1979. SNSA / 145, VA.

¹²⁸ Hasse Wallin haastattelu 28.3.2011.

¹²⁹ Reijo Nikkilän haastattelu 8.6.2012.

¹³⁰ Pulmu Mannisen muistio Jaostotoiminnasta ja vähän muustakin 18.4.1986. SNSA / 144, VA.

¹³¹ Hasse Wallin haastattelu 28.3.2011.

armenialaisen big bandin saapua Poriin, mutta ketään ei tullutkaan.”¹³² Poriin oli kaavailtu neuvostoliittolaisyyhtyettä jo pitkään. Lopulta vierailu toteutui vuoden 1982 festivaaleilla.¹³³

Jaostossa kuitenkin haluttiin edelleen kehittää populaarimusiikin vaihtoa. Yhdeksi ratkaisuksi esitettiin Hytin esille tuomaa ideaa suomalais-neuvostoliittolaisten pienyhtyeiden perustamisesta, joissa olisi jäseniä kummastakin maasta. Samalla tuotiin myös esille huoli siitä, että Suomen vaihtotase oli musiikkivaihdossa alijäämäinen.¹³⁴ Musiikkivaihdon lisäämistä perusteltiin siis myös bilateraalisien kaupan termein, eikä vain kulttuurisin perustein.

Walli ja Hytti olivat mukana vielä joulukuussa 1.–8.12.1980 järjestetyillä suomalaisen työväenkulttuurin päivillä Moskovassa ja Georgiassa, joissa oli mukana muitakin rock-muusikoita, kuten Hector. Muusikot esiintyivät kuitenkin vain lyhyesti kavalkadimaisten konserttien puitteissa.¹³⁵ Matkan jälkeen Walli toivoi pop- ja jazz-musiikin osalta edelleen selkeämpiä perusteluja Neuvostoliiton kielteiseen kantaan. Walli ja Hytti eivät kokeneet jäsenyyttään jaostossa hyödylliseksi, koska he edustivat juuri pop- ja jazz-musiikkia. Jaostossa käydyssä keskustelussa todettiin, että edellytyksiä pop- ja jazz-musiikille on, koska ”--- kokemukset niin musiikkijaoston valtuuskunnan matkalta v. 1978 kuin äskettäin Uzbekistanissa ja Gruusiassa vietetyiltä suomalaisen kulttuurin päiviltä osoittivat neuvostoliittolaisten olevan kiinnostuneita pop- ja jazz-musiikista ja valmiita vastaanottamaan suomalaisia esiintyjiä.” Jaosto päättikin esittää seuralle, että suomalaiset pop- ja jazz-päivät Leningradissa otettaisiin mukaan ystävyysseurojen, eli SNS:n ja SSOD:n, yhteistyöohjelmaan.¹³⁶ Walli ja Hytti eivät kuitenkaan enää jatkaneet jaostossa.

Neuvostoliittolaisen arkistomateriaalin puuttuessa on vaikeaa arvioida, mikä oli todellinen syy maan kulttuuriministeriön kielteiseen kantaan. On mahdollista, ettei ministeriössä otettu huomioon ehdotettujen artistien ”neuvostomyönteisyyttä”,

¹³² SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 10.10.1979. SNSA / 145, VA.

¹³³ Heinonen, 62; Neuvostojazzin korkea taso yllätti porilaiset, Satakunnan Työ 17.11.1981.

¹³⁴ SNS:n musiikkijaoston muistio Suomen ja Neuvostoliiton musiikkivaihdon kehittämistä 3.11.1979. SNSA / 145, VA.; ks. myös Kinnunen, 265.

¹³⁵ Hasse Wallin haastattelu 28.3.2011; Suomalaisen työväenkulttuurin päivät Neuvostoliitossa - esite (*Dni finskoi rabotšei kultury v sovetskom sojuze*), SNSA / 262, VA.

¹³⁶ SNS:n musiikkijaoston kokouspöytäkirja 16.12.1980. SNSA / 145, VA.

luonnetta ja niiden edustamia alalajeja, vaan ne luokiteltiin yleisesti rock- tai pop-musiikiksi, joka nähtiin homogeenisenä ja paheksuttavana genrenä. Olisi Suomessa ollut aidosti paheksuttaviakin rock-yhtyeitä, kuten Sleepy Sleepers. Olisikin mielenkiintoista tietää, kantautuiko tieto Sleepersien tapauksesta Neuvostoliittoon asti. Toisaalta neuvostoviranomaisten asenne rock-musiikkia kohtaan oli muutoinkin kielteinen, joten Sleepy Sleepersin tapaus ei välttämättä vaikuttanut kulttuuriministeriön ratkaisuun. Kulttuurivaihdossa oli myös ollut pitkään yleisenä ongelmana se, että suomalainen osapuoli olisi halunnut monipuolisempaa ohjelmaa kuin Neuvostoliitto; "[u]usia ideoita kulttuurivaihdon monipuolistamiseksi ei Neuvostoliitossa välttämättä tervehditty ilolla."¹³⁷

Wallin ideoima kokoonpano kuitenkin toteutui osittain vuosia myöhemmin. Suomalaisen musiikin päivillä 15.–23.3.1985 Tallinnassa, Leningradissa ja Moskovassa mukana oli myös UMO solisteinaan Carola ja Pepe Willberg, ja kitaristinaan Jukka Tolonen. Heidän esittämänsä ohjelmaa ei kuitenkaan voi sanoa erityisen rock-pitoiseksi.¹³⁸

¹³⁷ Kinnunen, 194.

¹³⁸ Helsingin kaupunginorkesterin tiedotuslehti 1/1985; Sovetskaja Muzyka 11/1985. SNSA / 415, VA.

4. ROCK OSAKSI NUORISON YSTÄVYYSFESTIVAALEJA

1970-luvun epäonnistumisten jälkeen rock-musiikkia ei enää yritetty sisällyttää kulttuuriviikkojen yhteyteen, eikä siitä puhuttu enää seuran musiikkijaostossa tai sen seuraajassa kulttuuri- jaostossa.¹³⁹ Sen sijaan siitä tuli 1980-luvulla olennainen osa SNS:n nuorisokaoston toimintaa ja tapahtumia, etenkin nuorison ystävyysfestivaaleja. Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyysfestivaaleja vietettiin joka toinen vuosi vuodesta 1977 alkaen, ja ne järjestettiin vuorottain Suomessa, vuorottain Neuvostoliitossa. Suomesta oli mukana poliittisten nuorisoliikkeiden lähes koko kirjo, sillä SNS:n kanssa ystävyysfestivaaleja oli järjestämässä Suomen Nuorisjärjestöjen Yhteistyöliitto (SNT, nykyinen Allianssi). Neuvostoliittolaiset yhteistyötahot olivat SSOD ja Komsomol (KMO). Ystävyysfestivaalien suomalaisvaltuuskuntien puheenjohtajista löytyy silloisia nuorisopoliitikkoja, kuten Eero Heinäluoma, Olli Rehn ja Matti Vanhanen. Festivaaleihin kuului seminaareja ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä sekä kulttuuriohjelmaa.

SNS:lle oli tärkeää saada suomalaisnuoriso mukaan seuran toimintaan, koska nuorten kiinnostus seuraa kohtaan oli vähentynyt. Rock-musiikki oli eräs tapa houkutella nuoria. SNS:ssä toisaalta ymmärrettiin myös tehtävän vaikeus:

”[N]uorisoa lähestyttäessä vaikuttaa haitallisesti se, että monissa uusissa nuorison suosimissa liikkeissä viralliset järjestelmät, valtio ja julkiset laitokset koetaan itsessään vastustettavina, kehitystä hidastavina tai vaikeuttavina tekijöinä. Neuvostoliitossa taas kaikki vähänkin merkittävämpi nuorisotoiminta ja erityisesti kansainvälinen toiminta on virallistettua, järjestettyä toimintaa, mikä on katsottu vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän erääksi ominaispiirteeksi. Lisäksi vallitsevassa suomalaisessa voimakkaan kaupallisessa nuorisokulttuuri-ilmastossa kaikki kulttuurisesti erilainen saatetaan kokea sinänsä vastustettavana.”¹⁴⁰

Suomen demokraattisen nuorisoliiton (SDNL) historiategoksen kirjoittajan Reijo Viitasen mukaan festivaalien tarkoituksena oli kasvattaa suomalaisista nuorisopoliitikoista Neuvostoliiton ystäviä uransa alkumetreiltä lähtien.

¹³⁹ Ks. SNSA / 144-145, VA.

¹⁴⁰ Muistio seuran nuorisotoiminnan kehittämisestä 1980-luvulla 19.3.1982. SNSA / 127, VA.

”Byrokraattinen nuorisoyhteistyö kasvatti Suomeen poliittikosukupolvea, jolle Neuvostoliiton nuorisojärjestöjen komitean [KMO] luottamus oli tärkeämpää kuin suomalaisten nuorten.” Ystävyysfestivaaleista tuli Viitasen mukaan nuorison keskuudessa 1980-luvulla enemmän kirosana kuin kansainvälistä yhteistyötä edistävä tapahtuma.¹⁴¹ Virallisten nuorisosuhteiden tunkkaisuutta on ruotinnut blogissaan myös historian tutkija Markku Jokisipilä: ”Mitä pidemmälle 1970-luku eteni sitä enemmän ei-poliittinen enemmistö kyllästyi siihen, että politiikkaa tungettiin joka paikkaan. Nuorisopoliitikkojen mellastaessa kokouksissaan ja neuvostoissaan he eivät huomanneet, että tavallisen nuorison parissa oli itäisessä voimakas protesti ideologista kiihkoilua vastaan. Poliitiikan pakkosyöttöön väsynyt nuoriso pakeni rock-musiikin suojiin.”¹⁴²

Valtiollisten elinten ja järjestöjen välityksellä tehtyä nuorisoyhteistyötä voi syystä kutsua jäykäksi ja nuorisosta vieraantuneeksi. Toisaalta neuvostokulttuurin tutkijat ovat pitäneet virallisen nuorisoyhteistyön merkeissä solmittuja suhteita tärkeänä Neuvostoliiton avautumista ajatellen.¹⁴³

4.1. Mikko Alatalo ja Gennadi Janajev samassa salissa

Vuonna 1977 Suomessa järjestetyn ensimmäisen ystävyysfestivaalin kulttuuriohjelmassa oli perinteisiä laulu- ja soitinyhtyeitä, mutta ei rockia.¹⁴⁴ Sen sijaan toisella ystävyysfestivaalilla 1979 suomalaisen kulttuuriryhmän mukana oli Mikko Alatalo yhteineen. Alatalo esiintyi avajaiskonsertissa Moskovassa Puna-armeijan kulttuuritalon Vihreässä salissa, jossa hän pääsi esittämään useampia kappaleita, kun muut suomalaisesiintyjät saivat tyytyä kahteen kappaleeseen. Avajaiskonsertin lisäksi Alatalo esiintyi festivaalin päätösjuhlissa Leningradissa.¹⁴⁵ Ennen festivaalia Alatalo kertoi ohjelmistostaan Tiedonantajalle: ”Kolmantena osuutena ohjelmistossa on kaupallisempi musiikki, aion pamauttaa siellä Vicky Leen ja muuta rockia. Tiedän, että

¹⁴¹ Minkkinen, 382. Minkkinen viittaa Viitasen teokseen Punainen aate. Sininen vaate. Suomen demokraattinen nuorisoliitto 50 vuotta. Tampere 1994. s. 549.

¹⁴² Jokisipilä Markku, Rock ja työväenlaulut. Blogimerkintä 15.6.2009, <<http://jokisipila.blogspot.fi/2009/06/rock-ja-tyovaenlaulut.html>>.

¹⁴³ Kinnunen, 346.

¹⁴⁴ Neuvostoliitosta esiintyi neljä yhtyettä: virallisessa osallistujaluettelossa mainitaan eestiläinen Kukerpilled ja moskovalainen Plamja. Lisäksi lehtileikkeiden perusteella festivaaleilla esiintyivät myös Magistral ja Druzhba –nimiset laulu- ja soitinyhtyeet. SNSA / 210, VA.

¹⁴⁵ Raportti festivaalien järjestelytoimikunnan kulttuurityöryhmän toiminnasta ja festivaalien kulttuuritapahtumista. SNSA / 211, VA.

siitä naapurimme nuoret pitävät.”¹⁴⁶ Alatalo muisteli tapahtumaa kaksi vuotta myöhemmin vuoden 1981 festivaalin esitteessä: ”[Vuoden 1979] festivaali avasi meille pään pop-musiikkivaihdolle Neuvostoliiton kanssa. Suomessa pop-musiikki on saanut vaikutteita pelkästään lännestä. --- Meidän pitää nykyistä paremmin tutustua neuvostoliittolaiseen musiikkiin eikä suhtautua ennakkoluuloisesti vain siksi, että emme tunne sitä. Kansainvälisiä suhteita kannattaa mieluummin hoitaa kitaroiden kuin pyssyjen kanssa.”¹⁴⁷ Myöhemmin Alatalo pääsi esiintymään myös Tampereen kaupungin vierailun yhteydessä Leningradissa ja OIRT:n¹⁴⁸ festivaaleilla Moskovassa.¹⁴⁹

Festivaalia varten painetussa Festivaaliviesti-lehdessä oli artikkeli neuvostoliittolaisesta rock-musiikista¹⁵⁰, mutta neuvostorockia ei kuitenkaan kuultu itse tapahtumassa. Lukuisat Komsomolskaja Pravda -lehden festivaalia käsitelleet artikkelit kertoivat vain korkean tason edustajien – etenkin KMO:n silloisen puheenjohtaja Gennadi Janajevin¹⁵¹ – avajaispuheista. Kulttuuriohjelmaa ei edes mainittu.¹⁵² Sen sijaan Komsomolskaja Pravdan festivaalia edeltänyt artikkeli antoi viitteitä virallisen Neuvostoliiton edelleen negatiivisesta suhtautumisesta rock-musiikkia kohtaan: Ennen festivaalia Suomessa käynyt kirjeenvaihtaja L. Nikitin kertoi vierailleensa diskossa, jossa soi 50-luvun rock-musiikki kuten Elvis Presley, Bill Haley ja Chuck Berry. Suomalaisisännät selittivät Nikitinille, että Suomessa vallitsee ”50-luvun rock-nostalgia”, joka liittyy Suomen nuorison ”epäpoliittisuuteen” ja ”sieluttomuuteen”.¹⁵³

4.2. Viimein neuvostorockia Suomeen

Ensimmäinen neuvostoliittolaisen rock-yhtyeen vierailu nähtiin Suomessa viimein kaksi vuotta myöhemmin. Vierailu tapahtui Suomen ja Neuvostoliiton nuorison III

¹⁴⁶ Duunari kohtaa tavaritshin, Tiedonantaja 29.6.1979.

¹⁴⁷ Suomen ja Neuvostoliiton nuorison III ystävyysfestivaalien esite. SNSA / 213, VA.

¹⁴⁸ OIRT (Organisation Internationale de Radiodiffusion et de Télévision) oli itäblokin maiden radio- ja televisioliitto. Länsiblokin vastaava organisaatio oli Euroopan yleisradioliitto EBU. Suomi kuului molempiin liittoihin ja korosti siten puolueettomuuttaan.

¹⁴⁹ Slaavilainen musiikki vetoaa suomalaisiin, Maaailma ja Me 8/1981. SNSA / 415, VA.

¹⁵⁰ Monenlaista rock-musiikkia Neuvostoliitossa, Festivaaliviesti. SNSA / 211, VA.

¹⁵¹ Janajev tuli myöhemmin tunnetuksi elokuun 1991 vallankaappausyrityksen johtajana. Kaappaus päättyi muutamassa päivässä, mutta oli merkittävä johtaessaan Neuvostoliiton lopulliseen hajoamiseen.

¹⁵² Neuvostoliitosta tulleet lehtileikkeet. SNSA / 211, VA.

¹⁵³ Terve toveri!, Komsomolskaja Pravda 29.6.1979. SNSA / 211, VA.

ystävyyshfestivaalin yhteydessä 1.–8.8.1981. Ehdotus sisällyttää rock-konsertti festivaaliin oli yllättäen tullut KMO:n edustajalta.¹⁵⁴ Suomalaiset järjestäjät ehdottivat neuvostoliittolaisiksi esiintyjiksi rock-yhtyeitä Mašina Vremeniä ja Apelsinia, sekä trubaduuri Žanna Bitševskajaa.¹⁵⁵ Myös suomalais-neuvostoliittolaista yhteislevyä pohdittiin julkaistavaksi festivaalia varten.¹⁵⁶ Vielä kuukautta ennen festivaalia oli epäselvää, mikä yhtye tai artisti tulisi Neuvostoliitosta: kesäkuun lopussa päivätyssä muistiossa kerrottiin esiintyjäksi joko virolainen Apelsin tai venäläinen rock-artisti Stas Namin.¹⁵⁷

Lopulta esiintyjäksi tuli Apelsin, jolle vierailu oli ensimmäinen itäblokin ulkopuolella. Suomea ennen yhtye oli tehnyt kiertueen Tšekkoslovakiassa, Saksan demokraattisessa tasavallassa ja Puolassa.¹⁵⁸ Virolaisen yhtyeen valinta ei ollut yllättävää, sillä virolaiset olivat rock-kulttuurin edelläkävijöitä Neuvostoliitossa. Myös kariutuneiden suomalaisen pop- ja jazz-musiikin päivien suunnittelun yhteydessä oli tuotu esille se, että tapahtumapaikalle olisi oltava hyvät yhteydet Baltian maista, koska sellainen musiikki oli siellä suosittua.¹⁵⁹ Viro oli neuvostoliittolaisille kuin mentaalinen länsi, jossa myös populaarikulttuurin oli helpompi kukoistaa, kuten Artemi Troitski muistelee: ”Siellä kaikki oli toisin, ja siellä oli rock-traditio, jopa rock-kulttuuri. --- [R]ock oli Eestissä --- päässyt kehittymään normaaleissa olosuhteissa ja integroitunut kivuttomasti tasavallan taide-elämään.”¹⁶⁰ Tartossa oli myös jokavuotinen rock-festivaali, joka oli ainoa laatuaan Neuvostoliitossa aina vuoteen 1983 asti.¹⁶¹ Toisaalta Tallinnan kautta pääsi myös käsiksi länsimaiseen pop-kulttuurin kaupunkiin ulottuneiden Suomen television signaalien välityksellä; kertoman mukaan eräs leningradilaisrokkari matkusti vuonna 1965 kolmesataa kilometriä Tallinnaan vain nähdäkseen Suomen television pop-ohjelman.¹⁶²

¹⁵⁴ Neuvottelumuistio KMO:n ja festivaalin järjestelytoimikunnan tapaamisesta 10.12.1980. SNSA / 212, VA.

¹⁵⁵ Toivomuksia neuvostoliittolaisen festivaalivaltuuskunnan kokoonpanosta –muistio 6.3.1981. SNSA / 212, VA.

¹⁵⁶ Levy-muistio 24.4.1981. SNSA / 213, VA.

¹⁵⁷ Muistio keskusteluista KMO:n edustajien kanssa koskien festivaalivalmisteluja 29.6.1981. SNSA / 212, VA.

¹⁵⁸ Tallinnan rockia, Maailma ja me 10/1981. SNSA / 216, VA.

¹⁵⁹ SNS:n musiikkijaoston pöytäkirja 11.10.1978. SNSA / 145, VA.

¹⁶⁰ Troitski, 48.

¹⁶¹ Troitski, 98-103.

¹⁶² Troitski, 22; myös Rinne, 26-27.

Apelsin esiintyi festivaalin avajaisjuhlissa Turun Puolalanpuistossa, päättäjäiskonsertissa Helsingin Kaivopuistossa ja niiden välissä muissa ystävyysfestivaalikaupungeissa Oulussa, Kuopiossa ja Joensuussa. Apelsinin kanssa esiintyneet suomalaisartistit vaihtelivat: Turun avajaisissa soittivat yhtyeet Se, Woude ja Bluesounds. Kaivopuiston konsertissa esiintyivät Tuomari Nurmio, Eppu Normaali¹⁶³ ja 1970-luvun poliittisessa laululiikkeessä kunnostautunut Mikko Perkoila. Festivaalityöryhmä valitsi suomalaisesiintyjät ohjelmatoimisto S-ohjelmien johtaja Sampo Laurikaisen laatimien ehdotusten pohjalta.¹⁶⁴

Festivaalin yhteydessä Apelsin esiintyi myös työpaikkakonserteissa, kuten Raahen Rautaruukilla.¹⁶⁵ Raision kaupunki oli puolestaan kiinnostunut saamaan neuvostoliittolaisia rock-yhtyeitä nuorisofestivaalin kanssa samaan aikaan järjestettävään Raisrock-festivaaliin.¹⁶⁶ Raisrockiin luvattiin gorkilainen ”Liike”-yhtye, mutta paikalle saapuikin Donin Rostovista kotoisin ollut ”Rakastuneet”, joka esiintyi myös Kuopiossa.¹⁶⁷

Joensuussa oli määrä pitää festivaalin yhteydessä seminaari suomalaisesta ja neuvostoliittolaisesta pop-musiikista sekä diskotanssin kurssi. Ilta-Sanomat kuitenkin uutisoi ennen festivaalia, että kurssi ja seminaari oli peruutettu neuvostoliittolaisten vaatimuksesta: ”Joensuussa ensi viikon keskiviikkona pidettäväksi suunniteltu discotanssikurssi kiellettiin neuvostoliittolaisten vieraiden vaatimuksesta. Perusteluiksi vaatimukselleen vieraat ilmoittivat, ettei heidän valtuuskuntaansa kuulu nykymusiikin asiantuntijaa. --- Joensuussa joudutaan luopumaan myös pop-musiikkia Suomessa ja Neuvostoliitossa käsittelevästä seminaarista.”¹⁶⁸ Järjestäjät kuitenkin kiistivät väitteen: ”Koska neuvostoliittolaisessa ryhmässä ei ole pop-musiikin ja

¹⁶³ Eppu Normaali oli 1980-luvun alussa jo siirtynyt punkista kitararockiin. Arkistoista ei selvinnyt yhtyeen Kaivopuiston konsertin repertuaari. On kuitenkin oletettavaa, ettei yhtye soittanut esim. Aknepop-levyn (1978) laulua Rääväsuuta ei haluta Suomeen, jossa herjataan ”pioneeri-idoleita”: ”Pioneereille olen fascisti – Ja fascisteille pioneeri – Kaikki pikku runkkarit huutaa lokeroistaan – ’Jos et ole puolellamme, olet meitä vastaan!’ --- Mutta Mikko on siisti ja turvallinen – Mikko on yhteiskuntakelpoinen – Systeemin vartija se Mikon on työ – Lapset oman vallankumouksensa syö”.

¹⁶⁴ Järjestelytoimikunnan kulttuurityöryhmän kokous 3.2.1981; Sampo Laurikaisen päivämätön Esiintyjä ystävyysfestivaalin tilaisuuksiin -muistio. SNSA / 212, VA.

¹⁶⁵ Gruusian poika tapasi ammattitovereitaan Raahessa, Kansan Tahto 7.8.1981. SNSA / 215, VA.

¹⁶⁶ Järjestelytoimikunnan kokouspöytäkirja 12.1.1981. SNSA / 212, VA.

¹⁶⁷ Rockrilluttelua Raision desibelibileissä, Rannikkoseutu 4.8.1981. SNSA / 214, VA.

¹⁶⁸ Discokurssit kiellettiin ystävyysjuhlilla, IS 31.7.1981; Myös Discokurssi njet, Etelä-Suomen Sanomat 1.8.1981. SNSA / 214, VA.

diskotanssin spesialisteja mukana, lyhennettiin tätä osuutta. Tällöin jäi pois mm. discotanssin esittelytilaisuus, mitään discokurssia ei tapahtumaan oltu koskaan suunniteltukaan. --- Korostamme, ettei neuvostoliittolainen osapuoli ole kieltäytynyt minkään ohjelmaan kuuluvan osan järjestämisestä.”¹⁶⁹

Oulussa ystävyysfestivaalin rock-klubilla oli pieni poliittisluonteinen välikohtaus. Apelsinin lisäksi tapahtumassa esiintyivät suomalaiset Ramblers, Pelle Miljoona & Avoimet Ovet ja Kauko Röyhkä & Narttu. Konsertin aloittanut Apelsin ei saanut mairittelevia arvioita Kaleva-lehdeltä: ”Bändillä on kyllä soittotaitoa, mutta ohjelmistoa vaivaa linjattomuus. Heistä tulisi varmaan oiva ravintolaorkesteri.” Illan päähuomion sai sen sijaan Ramblers:

”Ramblers aloitti settinsä normaaliin tapaansa, mutta muutaman biisin jälkeen laulusolisti Kyösti Kurikka yllätti. Kurikka on nimittäin tunnettu vannoutuneena englanninkielen käyttäjänä omissa teksteissään, mutta nyt hän esittikin yllättäin kritiikkiä ihmisen vapaudesta Itä-Blokin maissa suomen kielellä eräässä kappaleessa. Yleisö reagoi välittömästi. Sieltä täältä kuului buuauksia ja ruokotonta kielenkäyttöä.

Jälkeenpäin Kurikan tempusta on puhuttu paljonkin. Onhan tietysti epähienoa sanoa tylästi vasten vierailulle tulleen toverin naamaa, mutta toisaalta kirkkomainen tunnelma hävisi paikalta ja tilalla tuli raikasta mielipiteiden vaihtoa ja sehän ei ole pahasta, vai onko?

Pelle Miljoona Avoimine Ovineen rauhoitti yleisön mielen ja suurin osa yleisöstä oli innokkaasti mukana meiningissä, kun epäkohta Kurikka oli poistunut lavalta. Pelle esitti tutut kappaleet puhtaasti ja kauniisti, mutta mitään uutta ei kuultu.

Pienen jammailun jälkeen lavalle siirtyi Kauko Röyhkä Narttuineen. Välipuheessaan Kauko jatkoi Kurikan aloittamaa epäsovinnaisuutta vaatimalla solidaarisuutta myös NL:n mielipidevangeille.”¹⁷⁰

Suurempi festivaalia koskettanut poliittinen kohu koski puolestaan suomalaisia poliittisia nuorisojärjestöjä. Helsingin Sanomien toimittaja Janne Virkkunen¹⁷¹ oli

¹⁶⁹ Joensuun festivaalien järjestäjät oikovat Ilta-Sanomien ”uutisia”, Pohjois-Karjala 1.8.1981. SNSA / 215, VA.

¹⁷⁰ Epäsovinnaisia kohtauksia festivaaleilla, Kaleva 12.8.1981. SNSA/ 214, VA.

saanut ennen festivaalia käsiinsä keskustelumuiston, jonka mukaan Neuvostoliiton tarkoituksena oli nostaa festivaalin avulla suomalaisten kommunistien arvovaltaa. Artikkelin mukaan etenkin SDNL:n puheenjohtaja Markku Kärkkäinen oli painostettu ottamaan tukevampi ote festivaalista ja sen poliittisesta sisällöstä. ”Ohjelma on politisoitava, kulttuurikysymykset ovat toisarvoisia”, Neuvostoliiton edustaja oli painottanut.¹⁷² Kansan Uutisten julkaisemassa vastineessa Kärkkäinen ym.¹⁷³ kiistivät muiston todenperäisyyden ja syyttivät ”Virkkusen junttaa” nuorisosuhteiden mustamaalauksesta.¹⁷⁴ Neuvostoliiton lehdistössä sen sijaan ei ollut mainintaa em. kohusta, rock-konserttien välipuheista tai kulttuuriohjelmasta ylipäänsäkään, vaan lähinnä tuttua ystävyysliturgiaa.¹⁷⁵

Pian Apelsinin vierailun jälkeen Suomessa esiintyi toinen virolainen rock-yhtye Vitamiin. Eestin kevyen teollisuuden erikoisryhmän mukana tullut yhtye esiintyi Helsingissä Neuvostoliiton kulttuuri- ja tiedekeskuksessa 21.9.1981 ja myöhemmin Turussa. SNS osallistui toimintakertomuksensa mukaan tilaisuuksien järjestämisen.¹⁷⁶

4.3. Rock-vaihtoa myös SNS:n ohi

Samaan aikaan kun SNS oli saanut ensimmäiset neuvostoliittolaiset rock-yhtyeet Suomeen, myös muut toimijat aktivoituivat. Helsingin laulufestivaalilla 13.11.1981 esiintyi kuuluisa venäläinen iskelmätähti Alla Pugatšova. Konsertin järjestivät Rauhanpuolustajat ja sen yhteistyökumppani Maailman rauhanneuvosto yhdessä Sampo Laurikaisen S-ohjelmatoimiston kanssa, joka oli ollut järjestämässä suomalaisesiintyjä myös ystävyysfestivaalille.¹⁷⁷ Laurikainen muistelee vieneensä myös Neuvostoliittoon joitakin suomalaisyhtyeitä 1980-luvun alussa, mutta ei muista tarkemmin nimiä ja ajankohtia. Ohjelmatoimiston arkistoja, joista asian voisi tarkistaa, ei puolestaan ole enää olemassa.

¹⁷¹ Virkkunen kunnostautui samana vuonna Tamminiemen pesänjakajat –paljastuskirjan yhtenä tekijänä ja oli sittemmin HS:n vastaava päätoimittaja vuosina 1991-2010.

¹⁷² Tällä tavalla Moskova ohjaa suomalaisia nuorisojärjestöjä, HS 8.2.1981. SNSA / 214, VA.

¹⁷³ Muut allekirjoittaneet olivat SOL:n puheenjohtaja Hannu Nieminen, SDNL:n varapuheenjohtaja Alpo Halonen ja SDNL:n poliittinen sihteeri Heikki Lehtinen.

¹⁷⁴ Suomen ja NL:n nuorisosuhteet ja HS:n ”muistio”, Kansan Uutiset 10.2.1981. SNSA / 214, VA.

¹⁷⁵ Neuvostoliitosta tulleet lehtileikkeet. SNSA / 216, VA.

¹⁷⁶ Toimintakertomus 1981. SNSA / 50, VA.

¹⁷⁷ Lauluntekijöiden ja säveltäjien kansainvälinen symposium ”Laulu ottaa kantaa” –muistio 1981. HLFA / 21, KA.

Taistolaisiin eli vähemmistökommunisteihin kuulunut Laurikainen näkee ajoittaisesta yhteistyöstä huolimatta olleensa SNS:n kilpailija: ”SNS oli enemmistöläisten hallussa, eivätkä ne kertoneet mitä vähemmistöläiset järjestivät. Meillä oli SNS:n kanssa erittäin huonot suhteet. SNS ei varmastikaan noteerannut meitä. SNS alkoi luomaan kulttuurisuhteissa toista kanavaa, jotta taistolaiset eivät olisi ainoita toimijoita.”¹⁷⁸ Tutkielmaa varten haastatellut SNS:n toimijat eivät kuitenkaan kokeneet, että rockvaihdossa olisi vallinnut poliittissävyytteinen kilpailuasetelma. ”En kokenut, että olisimme olleet kilpailijoita Sampon kanssa. Sampo taisi olla vain niin poliittinen”, toteaa 1980-luvun lopulla rockvaihtoon mukaan tullut Klaus Venetjoki.¹⁷⁹

Toisaalta SNS alkoi suunnitella rock-vaihtoa yhdessä Rauhanpuolustajien kanssa. Vuonna 1982 järjestöt perustivat ”Neuvostorockia Suomeen” -työryhmän. Rauhanpuolustajat oli ottanut yhteyttä SNS:n nuorisosaostoon, jolle seuran johto oli näyttänyt vihreää valoa.¹⁸⁰ Työryhmä päätti kutsua Suomeen yhden neuvostoliittolaisen yhtyeen seuraavan preferenssijärjestyksen mukaan: Mašina Vremeni, Integral ja Avtograf. Painotus oli Mašina Vremenissä, joka oli tuolloin ehkä kuuluisin neuvostoliittolainen rockyhtye¹⁸¹ ja jota oltiin tiedusteltu jo vuoden 1981 ystävyysfestivaalille. Rauhanpuolustajat oli keskustellut yhtyeen tulosta alustavasti Neuvostoliiton rauhankomitean edustajien kanssa. Kolmen viikon kiertue suunniteltiin maaliskuuksi 1983. SNS:n piirijärjestöt hoitaisivat Pohjois-Suomen konsertit ja Rauhanpuolustajien piirijärjestöt etelän.¹⁸² Ensimmäistä muistiota enempää työryhmän toiminnasta ei kuitenkaan ole löydettävissä.¹⁸³ Loppujen lopuksi mikään edellä mainitusta kolmesta venäläisyhtyeestä ei tullut Suomeen kevääksi 1983, ja Rauhanpuolustajat jäi hankkeen ulkopuolelle. Neuvostoliittolainen yhtye saatiin kuitenkin SNS:n voimin kiertueelle pohjoiseen.

¹⁷⁸ Sampo Laurikaisen haastattelu 8.6.2011.

¹⁷⁹ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012; myös Markku Kärkkäisen ja Matti Moilasen haastattelussa 22.8.2011 molemmat korostivat SNS:n roolia kulttuurivaihdon mahdollistajana eikä monopolisoijana.

¹⁸⁰ Nuorisosaoston kokouspöytäkirja 11.8.1982. SNSA / 127, VA.

¹⁸¹ Esim. Stites, 161.

¹⁸² Neuvostorockia Suomeen –muistio 24.8.1982. SNSA / 136, VA.

¹⁸³ Ibid. Muistio löydetty SNS:n arkistosta. Rauhanpuolustajien arkisto oli 2011-2012 vielä järjesteltävänä Kansan Arkistossa.

4.4. Tõnis Mägi ja Muusik Seif Pohjois-Suomen kiertueella 1983

Mašina Vremenin sijaan virolainen Tõnis Mägi ja Muusik Seif -yhtye luvattiin esiintymään huhtikuussa 1983 laajalle kiertueelle Pohjois-Suomeen. Vierailu liittyi Neuvostoliitossa järjestettäviin Suomen ja Neuvostoliiton nuorison IV ystävyysfestivaalin valmisteluihin. Mägi ja Muusik Seif oli Viron tunnetuin rockyhtye. Melodija-levy-yhtiön Viron paikallisosasto oli julkaissut 1980-luvun alussa yhtyeen levyjä. Myös Neuvosto-Viron säveltäjäliitto teki yhtyeen kanssa yhteistyötä.¹⁸⁴ Mäen saamasta virallisesta tunnustuksesta kertoo myös se, että hänen esittämänsä kappale *Olimpiada* oli vuoden 1980 Moskovan olympialaisten tunnuskappale.

Kiertueen järjesti SNS:n Kainuun piirijärjestö, joka toimi yhteistyössä SNS:n paikallisosastojen ja kaupunkien nuorisolautakuntien kanssa. Järjestäjät saivat kuitenkin yllättäen kuulla tammikuussa, ettei yhtye olisikaan tulossa. Järjestäjät olivat tehneet jo lukuisia sopimuksia ilman purkuehtoa, koska luottivat SNS:n kautta tulleeeseen varmistukseen kiertueen toteutumisesta, ja sopimusten purkamisesta aiheutuisi täten huomattavat kustannukset. Kainuun piirijärjestön puheenjohtaja kääntyi kuitenkin SNS:n toimitusjohtaja Eero Salmen puoleen kirjeitse ja pyysi tätä vielä vetoamaan neuvostoliittolaiseen osapuoleen.¹⁸⁵ Eero Salmi puuttuikin asiaan viipymättä ja lähetti kirjeen Neuvostoliiton kulttuuriministeriön kansainvälisten suhteiden osaston varapäälikkö Juri Žiltsoville. Hän varoitti yhtyeen peruuttamisen ”saattavan johtaa odottamattomiin ja epämiellyttäviin poliittisiin seuraamuksiin”¹⁸⁶. Salmi pyysikin lähettämään joko jo ennalta sovitun Tõnis Mägi ja Muusik Seif -yhtyeen tai jonkun muun samankaltaisen neuvostoliittolaisen rock-yhtyeen.¹⁸⁷ Vetoamus auttoi ja kiertue lopulta järjestettiin sovitulla tavalla. 23 varsinaista ja 13 ”koululaiskonserttia” käsittänyt kiertue noteerattiin myös lehdistössä. Oulussa Tõnis Mägi ja Muusik Seif vieraili Tuomari Nurmion konsertissa.¹⁸⁸ Kiertue keräsi SNS:n ilmoituksen mukaan yhteensä 10 500 kuulijaa.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Troitski, 98.

¹⁸⁵ Mauno Keinäsen kirje Eero Salmelle 1.2.1983. SNSA / 78, VA.

¹⁸⁶ *Eto moglo by vesti i k neožidannym neprijatnym polititšeskim posledstijam* ---.

¹⁸⁷ Eero Mäen kirje J.M. Žiltsoville 8.2.1983. Käännös tekijän. SNSA / 78, VA.

¹⁸⁸ Neuvostorockia Pohjois-Suomessa, Kansan Tahto 12.4.1983.

¹⁸⁹ Tõnis Mägin yhtyeen vierailuohjelma Suomessa; todistus Music Safe -yhtyeen vierailusta. SNSA / 259, VA.

Yhtyeen naislaulaja Anne Veski, joka oli jo vuonna 1980 esiintynyt Tampereella nauhoitetussa Iltatähti-TV-ohjelmassa¹⁹⁰, muisteli kiertuetta parikymmentä vuotta myöhemmin: "[Kiertue] oli --- joku Moskovon järjestämä, sellainen Suomen ja Neuvostoliiton mikälie tuttavuusyhdistys. Se järjesti ja me esiinnyimme työväentaloista alkaen... yksi oli kyllä kammottava. --- Meidät pistettiin lounastauolla esiintymään, se oli Rautaruukki, tehtaalla ei voinut tietenkään --- häiritä työntekoa. Niin meidät sitten pistettiin lounastauolla ruokalan nurkkaan soittamaan. Likaiset astiat kulkivat kuljetinta pitkin juuri minun edessäni. Eivätkä ne työntekijät ymmärtäneet, mitä me siellä nurkassa lauleskelimme. --- Kun tulimme kotiin, kerroimme siitä Apelsinille. He sanoivat, että olivat seisseet ihan samaan tapaan siellä nurkassa laulamassa." Toisaalta Veski muisteli lämmöllä savusaunareissuja, kunnon banketteja – ja viinan juomista. "Mutta se esiintyminen oli jotakin niin järkyttävää, etten ikinä edes Venäjällä ollut kokenut vastaavaa. ---"¹⁹¹

SNS:n Maailma ja Me -lehti¹⁹² kuvaili esiintymisiä tuoreeltaan toki positiivisemmin ystävyysspolitiikan hengessä: "Tänään on juhlapäivä. Tasan 35 vuotta sitten allekirjoitettiin Moskovassa Suomen ja Neuvostoliiton kansojen välinen YYA-sopimus. Jossakin Moskovassa ja Helsingissä juhlitaan frakeissa. Täällä Lapin perukoilla asu on vapaa, mutta vapaa on myös tunnelma. --- Ja sanoma menee perille, sitä vie eteenpäin musiikki. Nuoriso löytää yhteisen sävelen yli kielirajojen. YYA-sopimus on kantanut hedelmää, kahden eri maan nuoret ymmärtävät toisiaan."¹⁹³ Veskin mukaan suomalaisille esiintyminen tuntui vaikealta etenkin siksi, että heidät oli tuotu paikalle Neuvostoliiton ja ystävyysspolitiikan edustajina.¹⁹⁴

4.5. Pelle Miljoonan ja Dave Lindholmin lyhyt rajatapaaminen

Suomen ja Neuvostoliiton nuorison IV ystävyysfestivaali pidettiin Neuvostoliitossa 1.–9.7.1983. Suomesta tapahtumaan osallistui noin 800 nuorta.¹⁹⁵ Ennen festivaalia oli

¹⁹⁰ Muusik Seif –yhtyeen esittelykirje. SNSA / 259, VA.

¹⁹¹ Rinne, 135.

¹⁹² Maailma ja Me –lehti oli todellisuudessa tiukasti Neuvostoliiton ohjauksessa: "Vasta lehden viimeinen päätoimittaja Ilkka Lappalainen kertoi vuonna 1992, että --- lehden todellisia päätoimittajia olivat NKP:n Skandinavian osaston työntekijät Moskovassa ja Neuvostoliiton Suomen-suurlähetystön työntekijät Tehtaankadulla." Kinnunen, 328.

¹⁹³ Tulettehan toistekin, Anne ja Töni, Maailma ja me 5/1981. SNSA / 259, VA.

¹⁹⁴ Rinne, 138.

¹⁹⁵ SAK:n toimintakertomus festivaaleista. SNSA / 127, VA.

kiistaa siitä, mitkä järjestöt pääsevät tapahtumaan: Tiedonantaja-lehden mukaan festivaalitoimikunnan pääsihteeri, sos.dem. nuorisoliiton jäsen Eero Heinäluoma, oli vaatinut Rauhanpuolustajien jättämistä pois valtuuskunnasta.¹⁹⁶ Festivaalin avajaiset pidettiin Moskovassa, josta suomalaisosallistujat jatkoivat seminaaripaikkakunnille ja omiin ystävyyskaupunkeihinsa palatakseen lopulta päätösjuhlaan Leningradiin. SNS:n kautta saatiin myös suomalaisia rock-artisteja Neuvostoliittoon. Suomalaisdelegaation pääesiintyjät olivat Pelle Miljoona yhtyeineen, Dave Lindholm, Mikko Perkoila ja Kirsti Alhon jazz-yhtye, jotka esiintyivät myös varsinaista festivaalimatkaa edeltäneessä konsertissa Kaisaniemen puistossa. Festivaalin suomalainen valmistelutyöryhmä oli ehdottanut, että Pelle Miljoona myös ”huomioitaisiin --- yhtenä vartenotettavana alustajana tai puheenvuoron käyttäjänä.”¹⁹⁷ Festivaalia varten oltiin jälleen pohdittu myös suomalais-neuvostoliittolaisen yhteislevyn julkaisemista.¹⁹⁸ Sekä Pelle Miljoonan puheenvuoro että levy jäivät kuitenkin toteuttamatta.

Pelle Miljoona ja Dave Lindholm odottivat innolla festivaalia: ”Tämä ei ole meille mikä tahansa keikka. Suhtaudumme positiivisesti festivaaliin.”¹⁹⁹ Artistit kuitenkin valittelivat jälkeenpäin Moskovassa saamaansa vähäistä, vain alle kymmenen minuutin esiintymisaikaa. Pelle Miljoona yhtyeineen oli vielä tuonut esiintymistä varten paikalle ”tuhansien kilojen esiintymiskalustonsa”.²⁰⁰ Neuvostoliitosta festivaaleilla esiintyi Alla Pugatšova²⁰¹, mutta varsinaisten rock-artistien esiintymisistä ei ole mainintoja. Paikalla ollut suomalaisnuori kertoi, että Pelle Miljoona meni yleisöltä yli ymmärryksen: ”Hänen kovaääninen musiikkinsa ei oikein vakuuttanut naapurimaan nuorisoa. Pellen saamat aplodit kertyivät lähinnä suomalaisilta kuulijoilta.”²⁰² Myös festivaaliin osallistuneen SAK:n kertomuksen mukaan ”[t]apahtuman heikkouksiksi voidaan todeta ongelmat suomalaisen kulttuuriohjelman yhteensovittamisesta neuvostoliittolaisen ohjelmiston kanssa ---.”²⁰³

¹⁹⁶ Yllättäviä ongelmia festivaaleissa, Tiedonantaja 26.5.1983. SNSA / 218, VA.

¹⁹⁷ Festivaalin suomalaisen järjestelytoimikunnan kokouspöytäkirja 16.3.1983. SNSA / 217, VA.

¹⁹⁸ Järjestelytoimikunnan kokouspöytäkirja 2.12.1982. SNSA / 217, VA.

¹⁹⁹ Dave ja Pelle ystävyysfestivaaliin, Kansan Uutiset 1.7.1983. SNSA / 218, VA.

²⁰⁰ Ystävyys lujittui festivaaleilla, Savon Sanomat 12.7.1983. SNSA / 218, VA.

²⁰¹ Yhdeksän päivää ystävyyttä, Suomen Sosialidemokraatti 12.7.1983. SNSA / 218, VA.

²⁰² Neuvostonuorten arkipäivä tuli jotenkin tutuksi, Hämeenkulma [hausjärveläinen pienlehti] 21.7.1983. SNSA / 218, VA.

²⁰³ SAK:n toimintakertomus festivaaleista. SNSA / 127, VA.

Ystävyysfestivaalin jälkeen järjestettiin vielä Rauhan raja -tapahtuma Lappeenrannassa ja Viipurissa 19.-20.11.1983. Tärkeimpinä syinä tapahtuman järjestämiselle olivat ”yhä kiristynvä kansainvälis-poliittinen tilanne, uusien euro-ohjusten sijoittaminen ja jatkuvasti kiihtynvä sodan uhka”.²⁰⁴ Teema oli ollut esillä myös varsinaisilla ystävyysfestivaaleilla kesällä. Tapahtumassa vastustettiin Yhdysvaltojen suunnitelmia sijoittaa uusia keskimatkan ohjuksia Länsi-Eurooppaan. Kaikki suomalaiset poliittiset nuorisojärjestöt ”SDNL:stä kokoomusnuoriin” lähettivät jälleen edustajansa paikalle.²⁰⁵

Rock oli tapahtumassa vahvasti läsnä; tapahtuman suomalaisessa julisteessa ja ohjelmavihon kannessa on kuva rock-kitaristista.²⁰⁶ Lappeenrannassa seminaarin päättäneessä erillisessä rock-konsertissa esiintyivät Tavaramarkkinat ja hieman yllättäen myös Kauko Röyhkä & Narttu, joka oli arvostellut vuoden 1981 ystävyysfestivaalilla Neuvostoliiton ihmisoikeustilannetta. Neuvostoliitosta oli vierailulla rock-yhtyeen sijaan perinteinen ”kansantanssi- ja soitinyhtye”. Tavaramarkkinat esiintyi myös Viipurissa, mutta neuvostorockia ei sielläkään ollut.

Neuvostoliiton puolella kulttuuriryhmä törmäsi tuttuihin ongelmiin. Viipurin ohjelmasta, josta vastasi KMO:n Leningradin osasto, oli epätietoisuutta aivan loppumetreille asti. Kuten varsinaisilla ystävyysfestivaaleilla Moskovassa, myös tällä kertaa ongelmia aiheutti suomalaisesiintyjille varattu lyhyt esiintymisaika. ”Paikan päällä todettiin esim. suomalaiselle kulttuuriryhmälle tarjotun ajan ohjelma-ajan olevan täysin riittämätön ja vasta pitkäköjen neuvottelujen jälkeen asia onnistuttiin korjaamaan.”²⁰⁷ Suurellisuutta ohjelmasta ei kuitenkaan puuttunut: reilun 300 Lappeenrannasta tulleen suomalaisvieraan lisäksi paikalla oli noin 3000 venäläisnuorta²⁰⁸, jotka marssivat kulkueessa Kauppatorilta paikalliselle Punaiselle torille, jossa pidettiin mielenosoitus. Tapahtuman päätteeksi hyväksyttiin ”laaja vetoomus Euroopan nuorisolle ja nuorisojärjestöille yhteistoiminnasta rauhan,

²⁰⁴ Rauhan raja 1983 –toimintakertomus. SNSA / 136, VA.

²⁰⁵ Suomalaisnuoret rauhanmarssilla Viipurissa –raportti. SNSA / 136, VA.

²⁰⁶ Rauhan raja -ohjelmavihko ja -juliste. SNSA / 136, VA.

²⁰⁷ Rauhan raja 1983 –toimintakertomus. SNSA / 136, VA.

²⁰⁸ Vrt. Lappeenrannassa oli noin 50 neuvostoliittolaista ja 1500 suomalaista. Ibid.

liennytyksen ja nuorison tulevaisuuden puolesta”. Vetoamus esitettiin ”voimakkaasti laulettu 'We Shall Overcome'²⁰⁹ -laulun jälkeen”.²¹⁰

²⁰⁹ We Shall Overcome oli Yhdysvaltain 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeen tunnuslaulu, joka on suomennettu nimellä Rauha sodan voittaa.

²¹⁰ Rauhan raja 1983 -toimintakertomus. SNSA / 136, VA.

5. ROCK YSTÄVYYSSUHTEIDEN PÄÄNÄYTTÄMÖILLE

Edellisessä kappaleessa läpikäymäni tapahtumat osoittivat, että Suomen ja Neuvostoliiton välinen rock-vaihto oli alkanut jo ennen Mihail Gorbatšovin valtaannousua. Kuitenkin vasta Gorbatšovin aikana rock-vaihto nousi tärkeämpään asemaan Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kulttuurivaihdossa.

1980-luvun puoliväliin tultaessa myös kevyempi neuvostoliittolainen viihdemusiikki oli noussut Suomessa suosioon. Iskelmätähti Alla Pugatšova oli myynyt Soviet Superstar -levyään Suomessa yli 50 000 kappaletta. Myös Vera Teleniuksen suomenkielinen versio Pugatšovan hitistä *Million alyh roz*, eli Miljoona ruusua, oli suuri hitti vuonna 1984. Suosiosta nautti myös Yleisradion Säveliä Neuvostoliitosta -radio-ohjelma, joka tutustutti suomalaisia neuvostoliittolaiseen kevyeen musiikkiin.²¹¹ Ohjelman toimittaja Tero Heinänen sai neuvostoliittolaisia levyjä etenkin kirjeenvaihtaja Reijo Nikkilältä, joka pystyi lähettämään niitä diplomaattipostissa.²¹² Kansan Uutisten haastattelussa vuonna 1985 Heinänen vaati SNS:ää ottamaan kevyen musiikin paremmin huomioon kulttuurivaihdossa: "[SNS] on ollut mielestäni liian passiivinen tässä asiassa. Puna-armeijan kuoron vierailu kerran viidessä vuodessa ei vastaa kysyntää."²¹³ SNS:n vastaus haasteeseen oli kuitenkin iskelmän sijaan rock-musiikkivaihdon lisääminen.

5.1. Kansainvälinen nuorisovuosi

Vuosi 1985 oli julistettu paitsi YK:n kansainväliseksi nuorisovuodeksi, myös SNS:n omaksi nuorisovuodeksi. Moskovan kansainvälinen nuorisofestivaali²¹⁴ oli SNS:n nuorisovuoden päätapahtuma, ja myös käännteentekevä tapahtuma Suomen ja Neuvostoliiton rock-vaihdossa. Vihdoin myös suomalaisyhtye pääsi esiintymään Neuvostoliitossa kokopitkässä konsertissa, joka vielä teki suuren vaikutuksen yleisöön.

²¹¹ Neuvostoiskelmä tekee maihinnousua Suomeen, Tiedonantaja 18.1.1985. SNSA / 415, VA.

²¹² Reijo Nikkilän haastattelu 8.6.2011; Mies, joka toi Neuvostomusiikin Suomeen, Kansan Uutiset 29.3.1985, SNSA / 415, VA.

²¹³ Mies, joka toi Neuvostomusiikin Suomeen, Kansan Uutiset 29.3.1985, SNSA / 415, VA.

²¹⁴ Viralliselta nimeltään Maailman nuorison ja ylioppilaiden festivaali, joita järjestettiin vuodesta 1947 lähtien. Festivaalien taustalla oli Demokraattisen nuorison maailmanliitto DNML, jossa Neuvostoliitolla ja Komsomolilla oli vahva ote. Festivaaleja pidettiinkin lännessä usein Neuvostoliiton propaganda-aseena. Esim. Krekola, 13-16.

SNS:n nuorisajaoston puheenjohtajaksi tuolloin nousseen Markku Kärkkäisen mukaan nuorison teemavuosi ja Gorbatšovin valtaannousu näkyi seuran yhteistyössä Neuvostoliitto–Suomi-seuran kanssa. Etenkin Neuvostoliitto–Suomi-seuran uusi nuorisosihteeri Sergei Lagoiski oli aktiivinen rock-vaihdon puolestapuhuja. ”Kun aiemmin oli ollut vain paperilla, että Neuvostoliitto–Suomi-seuralla olisi ollut jotain nuorisotoimintaa, niin [vuodesta 1985] alkoi heillä ihan oikeasti olla nuorisotoimintaa. --- [Myös SNS:n] johdossa kukaan ei enää inissyt ettei mitään rokkia tai muuta. En muista että [rock-musiikin suhteen] olisi ollut mitään poliittisia vaikeuksia, se oli glasnostia, avoimuutta ja sillä siisti.”²¹⁵ Toisaalta rock oli mukana vuoden 1985 suunnitelmissa jo ennen Gorbatšovin valtaannousua maaliskuussa 1985, puhumattakaan perestroikasta ja glasnostista, joista alettiin puhua vasta vuosina 1986 ja 1988.

Riitojen kautta kohti festivaalia

Ennen Moskovan nuorisofestivaalia Suomessa järjestettiin nuorisovuoden ”Vapauden tuulet” –rock-kiertue. Kiertue liittyi Moskovan festivaalin suomalaisdelegationin järjestelyihin. Kiertueen nimi vaikuttaa olleen aikaansa edellä, sillä Gorbatšov valittiin NKP:n pääsihteeriksi vasta kaksi päivää ennen kiertueen alkua ja ”vapauden tuulet” puhalsivat Neuvostoliitossa vasta myöhemmin. Kiertueen sanoma ei kuitenkaan koskenut niinkään Neuvostoliittoa, vaan nuorisofestivaalia yleensä. Kansainvälisen nuorisofestivaalin tapaan kiertue järjestettiin ”anti-imperialistisen solidaarisuuden, rauhan ja ystäväyden puolesta”.

Maanlaajuisella 30 konserttia sisältäneellä 13. maaliskuuta – 30. huhtikuuta pidetyllä kiertueella esiintyivät suomalaisyhtyeet Woude, Kadotetut, Miljoonaliiga (Pelle Miljoonan vuoden 1985 kokoonpano), ja Dave Lindholm. Lisäksi jokaisessa konsertissa oli vaihtuva ylimääräinen esiintyjä: Sielun Veljet, Se, Yö, Peer Günt, Kauko Röyhkä & Narttu ja Popeda.²¹⁶ Neuvostoliittolaisia esiintyjiä ei ollut. Mukana järjestelyissä oli nyt myös Suomen festivaaliyhdistys ry (SFY), joka oli perustettu kansainvälisiä nuorisofestivaaleja varten, sekä Sampo Laurikaisen S-ohjelmat. S-ohjelmilla ja SFY:llä oli kiistaa kiertueen käytännön järjestelyistä. Osapuolet olivat tehneet sopimuksen

²¹⁵ Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

²¹⁶ Markku Kärkkäisen lehdistötiedote 7.3.1985. SNSA / 219, VA; Festivaalikiertue rutistaa läpi Suomen, Suomen Sosialidemokraatti 20.3.1985. SNSA / 219, VA.

kiertueen järjestämisestä²¹⁷, mutta SFY ei ollut allekirjoittanut S-ohjelmien myöhemmin laatimaa tarkempaa sopimusta konserttikiertueen ohjelmistosta eikä tehnyt lupaamiaan esisopimuksia yhtyeiden kanssa.²¹⁸

Kiertue saatiin epäselvyyksistä huolimatta järjestettyä. Kiertueen aikana Kauko Röyhkän ja Laurikaisen välille tuli kuitenkin riitaa: ”Sampo olisi halunnut televisioituun päätöskonserttiin nicaragualaisia aktivisteja puhumaan Väli-Amerikan poliittisesta tilanteesta. Sanoin, että se sopii, jos vastaavasti Neuvostoliitosta tuodaan toisinajattelijoita puhumaan sikäläisestä tilanteesta ja Afganistanin sodasta”, Röyhkä kertoo.²¹⁹ Muut yhtyeet eivät sen sijaan protestoineet nicaragualaisten aktivistien esiintymisestä. Kadotetut-yhtyeen laulaja Ahti Pelttari oli osoittanut solidaarisuuttaan jopa työskentelemällä työprikaatissa Nicaraguassa.²²⁰ Työprikaatikomennuksella Pelttari kuitenkin sairastui, minkä vuoksi Woude-yhtyeen Ari Voutilainen tuurasi häntä kiertueella.²²¹

Suomen Sosialidemokraatti -lehden arviossa käsiteltiin piikitellen kiertueen poliittisia kytköksiä ja viitattiin nimeä mainitsematta Laurikaisen rooliin: ”Kaikki nuorisoyhteistyöjärjestön-nuorisokonferenssien-nuorisovuosien-taksvärkkien tutut kuviot toistuivat nytkin. Vielä entistä korostuneemmin: aiheen taistolaisläheisyyden ja neuvostopuolen vuoksi näkyi kuulemma juuri tämän konserttikiertueen järjestelyissä rehtejä välistä vetoja tavallista enemmän. Eräs asiasta tietävä ohjelmatoimisto tietää asiasta enemmän.” Toisaalta itse tapahtumaa keuhuttiin: ”Nyt on silti yksi ero: tämä konserttikiertue on sittenkin hienommin hoidettu, toimivampi ja kovatasoisempi kuin voisi odottaa.” Joitain esiintyjiä pidettiin jo reliikkeinä, mutta toisaalta kiiteltiin sitä, että ilmeisimmät taistolaisnimet oli jätetty pois: ”Maaseudulla uppoavat näiden nimien vanhatkin hitit, ja miksei näitä kuuntele, mutta näppejä pelissä pitävä taho – sama joka on sekoittanut kiertueen järjestelyt tässä vaiheessa lähes täydellisesti – olisi voinut tietysti sotkea homman oikein kunnolla ja rytätä mukaan vaikka Liisa ’Jäähyväiset aseille’ Tavin ja Mikko Perkoilan.”²²²

²¹⁷ Sopimus Suomen Festivaaliyhdistys ry:n ja S-ohjelmien välillä 27.11.1984. SFYA / 44, KA.

²¹⁸ Sampo Laurikaisen kirje SFY:lle 11.2.1985. SFYA / 44, KA.

²¹⁹ Kauko Röyhkän viesti tekijälle 27.6.2012.

²²⁰ Konserttikiertue tuo potkua festarityöhön, Ystävyys Moskova 1985 -lehti. SNSA / 133, VA.

²²¹ Festivaalikiertue rutistaa läpi Suomen, Suomen Sosialidemokraatti 20.3.1985. SNSA / 219, VA.

²²² Festivaalikiertue rutistaa läpi Suomen, Suomen Sosialidemokraatti 20.3.1985. SNSA / 219, VA.

Kiertueen pohjalta SFY:ssä alettiin miettiä Moskovaan matkustavan suomalaisen kulttuuridelegaation kokoonpanoa. Myös siitä syntyi riitaa. Laurikainen oli mukana SFY:n kulttuuridelegaatiossa päättävässä työryhmässä, joka hänen mukaansa teki ensin yksimielisen esityksen kokoonpanosta, ”--- kunnes ilmestyi demarit ja enemmistöläiset yhdessä. Heidän mielestään oli liikaa taistolaisia artisteja. Syntyi tilanne, että oli kaksi kulttuuridelegaatiaa. Ystävyysmatkoilla [SKP:n matkatoimisto] oli 700 hengen turistiryhmä, jossa oli meidän oma kulttuuridelegatio, johon kuului Liisa Tavi yhtyeineen, Se, Woude, Heinäsirkka ja Pena [Pentti] Rasinkangas. [Meidän lisäksi me] virallinen puoli, johon kuului Sielun Veljet.”²²³ Virallista valtuuskuntaa johti SFY. SFY:n pääsihteeri Merja Hannus oli SNS:n jäsen, joka nousi neljä vuotta myöhemmin SNS:n pääsihteeriksi. SNS:n nuorisosaasto puolestaan lähetti festivaaleille kaksi festivaalijunaa, jotka olivat saaston puheenjohtaja Markku Kärkkäisen vastuulla. Kaikkiaan suomalaisia oli Moskovan festivaaleilla arviolta 1500-1600 henkeä.²²⁴

5.2. Sielun Veljet – Moskovan festivaalin ”surrealistisin kokemus”

Moskovan kansainvälinen nuorisofestivaali pidettiin 26.7–4.8.1985. Kiistoista huolimatta kahden eri suomalaisdelegaation yhtyeet esiintyivät festivaalin suomalaisella klubilla yhdessä. Laurikaisen kokoonpanosta klubilla esiintyi ohjelman mukaan ainakin Heinäsirkka ja Liisa Tavi. Muita esiintyjiä olivat Missing Link, Miljoonaliiga, Kadotetut, Telemark ja Tavaramarkkinat.²²⁵ Ehdoton pääesiintyjä oli kuitenkin SNS:n kautta kutsuttu ja nuorisosaaston festivaalijunalla paikalle saapunut Sielun Veljet, joka esiintyi kaikkiaan neljä iltaa peräkkäin. Matka Moskovaan ei sujunut täysin kimmelluksitta: Sielun Veljet oli vähällä jäädä junan kyydistä, koska Suomen poliisi oli takavarikoinut yhtyeen jäsenten passit huumeikäryn vuoksi.²²⁶

Sielun Veljien valintaa suomalaisdelegaation pääesiintyjänä voi pitää yllättävänä, koska yhtye oli tunnettu rajusta imagostaan. Toisaalta jo vuoden 1957 Moskovan nuorisofestivaalilla oli ollut jazz-orkestereita, ja rockia oli kuultu puolestaan Helsingin nuorisofestivaalilla vuonna 1962.²²⁷ ”Joku järjestäjä diggasi Sielun Veljistä ja olimme aina valmiita mihin vaan. --- Kyllähän se ihan puhtaasti bailaamista oli, ei ainakaan

²²³ Sampo Laurikaisen haastattelu 8.6.2011.

²²⁴ Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

²²⁵ Suomalaisen klubin ohjelma. SFYA / 47, KA.

²²⁶ Bruun ym., 420.

²²⁷ Krekola, 152-153, 157.

mulla ollut mitään poliittisia motiiveja”, bändin laulaja Ismo Alanko muistelee.²²⁸ SNS:n nuorisajaostossa toimineen Matti Moilasen mukaan Sielun Veljet oli siihen aikaan suosituin suomalainen bändi, joten valinta oli suomalaisdelegaation puolesta helppo ja looginen.²²⁹ Samaa mieltä on myös festivaalilla ollut Anton Nikkilä: ”En ollut mitenkään kauhean yllättynyt Sielun Veljien valinnasta. Olin nähnyt ne monta kertaa Suomessa, se oli hirveän pinnalla sen bändi siihen aikaan. Kun eli siinä ympäristössä, se ei tuntunut niin rajulta.”²³⁰ Reijo Nikkilä sen sijaan arvelee, etteivät järjestäjät osanneet ennakoida Sielun Veljien luonnetta: ”Ei tajuttu minkälainen Sielun Veljet on, se oli rajumpi kuin odotettu. Moskovalainen nuoriso ja underground alkoi puhua siitä. Neuvostoliittolainen underground ei ollut vielä noussut, kaikki oli vasta ihan iduillaan.”²³¹

Sielun Veljet soitti joka kerta aamuneljään–aamuviiteen, vaikka esiintymisluvat eivät riittäneet niin myöhään. Kukaan ei kuitenkaan tullut huomauttamaan asiasta. Kärkkäisen mukaan festivaali muutoinkin osoitti uuden ajan koittaneen Neuvostoliitossa: ”Se oli varmasti Gorbatsšovin tähtihetkiä, kun hän avasi festivaalit Lenin-stadionilla 40 000 kansainvälisen nuoren edessä. Olin ollut myös Moskovan olympialaisten avajaisissa jolloin Brežnev oli puhumassa, ja se ero oli valtava. Minulle se kuvasi parhaiten muutosta mitä oli tapahtunut 1980–1985.”²³² Reijo Nikkilän mukaan tapahtumaa ei kuitenkaan voi kutsua vielä perestroikan tuotteeksi: vaikka festivaali oli kohtalaisen liberaali tapahtuma, se ei ollut kuitenkaan niin liberaali kuin esim. vuoden 1957 kansainvälinen nuorisofestivaali, jossa oli myös CIA:n edustajia puhumassa.²³³ Neuvostoliitosta festivaalilla esiintyi vain filharmoniaan kuuluneet viralliset yhtyeet, kuten Avtograf ja Mašina Vremeni, jotka Artemi Troitskin mukaan kuitenkin pärjäsivät vertailussa ulkomaisiin vieraisiin. ”Rockin ensimmäinen merkittävä Neuvostoliitto – muu maailma –ottelu päättyi lopulta toiveita herättävästi. Emme me olleetkaan niin muserrettuja ja jälkeenjääneitä kuin olimme usein itse kuvitelleet.”²³⁴

²²⁸ Tere perestroika –TV-dokumentti.

²²⁹ Matti Moilasen haastattelu 22.8.2011.

²³⁰ Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

²³¹ Reijo Nikkilän haastattelu 8.6.2011.

²³² Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

²³³ Reijo Nikkilän haastattelu 8.6.2011.

²³⁴ Troitski, 144.

Troitski piti kuubalaisen ja suomalaisen klubin ohjelmaa parhaimpina. Kun kuubalaiset olivat tuoneet paikalle salsaorkestereita, suomalaiset erottuivat rock-valtuuskunnallaan: ”kymmenisen kaikkia eri tyylejä edustavaa yhtyettä – punkkia, trashia, kabareeta ja jopa feministinen naiskvartetti.”²³⁵ Jälkimmäisellä Troitski viitannee Tavaramarkkinoihin. Festivaalin mielenkiintoisin esiintyjä oli hänen mielestään Sielun Veljet: ”Heidän musiikkinsa muistutti Killing Jokea (englantilainen punkyhtye) ja show oli sekoitus mielipuolisuutta, seksiä ja brutaalisuutta. --- Monia heidän iljettäviä temppujaan en ollut nähnyt läntisillä videoillakaan, ja lavalla nähtynä ne olivat täysin hämmästyttäviä. Festivaalin surrealistisin kokemus oli Sielun Veljien esiintyminen arvokkaan Valtiollisen varieteeteatterin lavalla, jota reunustivat kullatut koristeet ja paksut punaiset samettiverhot... Se oli kuin Butthole Surfers (’Persreian surfaajat’, yhdysvaltalainen underground-yhtye) esiintyisi Valkoisen talon Ovaalissa huoneessa... Kaikista shokeeraavinta oli kuitenkin se, että he olivat niin energisiä ja vapautuneita, etteivät meidän muusikkomme olleet koskaan edes uneksineet kykenevänsä mihinkään vastaavaan.”²³⁶ Helsingin Sanomien festivaalireportaasissa puolestaan kerrottiin neuvostonuorten ollen ”hillityn hämmentyneitä” yhtyeen esiintymisestä. ”Meillä ei ole tällaista”, moskovalaistyttö oli kommentoinut.²³⁷

Ismo Alanko itsekin muistelee, että Moskovan keikalla Sielun Veljet löysi ensimmäistä kertaa ”päähkähullun lavaesiintymisen”, josta yhtye sittemmin tuli kuuluisaksi. Neuvostoliiton alakulttuuripiireihin tutustunut kääntäjä Jukka Mallinen oli myös paikalla: ”Kun puhutaan ulkomaisista bändeistä, Siekkareiden kaksi [sic]²³⁸ Moskovan keikkaa on Neuvostoliiton rock-historian kaksi kaikkien aikojen komeinta keikkaa. Piristi kun Suomesta tuli muutakin kuin vodkaturisteja. --- Kommunikaatio salin ja bändin välillä toimi hyvin, bändi näki että jengi hullaantuu.”²³⁹

Sielun Veljet oli siis tehnyt lähtemättömän vaikutuksen Neuvostoliitossa. Pian se saikin uusia kutsuja Neuvostoliittoon. Sitä ennen yhtye kuitenkin joutui jälleen tekemisiin

²³⁵ Troitski, 142-143.

²³⁶ Troitski, 143.

²³⁷ Moskova uskoi ystävyyteen, HS 4.8.1985. SNSA / 133, VA.

²³⁸ Sielun Veljet soitti festivaaleille neljästi – ehkä Mallinen itse oli paikalla vain kahdessa niistä.

²³⁹ Tere perestroika –TV-dokumentti.

Suomen poliisin kanssa – tosin tällä kertaa rikosilmoitusta laatiessa. Yhtyeen soittimia oli varastettu Moskovan festivaalin aikana 18 300 markan edestä.²⁴⁰

5.3. Rauhaa ja rockia Tallinnassa

Seuraava Sielun Veljien vierailu Neuvostoliittoon tapahtui Rauhan raja -tapahtumassa Tallinnassa 21.–24. huhtikuuta 1986. Tapahtuman Suomen-osuus pidettiin Ivalossa. Tapahtuman järjestivät nuorison ystävyysfestivaalien ja edellisten rajatapaamisten tapaan yhteistyössä SNT, SNS, KMO ja SSOD. Suomalaisvaltuuskunnan puheenjohtajana toimi tällä kertaa Olli Rehn.²⁴¹

Äänentoisto- ja valaistuslaitteet tuotiin Suomesta. Valmisteluissa kiinnitettiin huomiota etenkin tullauksen sujuvuuteen, sillä Moskovan nuorisofestivaalilla samanlaisen laitteiston tullaaminen Neuvostoliiton puolella oli kestänyt kaksi vuorokautta. Konsertti oli suurempi kuin Moskovan festivaalilla, sillä se pidettiin Leninin kunniaksi nimetyssä kulttuuri- ja urheilupalatsissa, johon mahtui 6000 henkeä. Konserttien aikataulu käytiin minuutilleen läpi – ehkä vuoden 1983 nuorison ystävyysfestivaalin ja rajatapaamisen niukasta soittoajasta viisastuneina. Suomalaisilta järjestäjiltä pyydettiin myös etukäteen nähtäviksi laulujen sanoitukset.²⁴² Ei tule kuitenkaan ilmi, että ne olisivat johtaneet muutosehdotuksiin tai muihin toimenpiteisiin. Sielun Veljiltä olisi löytynyt myös sellaisia sanoituksia, joihin olisi voinut puuttua, kuten vuoden 1985 L’Amourha-levyn On mulla unelma:

”Mä pyyhin perseeni siniristilipulla
Ja panen LSD:tä syömään Suomen leijonan
Mä haluun elää ja kuolla
Tulla tanssaan tänne päälle maan
Valaa mä en vanno mitään

Mä revin vapaiksi kädet tähtilipusta
Varastan sirpin sekä vasaran
Mä haluun elää ja kuolla

²⁴⁰ Rikosilmoitus Helsingin poliisilaitokselle 12.8.1985. SFYA / 44, KA.

²⁴¹ Muistio Rauhan raja -tapahtumista 1986. SNSA / 136, VA.

²⁴² Heikki Huttu-Hiltusen muistio Rauhan raja -neuvotteluista Tallinnassa 30.4.1986. SNSA / 130, VA.

Tulla tanssaan tänne päälle maan

Valaa mä en vanno mitään”²⁴³

Sielun Veljien lisäksi Tallinnassa esiintyi suomalainen Himo-yhtye, ja tapahtuman päätöskonsertissa esiintyi myös virolaisia yhtyeitä, kuten jo ennestään suomalaisille tuttu Tõnis Mägi ja Muusik Seif, sekä hard rock -yhtye Gunnar Grabs.²⁴⁴

Olli Rehn hehkutti tapahtumaa SNS:n Maailma ja me -lehdessä: ”Tällaiset tapahtumat osoittavat Neuvostoliiton ja Suomen nuorison väkevää tahtoa toimia rauhan puolesta. Rauhan Rajan ovat nuoret järjestäneet itseään varten. Ja ohjelma on sen mukainen: rauhaa, rokkia, keskusteluja, kulttuuria ja virkistystä.” Samassa artikkelissa tapahtuman rockpainotteisuus sai kehuja, toisin kuin tuttu ystävyyspolitiikan liturgia: ”Pääkonsertissa luki SNT:n sihteeri Arja Vainionperä eestiläis- ja suomalaisnuorten yhteisen julkilausuman. Siinä korostettiin mm. kansojen välisiä hyviä suhteita, Paasikiven–Kekkosen-linjan merkitystä, YYA-sopimusta, rauhankasvatusta. –Tärkeitä asioita totta kai, mutta ei me jaksettu kuunnella loppuun asti. Miksei asioita voida sanoa lyhyemmin, nuorten kielellä, ripittivät hyvinkääläinen Nina Hakala ja vantaalainen Taru Kokkila nuorisopoliitikkoja.”²⁴⁵

5.4. Lokakuun rock-vallankumous 1986 – Popeda ja Avtograf yhteiskiirtueella

Hyvin sujuneen Moskovan nuorisofestivaalin jälkeen SNS alkoi suunnitella kokonaista suomalais-neuvostoliittolaista rockkiertuetta vuodelle 1986. SNS esitti toiveen, että lokakuulle sijoittuvalle kiirtueelle tulisi Avtograf ja pitkään seuran toivelistalla ollut Mašina Vremeni. Samat yhtyeet olivat esiintyneet myös Moskovassa. Lisäksi kiirtueella olisi yksi tai kaksi suomalaisyhtyettä²⁴⁶ Avtografin oli pitänyt tulla vierailulle Suomeen jo vuoden 1985 Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyysfestivaalin yhteydessä toukokuussa, mutta esiintyminen peruuntui sairastapauksen vuoksi.²⁴⁷

²⁴³ Sanat: Ismo Alanko. Sielun Veljet esitti kappaletta ulkomailla englanniksi nimellä I Have a Dream sanoitusten sisällön ollessa sama. Ks. Sielun Veljet Moskovassa -video, jossa Sielun Veljet esittää kappaletta vuoden 1988 Moskovan-konsertissa.

²⁴⁴ Suomen ja Neuvostoliiton nuorison Rauhan raja –tapaaminen Tallinnassa 21.-24.5. 1986 - ohjelma. SNSA / 136, VA.

²⁴⁵ Rauhaa ja rokkia Tallinnassa, Maailma ja me 6/1986. SNSA / 136, VA.

²⁴⁶ Muistio Suomi-Neuvostoliitto-seuran nuorisotyön kysymyksistä 13.11.1985. SNSA / 139, VA.

²⁴⁷ Ystävyysfestivaalissa runsas kulttuuriohjelma, Kansan Uutiset 15.5.1985. SNSA / 219, VA; Muistio Suomi-Neuvostoliitto-seuran nuorisotyön kysymyksistä 13.11.1985. SNSA / 139, VA.

Rockkiertueella haluttiin tavoittaa "n. 10 000 nuorta, jotka muutoin ovat ystävyystoiminnan ulkopuolella".²⁴⁸ Kiertue oli poikkeuksellisesti esillä myös SNS:n korkeammalla tasolla, kun siitä keskusteltiin seuran valtuuston, jonka puheenjohtajana toimi Paavo Lipponen, Neuvostoliiton nuorisojärjestöjen ja suurlähetystön edustajien tapaamisessa. KMO lupasi keskustella ehdotuksesta Neuvostoliiton kulttuuriministeriön kanssa.²⁴⁹

Neuvostorockia kaavailtiin myös huhtikuussa Turussa järjestettyyn YYA:n vuosipäivätapahtumaan. Lopulta tapahtumassa kuitenkin esiintyivät vain suomalaisyhtyeet SIG ja Himo, jotka houkuttelivat paikalle vain 300 nuorta.²⁵⁰ Neuvostoyhtyeen puute harmitti osallistujia: "Useat suomalaisnuoret nostivat esiin välttämättömyyden saada neuvostonuorten omaa kulttuuria Suomessa esille. Erityisesti puhuttiin neuvostorockin kiertueen järjestämisestä Suomeen. Nyt monet nuoret luulevat, että Neuvostoliitossa ei ole omaa nuorisokulttuuria ollenkaan, kun sitä ei koskaan kuule Rock-radiosta tai levyiltä!"²⁵¹

Lokakuun kiertueelle saatiin lopulta varmistettua Avtograf, joka oli esiintynyt Moskovan nuorisofestivaalin lisäksi myös ainoana neuvostoyhtyeenä vuoden 1985 Live Aid -hyväntekeväisyyskonsertissa²⁵². Yhtye oli myös palkittu vuoden 1980 Tbilisin rockfestivaalilla.²⁵³ Ennen Suomen vierailua Avtograf oli esiintynyt myös Itävallassa, joten kyseessä ei ollut yhtyeen ensimmäinen vierailu itäblokin ulkopuolella. Neuvostoliiton valtiollisen levy-yhtiön Melodijan julkaisemaa LP-levyä alettiin myydä ennen kiertuetta suomalaisessa Polarvox-levykaupassa.²⁵⁴ Suomalaiseksi kiertuekumppaniksi valikoitui Popeda, joka oli ollut myös Vapauden

²⁴⁸ Markku Kärkkäisen muistio Suomen ja Neuvostoliiton nuoriyhteistyön kysymyksistä 28.1.1986. SNSA / 139, VA.

²⁴⁹ Muistio SNS:n ja neuvostoliittolaisten nuorisoedustajien neuvottelusta 1.2.1986. SNSA / 139, VA.

²⁵⁰ Sihteeristön kokouspöytäkirja 11.4.1986. SNSA / 49, VA.

²⁵¹ Nuorten YYA-tapahtuma 1986 Turussa 4.-5.4. -tapahtumakertomus. SNSA / 136, VA.

²⁵² Live Aid oli muusikko Bob Geldofin 13.7.1985 järjestämä valtava hyväntekeväisyyskonsertti, jolla kerättiin rahaa Etiopiaan nälänhädän helpottamiseksi. Avtograf esiintyi konsertissa Moskovasta käsin suoran satelliittitelevisiolähetysten kautta.

²⁵³ Huttunen 2012, 31.

²⁵⁴ Kiertue-esite. SNSA / 136, VA.

tuulet -kiertueella. SNS pyysi kiertueen käytännön toteutuksen avuksi Popedan konserttimyyjän Jouko Karppasen.²⁵⁵

2. – 12. lokakuuta 1986 järjestetty Lokakuun rockvallankumous '86 -kiertue vieraili 11 paikkakunnalla: Helsinki, Kajaani, Himanka, Oulu, Kuopio, Jyväskylä, Turku, Pori, Tarvasjoki, Lapua ja Tampere. Kuopion konsertin yhteydessä pidettiin myös Suomen ja Neuvostoliiton nuorten ystävyyskaupunkitapahtuma, jossa järjestäjät kehuivat kiertueen merkitystä nuorten saamiselle ystävyystoiminnan pariin: ”Ystävyyskaupunkien nuorisotyössä on erittäin tärkeää huomioida oikein nuorten mielenkiinnon kohde ja hyödyntää sitä toiminnassa. Nuoret niin Neuvostoliitossa kuin Suomessakin pitävät rock-musiikista. Ikävä kyllä monet 'aikuiset' ovat musiikin suhteen yleensä eri mieltä, ja monesti juuri nämä ihmiset päättävätkin ystävyyskaupunkitoiminnasta. Yhteisillä rock-kiertueilla voi kuitenkin toiminnan pariin saada varsin laajat joukot ---”, Neuvostoliitto–Suomi-seuran/SSOD:n Sergei Lagoiski julisti puheessaan.²⁵⁶ SNS:n nuorisovaltuuskunnan puheenjohtaja Rauno Merisaari puolestaan painotti neuvostoliittolaisen nuorisokulttuurin tunnetuksi tekemistä: ”Neuvostoliittolainen nuorisokulttuuri on meillä aika tuntematonta. Suomessa ei ilmesty yhtään neuvostoliittolaista nuorisolehteä, neuvostoliittolainen nuorisomusiikki soi meillä aika harvoin. Tällä alueella tarvittaisiin minusta pidemmän ajan suunnittelua. Meneillään oleva Autograph-yhtyeen konsertti antaa meille varmasti viitteitä siitä, mihin suuntaan kulttuurialan yhteistyötä pitää kehittää.”²⁵⁷

Kiertuetta voi pitää menestyksenä, sillä se keräsi järjestäjien mukaan yhteensä yli 10 000 kuulijaa. Kiertueen yleisömagneetti oli Popeda, jonka lämmittelijänä suomalaisille ennestään tuntematon Avtograf esiintyi. SNS:n nuorisosaosto sai mainostettua toimintaansa jakamalla 10 000 esitettä, jossa esiteltiin sekä yhtyeitä että seuran nuorisotoimintaa. Kiertue huomioitiin laajasti suomalaisessa lehdistössä, radiossa ja televisiossa. TV2 taltioi Porin konsertista tunnin ohjelman, jonka se esitti loppuvuodesta 1986.²⁵⁸

²⁵⁵ Nuorisovaltuuskunnan työvaliokunnan kokouspöytäkirja 13.6.1986. SNSA / 127, VA.

²⁵⁶ Nuorten ystävyyskaupunkitapaaminen Kuopiossa 1986 -muistio. SNSA / 136, VA.

²⁵⁷ Nuorten ystävyyskaupunkitapaaminen Kuopiossa 1986 -muistio. SNSA / 136, VA.

²⁵⁸ Toimintakertomus 1986. SNSA / 50. VA.

Suomalaislehdet kehuivat klassisen musiikin koulutuksen saaneiden Avtografिन jäsenten soittotaitoa ja ammattimaisuutta, mutta yhtyeen edustama progressiivinen rock nähtiin tyyliltään vanhahtavana.²⁵⁹ ”Suomalainen rokkitoimittaja kuvailee Autographin musiikkia siistiksi, neutraaliksi, Neuvostoliitossa virallisesti hyväksytyksi ja 10 vuotta länsirokin perässä laahaavaksi”, HS raportoi.²⁶⁰ Samaa mieltä oli myös Artemi Troitski: ”Yhtye edusti ’teknokraattista’ rockia – moitteettomasti soitettua, taidokkaasti sävellettyä ja jokseenkin tunteetonta.”²⁶¹

Toisaalta kehuttiin sitä, että kerrankin SNS oli järjestänyt kokonaisen kiertueen yksittäisen ystävyysfestivaalikonsertin sijaan, minkä mm. Kumi- ja nahkatyöläinen -lehti pani merkille: ”Ensimmäistä kertaa kierrettiin rockin omin ehdoin. Koluttiin syrjäiset tanssipaidat ja konserttialit niin kuin se Suomessa on tapana tehdä. Marttimiettuset²⁶² eivät tervehtineet rutikuivilla höpinöillä bailaavaa rocknuorisoa.”²⁶³ Neuvostorockin mahdollisesta kysynnästä oli kuitenkin vaikeaa tehdä johtopäätöksiä kiertueen perusteella. Troitski pohti kiertueen merkitystä tuoreeltaan: ”[K]ysymys yhtyeidemme kansainvälisestä kilpailukykyisyydestä jää edelleen avoimeksi. Yhtyeet eivät ole vielä tehneet oikeita kaupallisia kiertueita; kaikki matkat ovat olleet vierailuita ’rauhan ja ystävyyden merkeissä’ ja siten lähinnä tutustumiskäyntejä.”²⁶⁴

²⁵⁹ Lehtileikkeet, SNSA / 260, VA.

²⁶⁰ Neuvostorokin ykkönen ei tunne huumeita ja laulaa rauhasta, HS 3.10.1986. VIEA / lehtileikkeet.

²⁶¹ Troitski, 119.

²⁶² Viittaus SNS:n silloiseen puheenjohtajaan Martti Miettuseen. Miettunen tuli ennen SNS:n puheenjohtajuutta tunnetuksi pitkäaikaisena ministerinä ja kolmen lyhytikäisen hallituksen pääministerinä.

²⁶³ Kumi- ja nahkatyöläinen 9/1986. SNSA / 260, VA.

²⁶⁴ Troitski, 163.

6. ROCK-VAIHDON KULTA-AIKA 1987-1988

Menestyksekkään Lokakuun rockvallankumous '86 -kiertueen jälkeen SNS:n, Neuvostoliitto-Suomi-seuran ja SSOD:n yhteistyösuunnitelmaan tehtiin lisäyksiä, joihin kuului useampien rock-kiertueiden järjestäminen molemmissa maissa vuosina 1987-1988.²⁶⁵ Vuosia 1987-1988 voidaankin pitää maiden välisen rock-vaihdon kulta-aikana. Samalla rock-vaihtoa alettiin suunnitella aiempaa kaupallisemmalla pohjalta, minkä mahdollisti ja toisaalta vaati Neuvostoliiton suunnitelmatalouden asteittainen vapautuminen.

6.1. Rock-vaihdosta idänsuhteiden arkipäivää

Vaikka rock-vaihdosta puhuttiin ajoittain myös SNS:n johdossa, oli seuran nuorisajaosto kuitenkin päävastuussa. Markku Kärkkäisen mielestä rockvaihdossa piti saada 1980-luvun puolivälin jälkeen seuran ylätasolta hyväksyntä lähinnä kuluja varten: "Tietysti piti keskustella mitä maksaa, mutta tavallaan rock oli aika helppo homma siinä vaiheessa, nuorisajaostolla oli varsin suuri itsenäisyys ja sihteeristölle asioita meni vain tiedoksi. [Pääsihteeri] Erkki Kivimäki ei halunnut sekaantua osastojen toimintaan, eikä tietenkään myöskään keskusjohtokunta, joka ennemminkin oli hemmetin tyytyväinen jos joku järjesti nuorisotoimintaa." Toisaalta pääsihteeri toimi tärkeänä linkkinä Neuvostoliiton kulttuuriministeriöön ja sen alaiseen SSOD:hen. Näitä tahoja Venäjän Helsingin-suurlähetystössä edusti uusi kulttuuriattasea Johannes Johansson. "Johansson oli virolainen sälli, hyvä tyyppi, nuorempaa polvea ja suhtautui myönteisesti rock-vaihtoon. --- Kun Erkki Kivimäki tuli pääsihteeriksi, oli käytäntö että hän kutsui kerran kuussa kulttuuriattasean puheilleen ja kertoi SNS:n kulttuuritapahtumista."²⁶⁶

Vuodesta 1987 alkaen SNS:ssä nimenomaan rock-vaihtoon keskittyi järjestösihteeriksi tullut Klaus Venetjoki. Hän oli tiiviissä yhteydessä Popedan kiertueella mukana olleeseen konserttimyyjä Jouko Karppaseen, ohjelmatoimisto Rocktopsin johtaja Rami Räsäseen ja manageri Seppo Vesteriseen. Hanoi Rocksın managerina tunnetuksi tullut Vesterinen oli tuolloin Sielun Veljien manageri, joka kiinnostui Sielun Veljien

²⁶⁵ Lisäykset Neuvostoliiton ystävyysseurojen liiton, Neuvostoliitto-Suomi-seuran ja Suomi-Neuvostoliitto-seuran yhteistyösuunnitelmaan vuosille 1987-1988, 17.10.1986. SNSA / 49, VA.

²⁶⁶ Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

konser ttien yhteydessä neuvostorockista. ”Lähtökohta oli se, että olin välillä katsomassa bändejä Moskovassa ja Leningradissa ja toin sieltä äänitteitä. Välillä Seppo, Rami ja Jouko olivat mukana. Roolini oli hoitaa byrokratiapuolta ja bändit Suomeen, ja heidän roolinsa oli varsinaisten keikkojen hoitaminen”, Venetjoki muistelee keskinäistä työnjakoa.²⁶⁷

Tõnis Mäen paluu Ultima Thulen riveissä

Avtografia pyydettiin kesäkuuksi 1987 soittamaan Provinssirock-festivaalille²⁶⁸, joka olisi osa yhtyeen uutta Suomen kiertuetta²⁶⁹. Avtograf in sijaan kesäkuun Provinssirockiin saatiin kuitenkin virolainen Ultima Thule, joka oli osittain muodostettu Suomessa vuonna 1983 esiintyneen Muusik Seif –yhtyeen jäsenistä; vuonna 1987 yhtyeen laulajanakin oli tuttu Tõnis Mägi. Yhtye esiintyi Provinssirockin lisäksi Helsingin Tavastia-klubilla. Vierailu oli yhtyeen ensimmäinen ulkomailla.²⁷⁰ Sanomalehti Ilkka kehui yhtyeen esiintymistä ja varsinkin Mäen lavaolemusta: ”Miehen hartiat ovat kuin Kremlin portit, ääni jyhkeä kuin nousukiitton kohoavan Tupolevin”. Samassa artikkelissa kerrottiin laajasti rockmusiikin muuttuneesta asemasta Neuvostoliitossa – ”[v]iitisen vuotta sitten Tõnis Mäen Seinäjoen keikka olisi ehkä ollut mahdoton” – mutta ei muisteta mainita Mäen aiempaa esiintymistä Muusik Seif –yhtyeen kanssa.²⁷¹

Sampo Laurikainen muistelee olleensa järjestämässä vierailua S-ohjelmien kautta yhdessä ”taistolaisten organisoiman” Provinssirockin ja etenkin sen yhden perustajan Risto Vuorisen kanssa. Vuorinen oli muutenkin aktiivinen virolaisyhtyeiden maahantuonnissa. Sittemmin hän on työskennellyt Yleisradion Viron-kirjeenvaihtajana.²⁷² Laurikainen oli järjestänyt samana vuonna jo Kadotetut-yhtyeen vierailun Tarton rock-festivaaleille 14.–17. toukokuuta²⁷³, jonne SNS:n matkatoimisto SNS-matkat järjesti turistimatkan²⁷⁴. Toisaalta arkistomateriaalin perusteella myös

²⁶⁷ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

²⁶⁸ Keskustelumuistio osastonjohtaja J.V. Zotikovin kanssa 5.2.1987. SNSA / 92, VA.

²⁶⁹ Muistio KMO-SSOD-valtuuskunnan tapaamisesta 8.4.1987. SNSA / 136, VA.

²⁷⁰ Matti Moilasen ja Klaus Venetjoen kirje tiedotusvälineille 3.8.1987. SNSA / 129, VA.

²⁷¹ Neuvostorokkarit tulevat, Ilkka 27.6.1987. SNSA / 219, VA.

²⁷² Sampo Laurikaisen haastattelu 8.6.2011.

²⁷³ Muistio KMO-SSOD-valtuuskunnan tapaamisesta 8.4.1987. SNSA / 136, VA.

²⁷⁴ Tartto rock, Kansan Uutiset 26.5.1987, VIEA / lehtileikkeet; Sampo Laurikaisen haastattelu 8.6.2011.

SNS oli Ultima Thulen konsertin järjestelyissä mukana yhdessä Vaasan läänin kehittyvän musiikin yhdistys ry:n ja Lomamatkat Oy:n kanssa.²⁷⁵

Popeda vastavierailulla Gorkin puistossa

Jo Lokakuun rockvallankumous 86' -kiertueen yhteydessä oli ollut puhetta Popedan vastavierailusta Neuvostoliittoon. SNS:n pääsihteeri Erkki Kivimäki oli aiheesta yhteydessä SSOD:n Skandinavian osastopäällikkö Juri Zotikovin kanssa ja ehdotti Popedan vierailuajankohdaksi loka-marraskuuta 1987.²⁷⁶

Popeda pääsi Moskovaan jo ennakoitua aiemmin 29.7.–4.8.1987. Puitteet olivat suuremmat kuin edellisvuoden kiertueella: yhtye pääsi esiintymään Avtografin lämmittelybändinä Moskovan valtavassa Gorkin puistossa. Kolmessa konsertissa oli yhteensä n. 30 000 kuulijaa. Kolmen suuren puistokonsertin lisäksi Popeda esiintyi Avtografin kanssa pienemmällä moskovalaisklubilla, jossa esiintyivät myös neuvostoliittolaiset epäviralliset yhtyeet Brigada S ja Vežlivyi Otkaz.²⁷⁷ Lokakuun rockvallankumous '86 -kiertueen tapaan vierailu oli järjestetty SNS:n, SSOD:n ja Jouko Karppasen ohjelmatoimiston yhteistyönä.²⁷⁸ Tekniikan kanssa suomalaiset pääsivät helpolla, koska käytössä oli Avtografin esiintymiskalusto: ”Heilläkin on kaappeja ja muuta japanilaista kamaa usean miljoonan markan verran”, Ilta-Sanomat esitteli virallisen neuvostoyhtyeen laitearsenaalia.²⁷⁹

SNS:n puolesta vierailusta vastannut Klaus Venetjoki kirjoitti SNS:n Seuratieto-lehteen, että konsertit osoittivat rock-vaihdon olevan toimivaa ystävyysuhteiden hoitoa. Liturgiapainotteisen ystävyyspolitiikan sijaan oli kyse aidosta ystävyydestä, jota luotiin mm. yhdysvaltalaisen Chuck Berryn tahtiin: ”Joku kenties pohtii, onko tällaisesta mitään hyötyä, liekö pelkkää rahojen haaskausta. Väärin, väärin! Kun Moskovan yö otti vastaan Avtografin ja Popedan yhteiskappaleen Johnny B. Good[e], oli kyseessä mitä aidoin ja vilpittömin ystävyys. Naapuri tulee tutuksi, jos ei muuten niin konserteista kertoneiden lehtien palstoilla.”²⁸⁰ Suomalaislehdistö, etenkin iltapäivälehdet,

²⁷⁵ Sopimus SNS:n ja Vaasan läänin kehittyvän musiikin yhdistyksen välillä. SNSA / 136, VA.

²⁷⁶ Erkki Kivimäen kirje SSOD:n J.V. Zotikoville 9.4.1987. SNSA / 79, VA.

²⁷⁷ Popeda soi Moskovan illassa, Maailma ja Me 4/1987. SNSA / 262, VA; Popeda Moskovan rock-tapahtumassa, Kansan Uutiset 5.8.1987, VIEA / lehtileikkeet.

²⁷⁸ Toimintakertomus 1987. SNSA / 50, VA.

²⁷⁹ Popeda konsertoi Moskovassa, Ilta-Sanomat 1.8.1987. VIEA / lehtileikkeet.

²⁸⁰ Rock näyttää suuntaa – Onko Neuvostoliitto tulossa muotiin? Seuratieto 5/98. SNSA / 219, VA.

raportoivat konsertista laajalti²⁸¹, ja esiintyminen noteerattiin lisäksi YLE TV1:n pääuutislähetyksessä²⁸². Myös neuvostomedia huomioi vierailun: Moskovski Komsomolets julkaisi Popedasta artikkelin ennen konserttia²⁸³ ja Ilta-Sanomien mukaan ”Moskovan TV” oli paikalla kuvaamassa laulaja Pate Mustajärven haastattelua ja pätkää konsertista.²⁸⁴

Popedan esiintyminen Gorkin puistossa oli mittakaavaltaan suurin suomalaisyhtyeen konsertti Neuvostoliitossa. Jouko Karppanen pohti optimistisesti rockvaihdon kaupallista potentiaalia HS:n haastattelussa: ”Kyllä markkinat ovat idässä valtavat ja sikäläisten ihmisten rock-nälkä todella kova.”²⁸⁵ Myöhemmin Karppanen kuitenkin myönsi, että ”[b]isneksestä tässä ei ollut kysymys ollenkaan. Kaikki oli puhtaasti PR:ää.” Vaikka Popeda pääsikin esiintymään kymmenille tuhansille katsojille, venäläisyleisö oli tullut paikalle katsomaan illan pääbändi Avtografia. Lisäksi Popedasta innostunut osa yleisöstä oli enimmäkseen suomalaisia työmiehiä, jotka työskentelivät Moskovassa suurten rakennusprojektien parissa.²⁸⁶ Puistokonserteissa Pate Mustajärvi yritti kuitenkin ottaa kontaktia myös venäläisyleisöön laulamalla Pitkä kuuma kesä –hitin venäjäksi: ”Ilmeisesti se artikulaatio oli sen verran vieras etten tiedä, huomasi ne edes Paulin laulavan venäjäksi”, Poko-levy-yhtiön toimitusjohtaja Epe Helenius muisteli myöhemmin.²⁸⁷ Suurista puitteista ja mediahuomiosta huolimatta Popeda ei pystynyt tekemään yleisöön Sielun Veljien kaltaista vaikutusta.

Peer Günt ystävyysfestivaalilla Moskovassa, Riiassa ja Leningradissa

Heti Popedan vierailun jälkeen 6.–14.8.1987 Neuvostoliitossa pidettiin Suomen ja Neuvostoliiton nuorison VI ystävyysfestivaali. Suomalaisen festivaalivaltuuskunnan puheenjohtajana toimi Matti Vanhanen. Valtuuskuntaan kuuluvassa kulttuuriryhmässä oli mukana myös Peer Günt –rock-yhtye.²⁸⁸ Peer Günt oli kovassa nosteessa ja päässyt samana kesänä esiintymään Roskilde-festivaalilla Tanskassa. Yhtye oli tutustunut

²⁸¹ Lehtileikkeet. SNSA / 262, VA.

²⁸² Ks. uutislähetys YLE Areenasta, <http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/yhteinen_savel_tere_perestroika_40312.html#media=40322> .

²⁸³ Popeda Moskovan rock-tapahtumassa, Kansan Uutiset 5.8.1987, VIEA / lehtileikkeet.

²⁸⁴ Popeda konsertoi Gorkin puistossa Moskovassa, Ilta-Sanomat 1.8.1987. SNSA / 262, VA.

²⁸⁵ Popeda ja Bogart Neuvostoliittoon, HS 9.5.1987. VIEA / lehtileikkeet.

²⁸⁶ Kontiainen 180-184.

²⁸⁷ Kontiainen 185.

²⁸⁸ Toimintakertomus 1987. SNSA / 50, VA.

Avtografin jäseniin Lokakuun rock-vallankumous 86' -kiertueen yhteydessä ja kuullut heiltä, että Peer Güntin kaltaiselle yhtyeelle voisi olla kysyntää Neuvostoliitossa.²⁸⁹

Nuorison ystävyysfestivaalia edelsi Suomessa 14.–23. toukokuuta järjestetty Täältä tullaan Venäjä²⁹⁰ -konserttikiertue, jolla esiintyi Peer Güntin lisäksi siperialainen Dialog. Dialog esiintyi Helsingissä sekä Messukeskuksessa Neuvostoliiton kansallisessa näyttelyssä että Lepakossa, ja sen lisäksi Tampereella, Raisiossa ja Oulussa.²⁹¹ Suomen vierailu oli ponnistuslauta suuremmille markkinoille: yhtyeen videoita oli jo näytetty eurooppalaisilla satelliittikanavilla ja se lähti myöhemmin samana kesänä Länsi-Euroopan kiertueelle.²⁹²

Peer Güntin vierailu Neuvostoliittoon suunniteltiin huolellisesti. Ystävyysfestivaalin suomalainen valtuuskunta vei valmistelumatkan yhteydessä Moskovaan levyjä ja muuta materiaalia yhtyeestä,²⁹³ ja varsinaiseen tapahtumaan yhtyeen manageri Seppo Kahilainen vei vielä lisää levyjä ja esitteitä²⁹⁴. Peer Güntiä näytettiin myös ennakoon Neuvostoliiton televisiossa, jolloin yhtyettä seurasi ”150 miljoona neuvostokatselijaa”.²⁹⁵ Yhtye esiintyi festivaalien avajaisissa Moskovassa ja päätöskonsertissa Leningradissa sekä niiden välissä Riiassa. Tapahtumien kulttuuriohjelmistossa oli pääasiassa perinteistä tanssi- ja soittoesityksiä. Rock-osuudesta vastasivat Peer Güntin lisäksi Moskovassa neuvostoliittolaiset Bravo ja Master, sekä Leningradissa AVIA ja Patriarhalnaja Vystavka.²⁹⁶ Moskovan konsertissa oli mukana myös Pentti Rasinkangas ja Miljoonasade-yhtyeen Heikki Salo, jotka esittivät yhdessä mm. Miljoonasateen Juri Gagarin -aiheisen hitin Lapsuuden sankarille.²⁹⁷

²⁸⁹ Peer Güntin matkakirje Neuvostoliitosta: meno oli neukuille lähes liian hurjaa!, IL 26.8.1987. SNSA / 219, VA; Perestroika puree, Uusi Lahti (päiväämätön). SNSA / 219, VA.

²⁹⁰ Kiertueen nimi viittaa Hassisen Kone –yhtyeen samannimiseen debyyttilevyyn ja sen sisältämään samannimiseen kappaleeseen, jossa kuvataan humoristisesti suomalaista votkaturismia Neuvostoliitossa.

²⁹¹ Toimintakertomus 1987. SNSA / 50, VA; Dialog keikalle Suomeen, Uusi Suomi 15.5.1987, VIEA / lehtileikkeet.

²⁹² Matti Moilasan Dialog-muistio 23.4.1987. SNSA / 129, VA; Perestroika puree, Uusi Lahti (päiväämätön). SNSA / 219, VA.; NL:n Dialog-yhtye vierailee Suomessa, Suomenmaa 16.5.1987. SNSA / 262, VA.

²⁹³ Matti Moilasan kirje Neuvostoliiton tulliviranomaisille 14.7.1987. SNSA / 129, VA.

²⁹⁴ Seppo Kahilaisen kirje Matti Moilaselle 24.7.1987. SNSA / 129, VA.

²⁹⁵ Popedia rokkasi Moskovassa, Tiedonantaja 4.8.1987. VIEA / lehtileikkeet.

²⁹⁶ Moskovan avajaiskonsertin ja Leningradin päätöskonsertin käsiohjelmat. SNSA / 219, VA.

²⁹⁷ Nuoret veivät naapuriin ystävyyttä ja kulttuuria, Seuratieto 5/87. SNSA / 219, VA.

Suomalaisjärjestäjät kehuivat jälkeinpäin tapahtuman toimivuutta, vaikka parantamisenkin varaa oli: ”Kiinnostus suomalaiseen nuorisokulttuuriin on Neuvostoliitossa lisääntynyt. Myös virallisella puolella rock’n’rolliin suhtautuminen oli aiempaa myönteisempää. --- Käytännön järjestelyt toimivat paremmin kuin koskaan --- hiomisen varaa tosin on vielä melkoisesti.” Peer Güntin saama esiintymisaika oli lyhyt verrattuna neuvostoliittolaisiin ”tappomittaisiin” esityksiin. Lisäksi koko tapahtuma oli suomalaisten tuoman esiintymistekniikan varassa, eikä Moskovan avajaisia ”olisi ollut” ilman Peer Güntin tuomia laitteita, koska neuvostoliittolaiset eivät olleet varanneet omia laitteita paikalle lainkaan.²⁹⁸

Nuorisokulttuurifestivaali Moskovassa

SNS:n aktivoitunut nuorisotoiminta ja lisääntynyt rockvaihto sai jatkoa seuran järjestämällä nuorisokulttuurifestivaalilla Moskovassa 26.–29.10.1987. Ensi kertaa järjestettiin suomalais-neuvostoliittolainen nuorisotapahtuma, jossa ei ollut lainkaan tavanomaista nuorison ystävyysfestivaaliohjelmaa, kuten poliittisia seminaareja, vaan pelkästään nuorisokulttuuria. Järjestäjät olivat sentään tuttuun tapaan SNS, SNT ja SSOD.

Festivaalin päämääränä oli ”syvälinen ja monipuolinen suomalaisnuorison tutustuttaminen Neuvostoliiton nuorisokulttuurin kehitykseen, Moskovan luovaan nuorisosivistyestyneeseen, edesauttaa pystyttämään Neuvostoliiton ja Suomen nuorten yhteyksiä” ja ”myönteisen kuvan synnyttäminen suomalaisnuorten keskuudessa Neuvostoliiton elämästä ja neuvostonuorten elämästä.”²⁹⁹ Festivaalin suomalaiseksi rock-esiintyjäksi kiinnitettiin jo kokenut neuvostoliitonkävijä Sielun Veljet. Yhtyeen lähettäminen vei yli puolet reilun 53 000 markan kulubudjetista.³⁰⁰ Opetusministeriö ei ollut antanut rahoitusta festivaalia varten osana SNS:n nuorisotoiminnan rahoitusta, joten sitä jouduttiin anomaan erikseen OPM:n kulttuuriosastolta.³⁰¹ SSOD:n Sergei Lagoiski kirjoitti tapahtuman valmisteluista artikkelin suomenkieliseen Neuvosto-Karjala-lehteen, jossa myös kerrottiin Popedan ja Peer Güntin menneistä

²⁹⁸ Muistiinpanoja 6. SNNYF:n kulttuuriosuuden toimivuudesta 2.9.1987. SNSA / 219, VA.

²⁹⁹ Neuvostoliiton nuorisokulttuurin festivaali –muistio 2.10.1987. SNSA / 136, VA.

³⁰⁰ Neuvostoliiton nuorisokulttuurin festivaali –talousarvio. 2.10.1987. SNSA / 136, VA.

³⁰¹ Neuvostoliiton nuorisokulttuurin festivaali –muistio 2.10.1987. SNSA / 136, VA.

vierailuista.³⁰² Ennen festivaalia Moskovaan tehtiin vielä valmistelumatka, jossa oli mukana järjestösihteeri Klaus Venetjoki ja Sielun Veljien tekniikasta vastaava Hannu "Vinski" Viholainen.³⁰³

Sielun Veljien lisäksi festivaalilla olivat mukana ohjaaja Aki Kaurismäki jonka elokuva Calamari Union³⁰⁴ esitettiin osana festivaalin ohjelmista, ja Rosa Liksom, joka oli paikalla kuvataiteilijana. Heidän lisäksi festivaalille osallistui Pelle Miljoona, joka ei kuitenkaan soittanut, vaan osallistui keskustelupaneeliin.³⁰⁵

Sielun Veljien lisäksi festivaalin kolmessa rock-konserteissa esiintyivät joka ilta vaihtuvat neuvostoyhtyeet. Ensimmäisessä konsertissa 26. lokakuuta noin 5000 hengen Izmailovo-hallissa esiintyi Sielun Veljien lisäksi Va-Bank, Vežlivyi Otkaz ja Zvuki Mu. Tapahtumakertomuksen mukaan konsertti sujui muuten hyvin, mutta Sielun Veljien konsertin lopussa koko sali valaistiin, mikä latisti tunnelmaa.³⁰⁶ Konsertissa kuvatussa videossa näkyy, kuinka Ismo Alanko pyytää tuloksetta laittamaan valot pois. Se ei kuitenkaan hillinnyt yhtyeen esiintymistä.³⁰⁷ Toinen konsertti pidettiin samassa hallissa seuraavana päivänä. Neuvostoliitosta esiintyivät yhtyeet Šah, Tšornyi Obelisk ja Tjažolyi Den. Sitä seuraavan päivän konsertti peruuntui, koska "edellisen päivän työ soveliaan klubin löytämiseksi ei tuottanut tulosta." Sielun Veljet kävivät sen sijaan tutustumassa Moskovan rock-laboratorioon. Päätöspäivänä 29. lokakuuta yhtye esiintyi Saljut-klubilla yhdessä Va-Bankin ja Vežlivyi Otkazin kanssa. Tapahtuman virallisessa osuudessa suomalaisten kiitospuheenvuoron piti Pelle Miljoona. Paikalla oli myös Artemi Troitski, joka ei kuitenkaan järjestäjien ilmeiseksi pettymykseksi käyttänyt puheenvuoroa. "Siekkarien osalta viimeinen keikka oli odotettu suksee", tapahtumakertomuksessa kerrottiin. "Kulttuurifestivaalit ensimmäisenä pelkästään

³⁰² Nuorisosuhteet laajenevat, Neuvosto-Karjala 27.9.1987. SNSA / 219, VA.

³⁰³ Raportti: Suomen ja Neuvostoliiton nuorison kulttuurifestivaalit 25.-30.10.1987. SNSA / 127, VA.

³⁰⁴ Vuonna 1985 valmistuneessa Calamari Unionissa esiintyy lukuisia tunnettuja suomalaisia rockmuusikoita., joten elokuvankin voi katsoa olleen jonkinlaista rock-vaihtoa.

³⁰⁵ Toimintakertomus 1987. SNSA / 50, VA.

³⁰⁶ Raportti: Suomen ja Neuvostoliiton nuorison kulttuurifestivaalit 25.-30.10.1987. SNSA / 127, VA.

³⁰⁷ Sielun Veljet Moskovassa –video.

nuorisokulttuuriin esittelytilaisuutena oli tapahtuma, [jonka] perinnettä kannattaa jatkaa.”³⁰⁸

6.2. Rock-vaihdolla ja -videoilla naapuri tutuksi

Moskovan nuorisokulttuurifestivaalilla kuvattiin kaksi videota, Davai ja Zvuka, SNS:n entisen järjestösihteerin Heikki Huttu-Hiltusen omistaman HHH-Filmin toimesta. Lisäksi Pettufilmi teki Sielun Veljien konserteista konserttitaltioinnin Sielun Veljet Moskovassa. Videot olivat osa Naapuri tutuksi -projektia.³⁰⁹ Vuonna 1985 aloitettu seitsenvuotinen projekti pyrki parantamaan suomalaisnuorison Neuvostoliitto-kuvaa silloisen uuden videoteknologian avulla. Osana projektia oli myös rock-vaihdon edistäminen ja rock-videoiden tuottaminen.

Suomalaisnuorison Neuvostoliitto-kuvaa tutkinut – ja sen melko negatiiviseksi osoittanut³¹⁰ – Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen tutkija Pentti Raittila kuitenkin huomautti esitelmässään Naapuri tutuksi -projektin työryhmälle, että rock-vaihdon lisäämisellä on myös riskinsä:

”Nuorten Neuvostoliitto-kuvaan vaikuttavat keskeisesti länsimaisen nuorisokulttuurin arvot, ihanteet ja elämänmalli. Tässä en tarkoita ensisijaisesti läntisen massakulttuurin avoimen neuvostovastaisia tuotteita, jolla on toki merkittävä kielteinen vaikutus. Tarkoitan nuorisokulttuurin epäpoliittisiksi ja myönteisiksi koettuja ihanteita ja malleja. Nuorisomusiikki ja -lehdet, musiikkivideot, mainonta, muoti ja nuorille niiden kautta tarjottava kulutusmalli edustavat elämäntapaa, jonka keskeisiä piirteitä ovat individualismi, vapauden illuusio ja hedonistinen, nautintoja korostava suhtautuminen elämään. Neuvostoliiton todellisuus nähdään jyrkkänä vastakohtana kaikelle tälle: nuorten käsitysten mukaan Neuvostoliitto on staattinen, iloton ja väritön vakavan työnteon ja kovan kurin suljettu yhteiskunta. Läntisen nuorisokulttuurin

³⁰⁸ Raportti: Suomen ja Neuvostoliiton nuorison kulttuurifestivaalit 25.-30.10.1987. SNSA / 127, VA.

³⁰⁹ Kutsu videoiden katseluiltaan 1.2.1988. SNSA / 138, VA.

³¹⁰ Raittila Pentti, Suomalaisnuoret ja idän ihmema. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. Tutkimuksen mukaan suomalaisnuorison kuva Neuvostoliitosta ja sen yhteiskuntajärjestelmästä oli pääosin negatiivinen, vaikka pääsihteerin Gorbatšoviin suhtauduttiin myönteisesti. Tutkimus sai runsaasti mediahuomiota – ks. lehtileikkeet SNSA / 136-137.

myönteiseksi koetut arvot luovat käsitykseni mukaan kielteistä Neuvostoliittokuva vielä tehokkaammin kuin poliittinen neuvostovastainen propaganda.”³¹¹

Kansan Uutisissa muusikko Erkki Suomaa arvosteli nuorisokulttuurifestivaaleilla kuvattua Davai-videota sarkastisesti samoin perustein: ”Tarkoituksena on siis poistaa suomalaisilta turhia ennakkoluuloja naapuria kohtaan. Miten se tapahtuu? Tietenkin taas niin, että otetaan oma arvomaailma ja mitataan, miten neukat sopivat siihen koloon. Päällimmäinen kriteeri on se, paljonko neukkulassa on ’rokkimeininkiä’.”³¹²

Myös loppuvuodesta 1987 järjestetystä Moskovan rock-laboratorion Rock-panoramafestivaalista kuvattiin suomalaisvoimin video Naapuri tutuksi -hankkeen avustuksella. Festivaali oli määrä pitää jo huhtikuussa, mutta ”järjestelyvaikeuksien” vuoksi se siirrettiin joulukuulle.³¹³ Suomalaisen Villealfa Productions -yhtiön tuottama ja Marjaana Mykkäsen ohjaama Sirppi ja Kitara – From Russia with Rock keskittyi etenkin epävirallisiin neuvostoyhtyeisiin ja niiden vaikeaan asemaan. Filmin kerronta on englanniksi, mikä viittaa siihen, että sille kaavailtiin myös kansainvälistä levitystä.³¹⁴

6.3. Satelliittisiltoja ja muita suuria suunnitelmia

Moskovan Rock-panoramassa ei esiintynyt suomalaisyhtyeitä, mutta suomalaisedustusta oli muutoin runsaasti paikalla. SNS:n matkatoimisto oli myös myynyt tapahtumaa varten pakettimatkaa, jonka ohjelma oli suunnattu rockvaihdsta kiinnostuneille.³¹⁵

Klaus Venetjoki kertoi neuvostorockin uusista tuulissa saatekirjeessään matkan osallistujille: ”Viralliset länsivientibändit, kuten Avtograf ja Dialog, vaikuttavat vaisuilta uusien nimien, vaikkapa Va-Bank:n, Zvuki Mu:n, Avia:n tai Televizor:n rinnalla. --- Rock-klubien ja -laboratorioiden kautta ollaan ensi vuonna tilanteessa, jossa muillakin organisaatioilla kuin Goskontsertilla ja Melodi[j]alla on oikeus hoitaa rockbisnestä, niin bändien vientiä, tuontia kuin levyjäkin.”³¹⁶

³¹¹ Pentti Raittilan alustus Naapuri tutuksi –projektin työryhmälle 4.5.1987. SNSA / 138, VA.

³¹² Nyt varisi ennakkoluulot – ”Davai”-video neuvostonuorista, Kansan Uutiset 11.2.1988. SNSA / 138, VA.

³¹³ Neuvostoliiton ensimmäiset rock-festivaalit peruttiin. HS 22.4.1987. VIEA / lehtileikkeet

³¹⁴ Ks. Sirppi ja kitara –TV-dokumentti.

³¹⁵ Kutsu ensimmäiseen yleisliittolaiseen rockpanoramaan Moskovaan. SNSA / 136, VA.

³¹⁶ Tervetuloa Rock-panoramaan –kirje 18.11.1987. SNSA / 136, VA.

Myös SNS halusi osansa perestroikan myötä avautuneesta rock-bisneksestä. Tapahtuman yhteydessä käytiin neuvottelut Klaus Venetjoen, Seppo Vesterisen, Jouko Karppasen, Neuvostoliitto–Suomi-seuran ja moskovalaisen Rekord-studion³¹⁷ edustajien välillä. Suunnitelmana oli järjestää suomalais-neuvostoliittolainen rock-festivaali osana Naapuri tutuksi -projektia. Tapahtuma oli määrä pitää osana joko huhtikuun YYA:n 40-vuotisjuhlallisuuksia tai kesäkuun alussa kansainvälisen lastenpäivän kunniaksi.³¹⁸

Suunnitelmasta ei puuttunut kunnianhimoa. Festivaali oli tarkoitus järjestää samanaikaisesti Suomessa ja Neuvostoliitossa, ja avajaispäivän konsertista olisi ”satelliittisilta” eli suora satelliittitelevisiolähetys maiden välillä. Mallia haettiin selvästi vuoden 1985 Live Aid –konsertista, joka järjestettiin useassa maassa samaan aikaan ja jota seurasi satelliittilähetysten avulla arviolta 1,9 miljardia katsojaa ympäri maailmaa³¹⁹. Festivaalin oheistuotteeksi suunniteltiin Melodijan julkaisemaa kokoelmalevyä, jotta yleisö pääsisi tutustumaan yhtyeiden tuotantoon etukäteen. Lisäksi yhtyeiden musiikkivideoita näytettäisiin molempien maiden TV-kanavilla.³²⁰ Tapahtumaan liittyi myös muita nuorisokulttuurin osa-alueita, kuten nuorisomuodin näytös moskovalaisessa muotikeskus Luxissa. Festivaalia varten suunniteltiin valmistettavan Suomessa ”kaikkea ’krääsää’ (paitaa, posteria, tarraa jne.)”, jota myytäisiin Neuvostoliitossa. Lisäksi suunnitteilla oli yhteinen rock-lehti.³²¹ Kaiken kaikkiaan tapahtuma oli häpeilemättömän kaupallisella pohjalla.

³¹⁷ Rekord oli SNS:n muiston mukaan pop-kulttuurin monialayritys: ”Record toimii SNTL:n kulttuuriministeriön alaisuudessa. Sillä on yhteistyösopimukset mm. Melodian, APN:n, Gosteleradion, Lux:n, SSOD:n ja SNTL:n rauhankomitean kanssa. --- Recordilla on kaupalliset oikeudet, se on tulosvastuullinen yritys. Record valmistaa videoita, ennen kaikkea se kouluttaa esiintyjiä, keskittyy muotiin, mutta yhteistoimintasopimusten kautta sillä on lonkerot koko nuorisokulttuuriin Neuvostoliitossa.” Suomalais-neuvostoliittolainen populaarimusiikin festivaali –muistio, 10.12.1987. SNSA / 136, VA; venäjänkielisen Wikipedia-artikkelin mukaan yhtiö oli järjestyksessään toinen rekisteröity tulosvastuullinen yritys Neuvostoliitossa, ja keskittyi rockin asemesta kevyempään pop-musiikkiin.
<http://ru.wikipedia.org/wiki/СІМ_Рекорд> 21.8.2012.

³¹⁸ Suomalais-neuvostoliittolainen populaarimusiikin festivaali –muistio, 10.12.1987. SNSA / 136, VA.

³¹⁹ Wikipedia-artikkelin tieto perustuu CNN-uutiskanavan artikkeliin.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Live_Aid>, 21.8.2012.

³²⁰ Suomalais-neuvostoliittolainen populaarimusiikin festivaali –muistio, 10.12.1987. SNSA / 136, VA.

³²¹ Suomalais-neuvostoliittolainen populaarimusiikin festivaali –muistio, 10.12.1987. SNSA / 136, VA.

Samankaltaista suurta rock-tapahtumaa satelliittitelevisiolähetyskin oli suunnitellut Suomeen kolme vuotta aiemmin myös PAND – Taitelijat rauhan puolesta -järjestö. Euroopan yhteistyö- ja turvallisuuskonferenssi Etykin Helsingin-huippukokouksen 10-vuotisjuhlavuoden kunniaksi vuonna 1985 järjestettyyn Helsingin henki – Spirit of Helsinki -konserttiin kaavailtiin länsimaisia huippuyhtyeitä ja -artisteja kuten U2, The Clash, Rolling Stones, Bruce Springsteen ja David Bowie. Neuvostoliitosta paikalle pyydettiin Alla Pugatšova mutta ei rock-yhtyeitä. Konsertin oli määrä olla Olympiastadionilla ja siitä oli määrä tehdä satelliittilähetys ”mahdollisimman moneen ETYK-maahan”.³²² Konsertti pidettiin, mutta paljon alkuperäistä suunnitelmaa pienimuotoisempana. Länsimaisia huippunimiä ei tullut, ja Pugatšovankin tilalla esiintyi venäläinen laulaja-lauluntekijä Žanna Bitševskaja. Olympiastadionin sijaan Kaivopuistossa 11.8.1985 järjestetyssä konsertissa oli noin 15 000 katsojaa. Yleisradio televisioi konsertin, mutta ilman satelliittisiltoja.³²³

Tammikuussa 1988 Moskovan neuvottelujen jälkeen Klaus Venetjoki esitteli YYA-festivaalin suunnitelman YYA-40-kansalaisvaltuuskuntaan kuuluville suomalaisille nuorisojärjestöille. Tapahtuman kustannusarvio oli huikeat 1 080 000 markkaa (vrt. Moskovan nuorisokulttuurifestivaali 53 000 markkaa).³²⁴ Asia otettiin puheeksi myös korkeammalla taholla, kun SNS:n pääsihteeri Erkki Kivimäki tapasi KMO:n korkearvoisen valtuuskunnan Helsingissä 16.2.1988. Kivimäki pyysi KMO:ta mukaan projektiin, ”koska SSOD:n resurssit eivät riitä”.³²⁵

Samaan aikaan rock-vaihto ei kuitenkaan saanut varauksetonta kannatusta SNS:ssä. Seuran neuvottelupäivillä helmikuussa 1988 tuotiin esille huoli rockvaihdon vaatimista resursseista. Taloustyöryhmän kokous pohti, että on ”[t]arkistettava, mikä on rock-yhtyeiden osuus seuran kulttuurivaihdosta. Nuorisoyhtyeiden tuonti maahan on hyvä asia, mutta täytyy muistaa pysytellä kohtuullisuuden rajoissa. Yhtyeiden tuonnit [on] käsiteltävä myös taloustoimikunnassa. Seuran ei tule toimia rock-yhtyeiden tuottajana muille välittäjille.” Työryhmä toivoi myös kulttuurivaihtoon hieman varttuneempaan makuun soveltuvia ”uusia muotoja”, kuten urkureiden

³²² Kokouspöytäkirjat. PANDA / 4, KA.

³²³ Toimintakertomus 1985. PANDA / 4, KA.

³²⁴ YYA-40-kansalaisvaltuuskunnan nuorisojärjestöjen neuvottelu 14.1.1988. SNSA / 136, VA.

³²⁵ Neuvottelu 16.2. KMO:n valtuuskunnan kanssa Helsingissä 1988. SNSA / 136, VA.

kirkkokonsertit ja ”illalliskonsertit”, joissa myytäisiin illalliskortteja ”neuvostotähden” konserttiin.³²⁶

Lopulta suurta YYA-festivaalia ei järjestettykään. ”Meillähän oli paljon loistavia ideoita, jotka kirjattiin ylös mutta jotka eivät koskaan toteutuneet. --- Luulen että se tukahtui omiin mahdottomuuteensa. Se olisi vaatinut mielettömästi resursseja.”, Venetjoki muistelee³²⁷ Keskustelu SNS:n, SSOD:n ja Rekord-studion välisestä muusta yhteistyöstä kuitenkin jatkui. Siihen palataan tarkemmin luvussa 7.1.

6.4. Monien eri toimijoiden rock-vuosi 1988

Vaikka YYA-konsertti ei toteutunutkaan suunnitellussa laajuudessaan, oli vuosi 1988 edellisen vuoden kaltaisesti aktiivinen rock-vaihdon osalta. SNS oli toivonut, että vuonna 1988 neuvostoliittolaisia rock-yhtyeitä tuotaisiin Suomeen runsaasti: kymmenen konsertin kiertueet ”suomalaisen huippuyhtyeen kanssa” huhti- ja lokakuussa, kaksi esiintymistä Provinssirockissa kesäkuussa, ja kesällä vielä ”mahdollinen suomalais-neuvostoliittolainen rock-festivaali”, jolla viitattaneen YYA-suurkonserttiin. Kutsuttaviksi neuvostoyhtyeiksi ehdotettiin Avtografia, Brava ja DDT:tä, joista jälkimmäisin on sittemmin noussut venäläisen rockin kaanoniin. Vaikka kaikki toiveet ja suunnitelmat eivät toteutuneet, voi vuotta pitää onnistuneena. Toisaalta rock-vaihdossa SNS:n rooli alkoi olla yhä pienempi, kun perestroikan myötä rock-vaihtoon tarvittiin yhä vähemmän virallisia välikäsiä.

Rock-vierailujen kustannukset jaettiin vastavuoroperiaatteella kuten muussakin SSOD:n ja SNS:n välisessä kulttuuriyhteistyössä.³²⁸ Seuran järjestämä rockvaihto oli valuutatonta, eli jos esimerkiksi suomalainen yhtye meni Neuvostoliittoon, SNS maksoi matkat perille, jolloin muu vastuu siirtyi isännille. Yhtyeet saivat SNS:ltä myös päivärahat.³²⁹ Ongelmaksi alkoi osoittautua jo aiemmin mainittu SSOD:n resurssipula. SSOD oli viestittänyt vuoden 1987 lopussa, ettei se aiemmin sovitusta poiketen kykene

³²⁶ Seuran sihteerien, piirijärjestöjen toiminnanjohtajien, aluesihteerien ja sihteerien neuvottelupäivät 15.-16.2.1988 – taloustyöryhmän kokous. Muistio. SNSA / 49.

³²⁷ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³²⁸ Markku Kärkkäisen kirje Neuvostoliiton Ystävyyssseurojen Liiton Sergei Lagoiskille 26.5.1987. SNSA / 79, VA.

³²⁹ Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

lähettämään Suomeen kymmentä rockyhtyettä vuonna 1988.³³⁰ Siitä huolimatta vierailuja saatiin järjestettyä vielä sinä vuonna runsaasti.

Bravo ja karismaattinen Žanna Aguzarova

Vuoden 1988 ensimmäinen rock-vierailu Neuvostoliitosta Suomeen oli SNS:n sijaan täysin S-ohjelmien järjestämä, vaikka SNS tiedottikin konsertista.³³¹ Neuvostoliittolainen Bravo-yhtye oli määrä saada Suomeen alun perin Helsingin Laulufestivaalille, jonka taustalla oli Laulufestivaaliyhdistys ry. Yhdistys halusi toteuttaa myös yhtyeen kiertueen Suomen suurimmissa kaupungeissa ajalla jo 20.-25.11.1987.³³² Bravo-yhtyeen vierailun järjestelyt oli määrä hoitaa Laulufestivaalien järjestäjien ja Neuvostoliiton suurlähetystön kulttuuriattasea Johannes Johanssonin kanssa.³³³ Bravon vierailu kuitenkin lykkääntyi vuoden 1988 alkupuolelle, jolloin yhtye teki S-ohjelmien järjestämän kiertueen helmi-maaliskuun vaihteessa. 11 konserttia sisältänyt kiertue alkoi ilmaiskonsertilla 22.2. Neuvostoliiton kulttuuri- ja tiedekeskuksessa, ja jatkui aina Äänekoskelle asti 3.3.³³⁴

Bravo erottui Neuvostoliiton miesvaltaisesta rockyhteisöstä naislaulajallaan Žanna Aguzarovalla. Ennen Bravoa Neuvostoliitossa ei ollut juurikaan naispuolisia rock-artisteja, lukuun ottamatta muutamaa koristeenomaista VIA-yhtyettä³³⁵. Yhtye oli joutunut vuonna 1984 miliisin kanssa vaikeuksiin: Sitä syytettiin laittomien konserttien järjestämisestä ja sen laitteet takavarikoitiin. Laulaja Aguzarova puolestaan jäi kiinni väärennetyjen henkilöpapereiden käytöstä, jonka vuoksi hänet lähetettiin Moskovasta vanhempiensa luokse Siperian maaseudulle. Bändi oli tauolla

³³⁰ Muistio keskustelusta SSOD:n varapuheenjohtaja Ivanovin kanssa 1.12.1987. SNSA / 136, VA.

³³¹ Bravo Suomessa –tiedonanto 27.1.1988. SNSA / 261, VA; Matti Moilasen kirje 11.2.1988 (ei vastaanottajaa). SNSA / 130, VA; Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³³² Helsingin Laulufestivaaliyhdistys ry:n Ilpo Saunion kirje Neuvostoliiton Ystävyyssseurojen Liitolle 6.4.1987. SNSA / 79, VA. Suomenkielinen kirje lienee käännetty SNS:ssä venäjäksi ja lähetetty SSOD:iin.

³³³ Markku Kärkkäisen kirje Neuvostoliiton Ystävyyssseurojen Liiton Sergei Lagoiskille 26.5.1987. SNSA / 79, VA.

³³⁴ Matti Moilasen kirje 11.2.1988 (ei vastaanottajaa). SNSA / 130, VA.

³³⁵ VIA(*Vokalno-instrumentalny ansambli*)-yhtyeillä eli laulu- ja soitinyhtyeillä viitattiin virallisiin yhtyeisiin, jotka edustivat rockia silotellumpaa ja puhtoisempaa pop-musiikkia. Esim. Huttunen 2012, 16.

sen vuoksi puolitoista vuotta.³³⁶ Bravoa voidaankin pitää ensimmäisenä viranomaisten kanssa todellisiin vaikeuksiin joutuneena neuvostoyhtyeenä, joka esiintyi Suomessa.

Bravon vierailu noteerattiin laajasti myös lehdistössä. Helsingin Sanomien keikka-arvostelussa Tavastialta kiiteltiin Žanna Aguzarovin karismaa, mutta yhtyeen 50-luvun *stiljagi*-kulttuuriin perustuvaa retrotyyliä pidettiin kapeana. Toisaalta yhtye oli myös piristävä poikkeus länsimaiseen rocktarjontaan: ”Tämänkin perusteella voi kuitenkin olettaa, että neuvostorock tulee jatkossa nousemaan merkittävään rooliin länsirockin henkisen laman piristeenä.”³³⁷

Lahden YYA-tapahtuma Uudet tuulet

Vaikka YYA-40-suurfestivaali ei toteutunut, oli rock esillä huhtikuussa järjestetyssä YYA-tapahtumassa Lahdessa 8.-10.4.1988. Tapahtumassa oli poliittisten seminaarien lisäksi mm. rocktyöpajoja, joissa osallistujilla oli mahdollisuus tutustua soittimiin ja musiikkitekniikkaan, soittaa neuvostoliittolaisten bändien kanssa ja äänittää studiossa.³³⁸ Varsinkin neuvostoliittolaisille osallistujille tämä oli ainutlaatuinen mahdollisuus, sillä musiikkitekniikka ja studiot olivat kalliita ja vain harvojen käytössä.

Tapahtuman järjestivät ystävyysfestivaalien tapaan SNS, SNT ja SSOD. Rocktyöpajojen lisäksi tapahtumaan liittyi konsertteja. Konserttien osalta tapahtuman järjestämiseen osallistui myös Elmu ry, mutta päävastuu oli Rami Räsäsen Rocktops-ohjelmatoimistolla, joka palkkasi neuvostorockia tuntevan Anton Nikkilän kiertuemanageriksi.³³⁹

SNS:n kautta oli lähetetty kutsut kolmelle neuvostoliittolaiselle yhtyeelle: Va-Bank, Televizor ja Nautilus Pompilius.³⁴⁰ Moskovalainen Va-Bank saapui Suomeen, mutta Televizor ja hurjassa nousukiidossa ollut Nautilus Pompilius eivät. Klaus Venetjoki arvelee, että varsinkin Televizorin kohdalla syyt olivat poliittisia.³⁴¹ Yhtyeen

³³⁶ Troitski, 127-129.

³³⁷ Idän rock tulee muotiin, HS 26.2.1988. VIEA / lehtileikekokoelma.

³³⁸ Uudet tuulet –esite. SNSA / 136, VA.

³³⁹ Muistio Suomen Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen 40-vuotisjuhlavuoden nuorisotapahtuman järjestämisestä Lahdessa 8.-10.4.1988; Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

³⁴⁰ SNS:n kutsukirje SSOD:lle 30.11.1987. SNSA / 238, VA.

³⁴¹ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

sanoitukset olivatkin erittäin yhteiskuntakriittisiä.³⁴² Televizorin ja Nautilus Pompiliuksen sijaan Va-Bankin kanssa Suomeen saatiin leningradilainen instrumentaaliyhtye Džungli. Yhtyeet kiersivät Suomea myös tapahtuman jälkeen 13.–19.4. soittaen joka ilta eri kaupungissa. YYA-tapahtuman pääkonsertissa Lahdessa esiintyi myös J. Karjalainen ja Mustat Lasit, ja Porvoossa Džunglin tilalla soitti Sielun Veljet.³⁴³ ”Va-bank oli Rocktopsin toivomus, he olivat nähneet sen rock-laboratorion konsertissa 1987. Džungli oli minun ehdotukseni. Se oli jonkinlaista fuusiojazzia, erilaista kuin mitä Rocktopsilla yleensä”, Anton Nikkilä muistelee.³⁴⁴

On huomionarvoista, että Bravon tapaan nämäkin yhtyeet olivat epävirallisia, filharmoniaan kuulumattomia yhtyeitä. Yhtyeillä oli kuitenkin eräänlainen puolivirallinen asema, koska ne kuuluivat Moskovan rock-laboratorioon, jossa ne saivat myös esiintyä. Va-Bank oli noussut yleisön tietoisuuteen esiinnyttyään Rock-panoramassa 1987. Va-Bankin laulaja Aleksander Skljär oli ennen täysipäiväiseksi muusikoksi ryhtymistään valmistunut Moskovan ”diplomaattiyliopistosta” MGIMO:sta ja työskennellyt ulkoministeriön virkamiehenä Pohjois-Koreassa.³⁴⁵ Yhtye ei halunnut luopua itsenäisyydestään eikä poliittisesti kantaaottavista sanoituksistaan, eikä siten haaveillut virallisen yhtyeen asemasta.

Va-Bank kävi vierailun aikana myös Polarvoxin studiossa äänittämässä levyn. Neuvostoliitossa levynteko ei ollut yhtyeelle mahdollista, koska valtiollinen levy-yhtiö Melodija ei kelpuuttanut sitä.³⁴⁶ Va-Bank oli ensimmäinen neuvostoliittolainen rock-yhtye, joka levytti Suomessa. Levyn tuottajana toimi T.T. Oksala ja se julkaistiin Suomessa vuoden 1989 alussa.³⁴⁷ Polarvox oli aiemmin julkaissut myös Bravon albumin, mutta sitä ei oltu äänitetty Suomessa.

Helsingin Sanomien arvio yhtyeiden Vanhan ylioppilastalon konsertista ei ollut kovinkaan kiittävä. Džunglin soundi oli ohut, Va-Bankin esityksestä taas paras anti – laulujen sanat – jäivät kielimuurin vuoksi ymmärtämättä. ”Neuvostorockin tuleminen

³⁴² Huttunen 2012, 86-87.

³⁴³ Naapuri tutuksi: rockkiertue YYA 40 vuotta. SNSA / 138, VA.

³⁴⁴ Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

³⁴⁵ Va-Bank levyttää Suomessa, Eteenpäin 19.4.1988. SNSA / 261, VA; Sirppi ja kitara –TV-dokumentti.

³⁴⁶ Ensimmäinen neuvostoyhtye levyttää Suomessa, Uusi Suomi 15.4.1988. VIEA / lehtileikkeet.

³⁴⁷ Menevä kokonaisuus, Tiedonantaja 2.2.1989. VIEA / lehtileikkeet.

näyttää hieman hankalalta. Bändejä siellä on kuitenkin niin moneen lähtöön, että varmasti määrän myötä myös laatu kasvaa. Kulttuurivaihtokanavia kannattaa kehittää useita. Näin syntyy kilpailua ja näkyviin tyyli-suuntien koko kirjo.”³⁴⁸

Aamulehti puolestaan kehui Džunglia mielenkiintoiseksi, mutta haukkui Va-Bankin musiikkia ja tyyliä: ”Musiikillisesti Va-Bank ei eroa piiruakaan takavuosien suomalaisista uuden aallon yhtyeistä, niinpä heitä voi nyt tarkastella samoin silmin kuin ulkomaalaiset tarkastelivat suomalaisia yhtyeitä. Molemmathan laulaa mollottavat jotain outoa kieltä, josta ei saa mitään selvää. Näin oman tekemisensä lomassa Va-Bank osoittaa kuinka hölmöltä suomalaiset yhtyeet ovat aikoinaan maailmalla näyttäneet.”³⁴⁹ Tiedonantaja puolestaan kehui molempia yhtyeitä, mutta haukkui itse YYA-seminaarin antia tylsäksi.³⁵⁰

Rock-historiikki Terveisiä Tšaikovskille suomeksi

SNS oli esittänyt SSOD:lle Artemi Troitskin saapumista Lahden YYA-tapahtumaan. Troitski vieraili Suomessa kuitenkin vasta tapahtuman jälkeen, kun hänen kirjoittamansa ja Anton Nikkilän suomentama neuvostorockhistoriikki Terveisiä Tšaikovskille ilmestyi.³⁵¹ SNS ei ollut kirjaprojektissa mukana, vaikka sillä olisi ollut oma kustantamo SN-kirjat. Sen sijaan kirjan julkaisun mahdollistivat taistolaiset.

Kirja projekti lähti liikkeelle nuorten rauhanjärjestö Nuorallatanssin³⁵² matkalla. Anton Nikkilä muistelee: ”Kuulin Troitskin kirjasta syksyllä 1986 suomalaisten rockmatkalla Leningradiin. Siellä oli soittamassa suomalainen muusikko Vando Suvanto, jonka kanssa me oltiin istumassa iltaa Nikolai ”Kolja” Vasinin³⁵³ luona. Siellä oli Artemi, Zoopark-yhtyeen Maik [Naumenko], kriitikko Aleksandr Kahn joka on nykyään Lontoossa BBC:llä työskentelevä jazz-kriitikko, ja Akvariumin [viulisti] Vsevolod Gakkel. Sitten Artemi kertoi kirjastaan. Vando ehdotti että kääntäisin sen kirjan.”

³⁴⁸ Neuvostorockin maihinnousu työlästä, HS 17.4.1988. SNSA / 261, VA.

³⁴⁹ Itäistä vaikutusta, Aamulehti 16.4.1988. SNSA / 261, VA.

³⁵⁰ Tahmea seminaari ja komeat konsertit, Tiedonantaja 13.4.88. SNSA / 261, VA.

³⁵¹ Toimintakertomus 1988. SNSA / 50, VA.

³⁵² Nuorallatanssi ry:n osuudesta rock-vaihdossa mainitsi myös Sampo Laurikainen haastattelussa 8.6.2011. Tässä tutkielmaa varten ei kuitenkaan ole käyty läpi Kansan Arkistossa sijaitsevia Nuorallatanssin arkistoja.

³⁵³ Nikolai Vasin on venäläisen rockin kuuluisimpia hahmoja. Hänen Beatles-aiheinen museonsa on edelleen toiminnassa Puškinskaja 10 -taidekorttelissa Pietarin keskustassa.

Nikkilä lähti vuonna 1987 SNS:n järjestämälle kielikurssille Leningradiin, jossa hän käänsi A4-nippuna saamansa käsikirjoituksen. Käännös valmistui kevääksi 1988.³⁵⁴

”Sovin Artemin kanssa, että etsin kirjalle suomalaisen kustantajan. En tiennyt kustantamisesta yhtään mitään. Tarjosin sitä isommilla kustantamoille mutta en saanut vastausta.” Lopulta Anton Nikkilä päätyi isänsä Reijo Nikkilän ehdotuksesta tarjoamaan kirjaa taistolaisten Vastavoima-kustantamolle, joka innostui projektista. Kustantamolla oli SNS:n tapaan suuria suunnitelmia rock-vaihdon suhteen. ”Niillä oli isompi projekti, ne halusivat tuoda venäläistä nuorisokulttuuria Suomeen, johon piti kuulua venäläisten levyjen ja bändien tuomista ja kirjan julkaisu. Kävin yhdessä työryhmän kokouksessa taistolaisten toimituksessa Pitäjänmäessä, jossa oli kirjapaino Kursiivi ja Tiedonantajan toimitus ja [SKP:stä erotettujen taistolaisten vaalipuolue] DeVa:n [Demokraattinen Vaihtoehto] puoluetoimisto. Esittelin siellä hyviä bändejä jota olisi voinut tuoda. --- En ollut taistolainen enkä kauhean poliittinenkaan --- ajattelin että voin jeesata kavereita Leningradissa ja kuunnella hyvää musaa. Taistolaisten näkökulma oli varmaan erilainen. Näistä suurista suunnitelmista ei kuitenkaan toteutunut mitään muuta kuin kirjan julkaisu.”³⁵⁵

Botnia Beat –festivaali Virossa

SNS:n muuttuva asema kulttuurivaihdon päätoimijana näkyi etenkin Suomen ja Neuvosto-Viron rockyhteyksissä. Keväällä 1988 Tallinnassa ja Tartossa järjestettiin Botnia Beat –festivaali täysin ilman SNS:n apua.

1.–17.4.1988 järjestetty Botnia Beat -festivaalista olivat vastuussa Vaasan läänin taidetoimikunta, Eestin Komsomol, Noorus-lehti, ja Provinssirockin taustalla ollut Vaasan läänin kehittyvän musiikin yhdistys (Kemu) ja sen julkaisema Botnia Beat -lehti. Tapahtumassa esiteltiin Vaasan läänin ja Tallinnan alueen nuorisokulttuuria kuvataiteen, teatterin ja musiikin muodossa. Suomalaisyhtyeistä mukana olivat Kolmas Nainen ja Miljoonasade, sekä ”ohjaava läänintaiteilija” Pertti ”Veltto” Virtanen. Virosta esiintyi Singer Vinger ja Seitsmes Meel -yhtyeet.³⁵⁶

³⁵⁴ Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

³⁵⁵ Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

³⁵⁶ Risto Vuorisen ”yhteenvedo” 21.1.1988. SNSA / 130, VA.

Konsertit pidettiin 15.4. Tarton kulttuuritalossa ja 16.-17.4. Tallinnan jäähallissa. Lisäksi oli keskustelupaneeleita mm. ”rock-musiikin sanoituksista ja yhteiskunnallisesta olemuksesta”, jossa puhuivat Miljoonasateen Heikki Salo ja Pertti Virtanen.³⁵⁷

Suomalaisfestivaalien vilkas neuvostorock-kesä

Botnia Beat –festivaaleilla KEMU oli kutsunut Singer Vinger -yhtyeen Provinssirockiin kesäkuuksi.³⁵⁸ SNS:n kautta festivaalilla esiintyi myös moskovalainen 12-henkinen yhtye Brigada S, joka esiintyi ensimmäisenä neuvostoliittolaisena yhtyeenä festivaalin päälavalla.³⁵⁹ Vain vuotta aiemmin neuvostoviranomaiset olivat olleet yhtyeen kimpussa, ja sen piti vaihtaa nimeään, jonka nähtiin viittaavan SS-joukkoihin.³⁶⁰ Nyt yhtye sai kuitenkin matkustaa Suomeen vanhan nimensä turvin.

SNS:n taholta vierailusta oli vastuussa Klaus Venetjoki, joka harmitteli jälkeenpäin yhtyeen sijoittamista päälavalle: ”Provinssirockin päätuottaja Mikko Puska sanoi, että on paras laittaa yhtye parhaaseen aikaan suurimmalle sivulavalle. Olin sitä mieltä ettei missään nimessä vaan päälavalle. Yhtye sai sitten aamupäiväksi ajan päälavalta, mutta eihän väki ole vielä silloin paikalla.”³⁶¹ Suomen vierailunsa aikana yhtye sai toisaalta keikkakokemusten lisäksi myös materiaalisia etuuksia. ”Neuvostoliittolaiset bändit saivat päivärahat, mutta usein niille tehtiin myös hankintoja. Esimerkiksi Brigada S -yhtyeellä ei ollut televisiota, joten ostin heille sen itse omilla rahoillani.”³⁶²

Provinssirockin lisäksi myös muilla suomalaisilla festivaaleilla nähtiin neuvostoyhtyeitä: Gunnar Graps (Saapasjalkarock), Tšornoe kofe (Kuusirock), Cruise (Ruisrock) ja Nautilus Pompilius (Sodankylän elokuvafestivaali).³⁶³ Nautilus Pompilius teki Suomessa festivaalikonsertin lisäksi pariviikkoisen kiertueen.³⁶⁴ Kesällä 1988 suomalaisilla rock-festivaaleilla nähtiin enemmän neuvostorockia kuin koskaan aikaisemmin – ja enemmän kuin toistaiseksi koskaan sen jälkeen.

³⁵⁷ Risto Vuorisen ”yhteenveto” 21.1.1988. SNSA / 130, VA.

³⁵⁸ Risto Vuorisen ”yhteenveto” 21.1.1988. SNSA / 130, VA.

³⁵⁹ Nuorisokulttuuriyhteyksien kehittäminen Suomen ja Neuvostoliiton välillä –muistio, päiväämätön. SNSA / 139, VA; Toimintakertomus 1988. SNSA / 50, VA.

³⁶⁰ Sirppi ja kitara –TV-dokumentti.

³⁶¹ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁶² Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁶³ Nuorisovaltuuskunnan työvaliokunnan kokous 5.5.1988. SNSA / 128, VA.

³⁶⁴ Huttunen 2012, 92.

Suomalais-neuvostoliittolainen rockfestivaali Moskovassa keskellä mellakoita

4.–10.7.1988 SNS, SSOD ja Moskovian rock-laboratorio järjestivät festivaalin Gorkin puistossa, jossa esiintyvät suomalaisyhtyeet Sielun Veljet ja Zero Nine sekä Moskovian rock-laboratorion alaiset yhtyeet Va-Bank, Zvuki Mu ja Vežlivyi Otkaz.³⁶⁵ Vaikka Moskovian rock-laboratoriolla voi arvella olleen esiintymislaitteita, niin silti SSOD pyysi SNS:ää toimittamaan Suomesta äänentoistolaitteet konserttia varten, jotka vuokrattiin Audio Control Systems Oy:ltä.³⁶⁶

Kovatasoisesta tarjonnasta huolimatta konsertit keräsivät Neuvostoliiton valtion uutistoimisto APN:n mukaan vain noin tuhat kuulijaa. Konsertteja oli mainostettu Moskovian lehdistössä, mutta liput eivät vain käyneet tällä kertaa kaupaksi, vaikka vielä vuoden 1987 nuorisokulttuurifestivaalien aikaan suuren kysynnän vuoksi oli ollut vaikea saada lippuja Sielun Veljien konserttiin. Rock-laboratorion johtaja Olga Oprjatnaja selitti ilmiötä sillä, että kun 1980-luvun puolivälin jälkeen rockin vapauduttua myös kysyntä räjähti, niin vuoteen 1988 mennessä se oli kuitenkin palautunut normaalille tasolle. ”[R]ockilla [ei] ole ylipäänsä Neuvostoliitossa kovinkaan paljon ystäviä.” Oprjatnaja kertoi konserttien tuottaneen rock-laboratoriolle raskaat tappiot, vaikka suomalaisetkaan eivät saaneet konserteista rahallista voittoa.³⁶⁷

Klaus Venetjoen versio tapahtumasta on kuitenkin toinen kuin Neuvostoliiton virallisen uutistoimiston: ”Tilanne oli se, että paikka oli aivan täynnä. Moskovassa alkoi silloin nuorisomellakat, joissa oli entisiä Afganistanissa palvelleita sotilaita. Puistossa oli samaan aikaan satojen ihmisten joukkotappelu ja miliisikin otti heidän kanssaan erittäin rajusti yhteen. Siksi konsertin väkimäärää piti rajoittaa. Siitä ei tietenkään uutisoitu mitään, mutta meille tuli tiukka vartiointi. Kun bändi meni lavalle ja tuli lavalta niin bussi tuli suoraan siihen kiinni. Myös lavalla ollut lisäsiipi sahattiin poikki turvallisuussyistä. Soitimme suurlähetystöön ja he tulivat paikalle ihmetellen, etteivät

³⁶⁵ Nuorisovaltuuskunnan kokouspöytäkirja 5.5.1988. SNSA / 128, VA; Moskovian rockjuhliin kaksi suomalaisyhtyettä, HS 28.6.1988; Suomalaisrockia Neuvostoliittoon, Etelä-Saimaa 28.6.1988. SNSA / 262, VA.

³⁶⁶ Matti Moilasen kirje Neuvostoliiton tulliviranomaisille 8.7.1988. SNSA / 130, VA.

³⁶⁷ ”Neuvostoliitossa ei pidetä rock-musiikista, APN 21.7.1988. SNSA / 262, VA.

he tietneet että täällä on tällaista. --- Olisi siellä voinut olla enemmänkin väkeä, mutta jos paikkaan mahtui 8000 – 9000 henkeä, niin kyllä siellä oli ainakin 6000.”³⁶⁸

Imatran avantgardefestivaali perestroikan hengessä

Perestroikan ja glasnostin myötä myös avantgarde³⁶⁹ nousi esille Neuvostoliitossa ensimmäistä kertaa sitten 1920-luvun. 1980-luvun lopun avantgardebuumi ei jäänyt huomaamatta suomalaisilta, ja 27.-31.7.1988 Imatralla pidettiin Suomen ensimmäinen neuvostoavantgardea esitellyt festivaali. Sodankylän elokuvajuhlia järjestänyt ohjaaja Anssi Mänttari, Anton Nikkilä ja Imatran kaupunki olivat festivaalin pääjärjestäjät, mutta myös SNS:n ja SSOD:n tutut toimijat Klaus Venetjoki ja Sergei Lagoiski olivat mukana. Nimellisesti tapahtuma oli myös osa SNS:n Naapuri tutuksi -kampanjaa.

Anssi Mänttari kuvaili tapahtuman perestroika-henkistä luonnetta festivaalin käsiohjelmassa: ”Prosessin neuvostoliittolaisen osapuolen Ystävyyssseurojen liiton [SSOD] varapuheenjohtaja Ivanitski paheksui valintamenetelmää ennenkuulumattomana; valinnanhan suorittivat festivaalien järjestäjät eivätkä neuvostobyrokraatit. --- Elämme mielenkiintoista ja tärkeää aikaa. Maailman silmät seuraavat mitä Neuvostoliitossa on tapahtumassa. Meidän silmämme lähempää kuin muiden. Tämä tilaisuus on käytettävä. Jos meillä on mahdollisuus avata ikkunoita, tehdään se.”³⁷⁰

Rockiksi luokiteltavia esiintyjiä olivat AVIA, joka yhdisti esitykseensä ”niin harmsilaista absurdismia kuin ironisesti tulkittua sosialistista realismia”, ja Rosta Aknad, jonka kappaleet perustuivat Vladimir Majakovskin runoihin. Paikalla oli jälleen myös Artemi Troitski.³⁷¹

Suomalainen lehdistö kirjoitti tapahtumasta erittäin laajasti. Helsingin Sanomat ilahtui uudenlaisen neuvostokulttuurin tuonnista: ”Tarjolla muutakin kuin Glazunovia, puna-armeijan kuoroa ja mustalaisleiriä”.³⁷² Varsinkin AVIA:a kehuittiin: ”Annos absurdia

³⁶⁸ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁶⁹ Avantgarde on erilaisten taidemuotojen kattokäsite, jolla määritellään modernin taiteen aaltoa, jonka kulta-aika Venäjällä ja Neuvostoliitossa oli vallankumousvuoden 1917 tienoilla.

³⁷⁰ Festivaalin ohjelmalehti. SNSA / 136, VA.

³⁷¹ Festivaalin ohjelmalehti. SNSA / 136, VA.

³⁷² Tarjolla muutakin kuin Glazunovia, puna-armeijan kuoroa ja mustalaisleiriä, HS 29.7.1988. SNSA / 136, VA. Neuvostoliittolainen taidemaalari Ilja Glazunov tunnettiin Suomessa etenkin Urho Kekkosen virallisen muotokuvan maalaajana.

voimaa --- festivaalin ehdottomasti vaikuttavin esiintyjäryhmä oli leningradilainen AVIA”, otsikoi Turun Sanomat³⁷³. Käytännön järjestelyjä kuitenkin moitittiin, ja etenkin Imatran kaupungin toimintaa: ”Vaikka varsinainen suunnittelutyö onkin varmasti suoritettu vailla mahdollista kuvioluistelua, jo kunnallisen byrokratian mukana olo festivaaleilla, joiden koko anti on suunnattu kaikkea virallisuutta ja byrokratiaa vastaan, tuntuu paradoksilta. Jo miljöö, päätapahtumapaikka, Imatran kulttuurikeskus on käsitteellisessä ristiriidassa kaiken sen kanssa, mitä festivaali sisälsi. Rock-konsertti tämän keskuksen suuressa salissa tuntuu täysin päättömältä idealta, mutta muusikkojen voima kykeni kuromaan tämän ristiriidan umpeen”, Tiedonantaja raportoi.³⁷⁴

Festivaalin jälkeen Klaus Venetjoki vei AVIA:n vielä esiintymään Helsingin juhlaviikkojen konserttiin Kaivopuistoon. Yleisö oli myös Helsingissä innoissaan yhtyeestä, joka lähti sittemmin maailmalle uuden managerinsa Seppo Vesterisen kanssa.³⁷⁵

Rock-vaihtokesän päätösjuhlat – Tallinnan Rock Summer 1988

Ehkä kuuluisin suomalaisten organisoima rock-tapahtuma Neuvostoliitossa oli Tallinnan Glasnost Rock '88 – tai Rock Summer, kuten virolaiset halusivat sitä mieluummin itse nimittää. Suomalaisjärjestäjät pitivät glasnost-termiä positiivisena, eivätkö ymmärtäneet virolaisten vieroksuvan Moskovasta annettua termiä.³⁷⁶ Elokuussa 1988 järjestetty festivaali oli sinä kesänä Euroopan suurin ja siihen mennessä kaikkien aikojen suurin Neuvostoliitossa. Suomalaisartisteista mukana olivat Eppu Normaali, Juice Leskinen, Mamba, Pave Maijanen ja Sleepy Sleepersin jäsenistä koottu Leningrad Cowboys. Festivaalin taustalla oli Yleisradion Radio 1 ja etenkin radiokanavan työntekijä Markku Veijalainen.³⁷⁷ Samaan tapaan kuin jo keväällä Tallinnan Botnia Beatin yhteydessä, SNS:llä ei ollut minkäänlaista roolia festivaalin järjestämisessä.

³⁷³ Annos absurdia voimaa: Avia!, Turun Sanomat 31.7.1988. SNSA / 136, VA.

³⁷⁴ Olen neuvostokansalainen!, Tiedonantaja 3.8.1988; ks. myös Imatra-festivaali pois Imatralta, HS 1.8.1988. SNSA / 136, VA.

³⁷⁵ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁷⁶ Eesti vabaks! –Tv-dokumentti.

³⁷⁷ Bruun ym., 420; Eesti vabaks! –Tv-dokumentti.

Tallinnan kuuluisalla laululavalla pidetty festivaali on noussut myöhemmin joidenkin mielestä legendaariseksi Viron vapautumisen symboliksi. Yleisradion TV-dokumentissa *Eesti vabaks!* järjestäjät hehkuttavat festivaalin olleen ”sorretun kansan Woodstock”. Tapahtuman juontaja Joke Linnamaa kuvasi virolaista rock-yleisöä neitseelliseksi: ”Nyt mennään auraamaan sellaista peltoa missä kukaan ei ole ennen ollut.” Dokumenttifilmissä Viron vapauden puolesta tehdyksi hienoksi eleeksi kuvataan mm. sitä, kun Juice Leskinen ja sumopainijan housuihin pukeutunut Sakari Kuosmanen (Leningrad Cowboys) lauloivat yhdessä Maamme-laulun korvaten tekstin ”Suomi”-kohdat sanalla ”Eesti”.³⁷⁸ Viron vanha ja nykyinen kansallislaulu *Mu isamaa, mu õnn ja rõõm* kulkeekin samalla sävelellä kuin Maamme-laulu.

Iltalehden tuore kuvaus festivaalilta ei kuitenkaan anna yhtä mairittelevaa kuvaa suomalaisten toiminnasta kuin kaksikymmentä vuotta myöhemmin tehty dokumenttifilmi: ”Suomalaisen perse – ja tuttu näky, kommentoi eestiläisen muusikkojen lehti *Muusik* erikoispainoksessaan kuvan kera Leningrad Cowboysin alias Sleepy Sleepersin esiintymisen pikanttia yksityiskohtaa”, viitaten Kuosmasen esiintymisasuun. ”Erään punkkari-tytön mielestä taas suomalaisyhtyeitten maailmanvalloitus muistutti hyvin paljon tapaa, jolla suomalaisturistit isännöivät Viru-hotellin liepeillä.”³⁷⁹

”Eivätkö suomalaismuusikot tosiaan muusta laula kuin naisista ja viinasta, tuhahti tallinnalaisen undergroundbändi Röövel Ööbikin laulaja Tanu Pedaru ja luonnehti kahta näkemäänsä suomalaisbändiä – Juicea ja Mambaa – lähinnä sääliittäviksi. Hän olisi mieluummin halunnut nähdä juhlilla luovia ja edistyksellisiä bändejä, kuten Sielun Veljet tai 22-Pistepirkon.” Myös Artemi Troitski oli pettynyt. Juice Leskisestä hän totesi lakonisesti: ”Hän on surullinen näky”.³⁸⁰ Ilta-Sanomien lisäksi mm. Tiedonantajassa ihmeteltiin suomalaisten esiintyjävalintoja: ”Suomi-rockilla olisi ollut paljon esittäjiä, joilla olisi ollut uutta sanottavaa, kannattiko nippua kehäraakkeja lähettää Suomenlahden eteläpuolelle vitsejä vääntämään?”³⁸¹

³⁷⁸ *Eesti vabaks!* –Tv-dokumentti.

³⁷⁹ Hyvä Suomi?, *Iltalehti* 1.9.1988. SNSA / 262, VA.

³⁸⁰ Hyvä Suomi?, *Iltalehti* 1.9.1988. SNSA / 262, VA.

³⁸¹ Tallinnan rocktapahtuma oli menestys ja pettymys, *Tiedonantaja* 31.8.1988, VIEA / lehtileikkeet.

7. ROCK-VAIHDON HIIPUMINEN VUOSIKYMMENEN VAIHTEESSA

SNS:n rooli kulttuurivaihdossa oli muuttunut 1980-luvun lopulle tultaessa: se oli muuttunut kulttuurisuhteiden portinvartijasta sillanrakentajaksi, joka saattoi muita toimijoita yhteen. Perestroikan myötä avautuneet suorat yhteydet johtivat siihen, ettei vuosikymmenen vaihteessa SNS:ää enää tarvittu rock-vaihdossa entiseen tapaan. Vuosina 1989-1991 ei ollut mainittavaa rock-vaihtoa seuran kautta, vaikka suunnitelmia vielä pidettiin yllä. Niistä tärkeimpänä oli rock-vaihdon kaupallistaminen.

7.1. Suomalais-neuvostoliittolainen rockin yhteistyöyritys

Suuren YYA-festivaalin suunnitelmien yhteydessä vuonna 1988 SNS oli keskustellut SSOD:n ja Rekord-studion kanssa laajemmastakin yhteistyöstä. Vaikka suuri YYA-festivaali ei toteutunut, muita suuria kuvioita kaavailtiin vielä vuonna 1989. Rock-vaihdosta piti tehdä taloudellisesti kannattavaa, ja SNS:n Klaus Venetjoki ja SSOD:n Sergei Lagoiski halusivat kehittää kaupallista rock-vaihtotoimintaa.

Konkreettisia yhteistyökohteita esitettiin useita: konserttitoiminta Neuvostoliitossa, Suomessa ja muissa maissa; levytyssopimukset siten, että suomalaiset voisivat julkaista neuvostoliittolaisten ja neuvostoliittolaiset suomalaisten levyjä, ja että suomalaiset voisivat saada myös julkaisemiensa neuvostoliittolaisten levyjen maailman oikeudet; yhteiset muotimessut esim. nuorisomuotiin liittyen; muu kustannustoiminta kuten lehdet, muut julkaisut, tarrat ja niin edelleen.³⁸²

Taloudellisesti kaikkein suurin hanke oli yhteisen musiikkistudion perustaminen Moskovaan, jonka kustannukset olisivat ”arviolta useita miljoonia markkoja, mutta jonka toteuttaminen takaisi käytännössä melkoisen etuaseman yhteistyössä”. Johtopäätöksinä Klaus Venetjoki esitti SNS:lle seuraavaa: ”Olemme yksinkertaisesti tilanteessa, jossa SN-Seuralla on kaksi mahdollisuutta: joko hylätä täysin näin suuret yrityshankkeet, koska niiden toteuttamiseen ei ole resursseja – tai ryhtyä niitä toteuttamaan hankkimalla nämä resurssit. Mikäli kaikenlainen harkinta ja selvitystyö osoittaa, että SN-Seura voisi lähteä mukaan, seuraa siitä kolme vaihtoehtoa: 1)

³⁸² Luottamuksellinen neuvottelumuistio 17.2.1988 (Klaus Venetjoki), SNSA / 136, VA. Neuvotteluissa olivat paikalla SNS:n Klaus Venetjoki, SSOD:n Sergei Lagoiski, toimittaja Artemi Troitski, Rekord-studion johtaja Juri Tšernavski ja varajohtaja Vladimir Penkov, sekä suomalaiset ohjelmatoimistoyrittäjät Jouko Karppanen ja Rami Räsänen.

perustetaan oma yksikkö/yritys, 2) perustetaan yhteisyritys sopivien suomalaisten, alalla jo toimivien yritysten kanssa tai 3) perustetaan yhteisyritys suomalais-neuvostoliittolaisena.”³⁸³

Myös Artemi Troitski oli ehdottanut rock-bisnekseen keskittyvän yhteistyöyrityksen perustamista Tiedonantajan haastattelussa keväällä 1988: ”Suomalais-neuvostoliittolais-englantilainen yhteistyöyritys voisi olla hyvä tapa järjestää Neuvostoliiton ja lännen välistä rock-vaihtoa. --- Pidemmän päälle ei ole kovin järkevää, että yhtyeet käyvät meiltä yksi toisensa jälkeen äänittämässä Polarvoxin studiossa, kun yhteistyöyritys voisi perustaa rockstudion vaikka Moskovaan.” Myös Neuvostoliito–Suomi-seuran pääsihteeri A. Korolev harmitteli, että neuvostoyhtyeet esiintyvät yksityisen suomalaisyhtiön välityksellä, kun sen sijaan toimintaa voisi hoitaa SNS:n ja SSOD:n konserttiyhtiö.³⁸⁴

Venetjoen mukaan toiminnan kaupallistaminen lähti liikkeelle SSOD:n suunnalta: ”Neuvostoliitossa tapahtui isoja muutoksia tähän aikaan. SSOD tavallaan kaupallistui. Yksityiset henkilöt ja osastot lähtivät tekemään bisnestä. Milloin vietiin kahvia Tunisiasta tai hajuvesiä tai milloin mitään. Homman nimi oli se, että rahaa piti hankkia lisää. Rock-vaihto ei kuitenkaan tuottanut yhtään mitään, joten ajateltiin, että jos se annetaan ammattimaisen tahon hoidettavaksi, niin siitä voisi jotain tulla.”³⁸⁵

Vuonna 1989 monimuotoisista suunnitelmista oli jäljellä lähinnä konserttitoiminta, eikä Rekord-studio enää ollut kuvioissa mukana. Ajatuksena oli perustaa suomalais-neuvostoliittolainen rock-vaihdon yritys, jossa olisi mukana SNS:n ja SSOD:n lisäksi suomalainen ohjelmatoimisto. SSOD:n Sergei Lagoiski ehdotti ohjelmatoimistopartneriksi Rami Räsäsen Rocktops-yhtiötä. Myös ohjelmatoimistoyrittäjä Tapio Korjus olisi ollut Lagoiskin mielestä hyvä kontakti varsinkin kansainvälisten yhteyksiensä vuoksi.³⁸⁶ Korjuksen yhtiö Rockadillo oli myös julkaissut venäläisen Vežlivyi Otkaz -yhtyeen levyn.³⁸⁷

³⁸³ Luottamuksellinen neuvottelumuistio 17.2.1988 (Klaus Venetjoki), SNSA / 136, VA.

³⁸⁴ Muistio neuvotteluista Moskovassa 13.–14.12.1988. SNSA / 238, VA.

³⁸⁵ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁸⁶ Sergei Lagoiskin kirje Klaus Venetjoelle 21.9.1989. SNSA / 130, VA.

³⁸⁷ Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

Lopulta hanke kuitenkin paisui liian suureksi, koska Venetjoen mukaan SNS:ssä siihen olisi haluttu liittää rockin lisäksi muitakin kulttuurivaihdon alueita: ”SNS:n pääsihteeri Erkki Kivimäki ja moni muu SNS:ssä oli sitä mieltä että tähän pitäisi kytkeä myös kaikki muu [kulttuurivaihto], kuten sirkukset ja puna-armeijan kuorot. Se tarkoitti käytössä sitä, että pääomat olisivat todella suuria,. Puhuttiin noin viidestä miljoonasta markasta. Koko homma karkasi lapasesta.”³⁸⁸

SNS:ssä hankkeen ongelmaksi koettiin riskinotto ja ammattilaisten mukaan saaminen, jotta ”pahemmilta tal[oudellista] tappiota tuottavilta erehdyksistä välttyttäisiin.”³⁸⁹ Hanke kuitenkin kaatui jo ennen varsinaista kehitystyötä: ”Sitä tutkittiin, mutta sitten SSOD:n työntekijät alkoivat itse tehdä erilaisia asioita oman tai jonkun muun yrityksen nimissä, ja systeemi hajosi. Toisaalta SNS:ssä ei ollut sellaista bisnesosaamista. Se oli enemmänkin haihattelua ja puhetta ilman selkeää toimintasuunnitelmaa ja strategiaa. Ei ollut markkinatutkimusta eikä visiota. Tähän epämääräisyyteen se muun muassa kaatui.”³⁹⁰

7.2. Rikotut lupaukset, väärät esiintyjät

Vuonna 1989 perinteisen kaavan rock-vaihdossa alkoi esiintyä yhä enemmän ongelmia. Suurimmaksi ongelmaksi koitui se, ettei Neuvostoliiton päässä pidetty lainkaan kiinni lupauksista niistä yhtyevalinnoista, joista oli sovittu etukäteen.

Suomen ja Neuvostoliiton nuorison seitsemäs – ja viimeiseksi jäänyt – ystävyysfestivaali pidettiin Suomessa 5.–12.8.1989. Pääasiassa Helsingissä pidetyssä tapahtumassa oli uudenlaista ohjelmaa ja osallistujia. Neuvostoliitosta paikalla oli ensi kertaa liikemiehiä ja uskonnollisia nuoria. Liikemiesten ohjelmassa oli mm. tutustuminen Uuden Suomen toimitukseen. Ajatuskin siitä, että kommunistisen Neuvostoliiton valtuuskunnassa olisi nuoria liikemiehiä, jotka vierailevat oikeistolaisen Uuden Suomen toimituksessa, olisi ollut absurdi vain viisi vuotta aiemmin. Järjestelytoimikunnan puheenjohtajana toimi jälleen Matti Vanhanen. Kulttuuriohjelman suunnitelma, josta vastasi Klaus Venetjoki, painottui selkeästi rockiin ja avantgardeen.

³⁸⁸ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁸⁹ Eräitä ajatuksia yhteistoimintakohteista SSOD:n vierailua 6.–10.2.1989 varten –muistio. SNSA / 244, VA.

³⁹⁰ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

Järjestelytoimikunta oli todennut valmistelukokouksessa, että ”suomalaisten kasvavaa kiinnostusta neuvostoliittolaista kulttuuria kohtaan” on hyödynnettävä tapahtumassa. Festivaaleille haluttiin esiintymään edistykselliset neuvostoyhtyeet *Zvuki Mu*, Sergei Kurjohinin johtama *Pop-Mehanika*, *Televizor* ja *Vežlivyi Otkaz*. Helsingissä esiintymisen lisäksi yhtyeille tarjottiin esiintymismahdollisuuksia muissa suurimmissa kaupungeissa.³⁹¹ Avajaistapahtumasta haluttiin luoda ”laaja uuden neuvostokulttuurin monipuolinen ja sisällöltään korkeatasoinen avantgardistinen kokonaisuus”.³⁹² Avajaisten järjestämisestä olivat kiinnostuneet myös Imatran avantgarde-festivaalin puuhamiehet Anssi Mänttari ja Anton Nikkilä. Keväällä festivaalille haviteltiin myös *Bravo*-yhtyettä, mutta pian kuultiin sen hajonneen. Tilalle tarjottiin toista yhtyettä, jonka suomalainen järjestelytoimikunta totesi olevan ”musiikkianniltaan ja tasoltaan *Sabrina*-tyyliä”.³⁹³

Venetjoki matkusti Moskovaan tapaamaan KMO:n edustajia. Ensimmäisellä kerralla he eivät kuitenkaan olleet perillä vastassa, joten uusintaneuvottelut pidettiin 31.3.³⁹⁴ Venetjoki oli huomannut, että vierailujen toteutuminen oli lopulta KMO:sta kiinni: ”[SSOD:n] Sergei [Lagoiski] pystyi tekemään esityksiä, mutta ei voinut itse päättää mistään. Komsomolin politrukit olivat ne, jotka tekivät viime kädessä päätökset.”³⁹⁵ Neuvotteluissa sovittiin, että neuvostoliittolainen rock-yhtye esiintyisi suomalaisen bändin kanssa Helsingin lisäksi minikiertueella Tampereella, Turussa ja Kotkassa.³⁹⁶ Neuvotteluissa luvattiin suostua myös suomalaisten toiveisiin yhtyeistä.³⁹⁷

Lopulta paikalle saapuikin *Zvuki Mun*, *Pop-Mehanikan*, *Televizorin* ja *Vežlivyi Otkazin* sijaan kevyempää pop-musiikkia edustaneet *Ura* ja *Elektroklub*. ”He [KMO:n edustajat] antoivat ymmärtää että sovitut bändivierailut toteutuvat, mutta ei heillä ollut oikeasti aikomustakaan lähettää niitä näin jälkikäteen ajatellen”, Venetjoki muistelee. Hän epäilee ainakin *Zvuki Mun* ja *Televizorin* peruuntumisen johtuneen poliittisista

³⁹¹ Festivaalin järjestelytoimikunnan telex KMO:n Juri Zaitseville ja Alexander Romanoville 19.5.1989. SNSA / 220, VA.

³⁹² Uusi neuvostokulttuuri esittäytyy –muistio 1.3.1989. SNSA / 220, VA. 3

³⁹³ Festivaalin järjestelytoimikunnan kokous 24.4.1989. SNSA / 220. Italialainen laulajatahti *Sabrina* tuli tunnetuksi vuoden 1987 hitistään *Boys (Summertime Love)* ja seksikkästä imagostaan. Tässä yhteydessä ”*Sabrina*-tyylillä” viitattaneen negatiiviseen sävyyn sisällöttömään, kaupalliseen pop-musiikkiin.

³⁹⁴ Neuvottelumistio 31.3.1989. SNSA / 220, VA.

³⁹⁵ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁹⁶ Neuvottelumistio 31.3.1989. SNSA / 220, VA.

³⁹⁷ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

syistä.³⁹⁸ Televizor ei ollut päässyt Suomeen myöskään Lahden YYA-tapahtumaan vuotta aikaisemmin.

Ystävyysfestivaalin avajaisiltana Harjun nuorisotalolla esiintyi vain suomalaisyhtyeitä, kuten metallibändi Modesty Blaise ja punk-yhtye The Fucking World. Toisena päivänä Ylioppilasaukiolla esiintyi Kadotetut ja illalla Vanhalla ylioppilastalolla neuvostoyhtyeiden lisäksi Hearthill. Tapahtumassa oli myös modernia balettia ja avantgardetaiteen näyttely. ³⁹⁹ Neuvostoliiton lähettämät yhtyeet olivat varsinkin Venetjoelle karvas pettymys: ”Syntyi varsin ikävä tilanne, kun se musiikki [jota lopulta tuotiin] oli mitä oli, enkä halunnut leimautua ja tuoda sellaista musiikkia. Sitten oli ikävä puhua [yhtyeille] positiivisesti että kiva kun tulitte, vaikka heidän ei olisi pitänyt lainkaan tulla. Missä on Zvuki Mu tai Pop-mekanika?”⁴⁰⁰

Samat ongelma oli myös venäläisen rockin klubi-illoissa, joka oli alun perin Sergei Lagoiskin idea. Ajatuksena oli, että helsinkiläisellä klubilla järjestettäisiin kuukausittain ”Russian nights” -ilta, jossa soittaisivat vaihtuvat neuvostoyhtyeet. ”Kustannukset voisi pitää alhaalla mm. majoittamalla yhtyeet mahdollisuuksien mukaan opiskelija-asuntoloihin”, Lagoiski kaavaili⁴⁰¹ Muutama rock-ilta ehdittiin järjestää, mutta ne loppuivat kuitenkin pian tuttuihin ongelmiin: ”Kun olin neuvottelemassa bändeistä Moskovassa, oltiin saamassa ne bändit jotka haluttiin, mutta lopulta ne vaihtui. Minulle se ei ollut lainkaan siisti tilanne, että sinne tuli lähinnä virallisia bändejä, joilla ei ollut mitään sanomaa. Tässä vaiheessa alkoi myöskin suomalaisten ohjelmatoimistojen vetäytyminen, koska on vaikeaa toimia, jos ei voi luottaa yhteistyökumppaneihin.”⁴⁰²

7.3. Next Stop Soviet – vaihtoehtokulttuuria tanskalaisittain

Syyskuussa 1989 järjestettiin pohjoismaalais-neuvostoliittolainen Next Stop Soviet -nuorisotapahtuma. Moskovassa ja Pohjois-Euroopan pääkaupunkien parlamenttien edessä oli tarkoitus pitää samanaikaisesti rock-konsertteja, jotka televisioitaisiin satelliittien välityksellä muihin maihin. Lopulta tapahtumassa oli kuitenkin vain yksi

³⁹⁸ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

³⁹⁹ Festivaalin käsiohjelma. SNSA / 220, VA.

⁴⁰⁰ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

⁴⁰¹ Sergei Lagoiskin kirje Klaus Venetjoelle 21.9.1989. Suomenkielisen kirjeen kielivirheiden vuoksi ei suoria sitaatteja. SNSA / 130, VA.

⁴⁰² Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

konsertti Moskovassa ilman satelliittisilloja. Konsertissa esiintyi mm. DDT-yhtye, mutta tapahtumassa oli ennakoitua vähemmän katsojia ja ennakoitua enemmän käytännön ongelmia.⁴⁰³ Suomesta tapahtumassa esiintyi – ainakin tullille osoitetun kirjeen perusteella – Jelly Roll Bakers -niminen yhtye.⁴⁰⁴ SNS ei kuitenkaan ollut tapahtumassa mukana, vaikka tapahtumasta onkin runsaasti materiaalia seuran arkistossa. Myöskään muut suomalaistoimijat eivät osallistuneet järjestelyihin kovinkaan aktiivisesti, mikä herätti ihmetystä muissa Pohjoismaissa.⁴⁰⁵

Tanskalaislähtöinen hanke oli ehkä liian kunnianhimoinen, eikä siksi vedonnut suomalaisiin järjestötoimijoihin, jotka olivat jo nähneet kulttuurivaihdon realiteetit. Tapahtuman järjestämisessä mukana olleen Sari Vesikansan raportti kuvaa suorapuheisuudessaan hyvin suomalaisten ja tanskalaisten nuorten henkistä eroa neuvostosuhteiden hoidossa: "Next Stop on Tanskassa ehkä enemmän 'nuorisokulttuurinen' ilmiö, nuorten ryhmätoiminnan perusta, jolle antaa ideologista potkua tietty neuvostoeksotiikka. Neukuista tykkääminen on yksi hyvä vaihtoehtoilun ja shokeerauksen muoto Nato-maassa. --- Itselleni tuli mieleen tietty 'glamour-vaihtoehtoilu' katsellessani tanskalaista kokousväkeä. Ero vakavamielisiin ja iältänsäkin vanhempiin neukkuihin oli melkoinen. --- Heidän [neuvostoliittolaisten] mielestään Tanskan Next Stop ei ollut riittävän hyvin organisoitunut, ei ole selkeitä vastuuihmisiä, suunnitelmia, ei osoitteita yms. Tämmöisen porukan kanssa on vaikea tehdä yhteistyötä, varsinkin kun neukkujen puolelta vähäisinkin toimenpide edellyttää asioimista byrokratian kanssa. Kun projektit ja matkat kuitenkin toteutetaan Neuvostoliitossa, tämä organisoimattomuus tuottaa todellista haittaa asioiden järjestämisessä. Tanskalaisten 'haluamme sen – teemme sen' -asenne ei myöskään innostanut (vähän niin kuin paasaisi kasvissyönnistä elämäntapana ihmisille, jotka kärsivät elintarvikepulasta)."⁴⁰⁶

Toinen, onnistuneempi rock-vaihtoprojekti oli kesän 1990 Maailmat kohtaavat -festivaali Joensuussa. SNS ei ollut tässäkään mukana, vaan tapahtuman järjesti PAND – taitelijat rauhan puolesta ry. Festivaaliin oli pyydetty Neuvostoliitosta AVIA, Nautilus

⁴⁰³ Next Stop Soviet, SNSA / 130, VA.

⁴⁰⁴ Matti Moilasen kirje Neuvostoliiton tulliviranomaisille 21.9.1989. SNSA / 130, VA.

⁴⁰⁵ Next Stop Soviet Courier, SNSA / 130, VA.

⁴⁰⁶ Sari Vesikansan raportointi Next Stop Sovjet - dialogitapaamisesta Kööpenhaminassa 7.-9.4.1989. SNSA / 130, VA.

Pompilius ja Boris Grebenštšikov.⁴⁰⁷ Näistä kolmesta Grebenštšikov esiintyikin festivaaleilla juhannusaattona 1990 Akvarium-yhtyeensä nimissä.⁴⁰⁸

7.4. Venäjänkielinen Rumba-lehti

Vuoden 1989 merkittävin suomalais-neuvostoliittolainen rock-projekti oli suomalaisen rock-lehti Rumban venäjänkielinen erikoispainos. Neuvostoliiton lehdistössä oli käsitelty rock-musiikkia – ajoittain myönteisessäkin sävyssä – jo ennen Gorbatšovin aikaa.⁴⁰⁹ Neuvostoliitossa ei kuitenkaan ollut omatekoisia pienpainatteita lukuun ottamatta varsinaista rock-lehteä. Asia haluttiin korjata suomalais-neuvostoliittolaisin voimin.

Lehdestä oli ollut puhetta jo Imatran avantgardefestivaalin yhteydessä. ”Parhailleen on kehitteillä idea (lähtenyt jopa SNS:ää lähellä olevalta taholta), saada aikaan suomalais-neuvostoliittolainen rock- ja avantgardekulttuurilehti. Mukana olisi mm. neuvostorockin guru Artemi Troitski. Lehti tähtää suureen maailmaan, se julkaistaisiin englannin kielellä.”⁴¹⁰ Myös toteutumattoman YYA-40-suurkonserttihankeeseen yhteydessä oli puhuttu rocklehden julkaisemisesta.⁴¹¹ Suomalais-neuvostoliittolainen rock-lehti toteutui kuitenkin vasta Rumban toimesta.

Rumban kustantajana tuolloin toimineella Pekka Haavistolla oli rock-manageri Seppo Vesterisen kautta kontakteja uutistoimisto APN:ään. Yhteistyössä APN:n, Leningradin rock-klubin ja opetusministeriön kanssa alettiinkin ideoita venäjänkielistä Rumbaa syksyllä 1988.⁴¹² SNS ei ollut mukana lehden toteutuksessa, vaikka antoikin taustatukea: ”Rumba-lehti oli täysin heidän oma ideansa. Joko Pekka Haavisto tai Rumban päätoimittaja Rami Kuusinen soitti minulle ja kertoivat ideasta, joka oli mielestäni aivan loistava.”⁴¹³ SNS auttoi valmisteluissa kutsumalla keväällä 1989 Suomeen lehden työryhmässä olleet Leningradin rock-klubin presidentti Nikolai

⁴⁰⁷ PANDA / 5, KA.

⁴⁰⁸ Huttunen 2012, 61.

⁴⁰⁹ Etenkin Muzikalnaja Zhizn, Moskovskii Komsomolets ja Junost -lehdissä. Ramet ym., 186.

⁴¹⁰ Huipentaako Imatra neukkubuumiin? Taide 3/88. SNSA / 136, VA.

⁴¹¹ Suomalais-neuvostoliittolainen populaarimusiikin festivaali -muistio, 10.12.1987. SNSA / 136, VA.

⁴¹² Halme, 95-97.

⁴¹³ Klaus Venetjoen haastattelu 6.10.2012.

Mihailovin ja rock-toimittaja Anatoli Gunitskin. He vierailivat mm. Radio Cityssä, Yleisradion Rock-radiossa ja Tavastialla.⁴¹⁴

25.-27.8.1989 Leningradissa järjestettiin lehden julkistamistilaisuus. Suomesta tapahtumaan osallistui lähinnä tiedotusvälineiden edustajia. SNS:n edustajana julkistamistilaisuudessa oli nuorisosihteeri Matti Moilanen.⁴¹⁵ Painosmäärä oli Rumba-lehden kaikkien aikojen suurin – 100 000. Lehteä myytiin neuvostoliittolaisilla rock-klubeilla ja APN:n järjestämissä myyntipisteissä. Lehden ruplamääräisiä myyntituloja – arviolta 400 000 ruplaa⁴¹⁶ – ei kuitenkaan voitu vaihtaa länsivaluutaksi ja tuoda maasta ulos. Myyntituloista päätettiin tehdä rahasto, josta myönnettiin avustuksia neuvostoliittolaisten ja suomalaisten nuorten artistien kulttuurivaihtoon.⁴¹⁷

Avustuksia jakoi suomalais-neuvostoliittolainen neuvottelukunta, joka ehti jakaa rahoja käytännössä vain kerran. Suomalaisprojekteista rahaa sai Image-lehden hanke käydä suomalaisen kulttuuriväen kanssa tapaamassa leningradilaisia kollegoita, sekä Giddyups-yhtyeen Neuvostoliitossa kuvattava video. Neuvostoliittolaisista hakijoista rahaa saivat mm. virolaiset Röövel Ööbik- ja J.M.K.E. -yhtyeet lentolippujen ostamista varten. Yhtyeet matkustivat Lontooseen BBC:n vieraiksi ja myöhemmin New Yorkiin New Music Seminar -tapahtumaan. Rahoja ei kuitenkaan jaettu enempää ja ainakin Rumban historiategoksen mukaan ”kukaan ei varsinaisesti tiedä tai muista mitä tuolle määrättömältä vaikuttaneelle ruplakasalle tapahtui – loppuivatko ne sittenkin kesken vai katosiko niitä virattomille teille.” Rahaa saattoi palaa myös Rumba-lehden kymmenhenkisen valtuuskunnan Moskovon vierailuun, joka tapahtui APN:n isännöimänä mutta rockrahaston varoilla.⁴¹⁸

7.5. Uudistuvan SNS:n huomio muualla kuin rock-vaihdossa

Rumba-lehden venäläispainos noteerattiin myös SNS:n taholta kulttuuritekona, ja seura myönsi Rumballe tunnustuspalkinnon samana vuonna.⁴¹⁹ Lehden kustantaja Pekka Haavisto puolestaan valittiin vuonna 1990 SNS:n hallitukseen ja hän pyrki 1991

⁴¹⁴ SNS:n toimintakertomus 1989. SNSA / 50, VA; Matti Moilasan kirje tiedotusvälineille 18.4.1989. SNSA / 130, VA.

⁴¹⁵ SNS:n toimintakertomus 1989. SNSA / 50, VA.

⁴¹⁶ SNS:n nuorisovaltuuskunnan työvaliokunnan kokouspöytäkirja 7.9.1989. SNSA / 128, VA.

⁴¹⁷ Halme, 95-97: Bruun ym., 420.

⁴¹⁸ Halme, 95-97: Bruun ym., 420.

⁴¹⁹ SNS:n toimintakertomus 1989. SNSA / 50, VA; Halme 97.

myös seuran puheenjohtajaksi⁴²⁰. Haavisto tahtoi SNS:n muuttuvan ”karvahattukerhosta ystäväpalveluksi”. Haaviston mukaan ystävyys oli uudistunut Suomen ja Neuvostoliiton välillä nopeammin kuin ystävyysseuratoiminta, kun Gorbatšovin myötä suorat kontaktit lisääntyivät räjähdysmäisesti. ”Juhlapuheet, balalaikka ja baletti olivat Haaviston mielestä ihan kivoja ohjelmanumeroita, mutta kukaan ei jaksanut niistä määräänsä enempää varsinkaan kun sekä Neuvostoliitossa että Suomessa oli tapahtunut voimakas kansalaisliikkeiden nousu.”⁴²¹

Haavisto oli myös edelleen sitä mieltä, että SNS:llä olisi syytä olla suomalaisen ja neuvostoliittolaisen nykymusiikin ohjelmatoimisto ja ”rock-asiamies”, joka auttaisi musiikkikentän kontaktien luomisessa. Hän halusi myös siirtää seuramatkojen painopistettä ”intourismista nuorisomatkailuun nykyaikaisine matkaopaskirjoihin.”⁴²²

SNS:ssä käytiin muutoinkin kiivasta keskustelua seuran tulevaisuudesta. 1990-luvun alkuun mennessä seura oli muuttunut ”puolivirallisesta” järjestöstä tavalliseksi kansalaisjärjestöksi. Tätä muutosta myös seuran uusi nuori pääsihteeri Merja Hannus painotti: glasnost haluttiin tuoda myös SNS:ään.⁴²³ Vuoden 1990 aikana seuran johtoeleimiin valittiinkin järjestöaktiiveja korkean tason poliitikkojen sijaan ja pidettiin seminaareja seuran tulevaisuudesta.⁴²⁴ Samalla seuran toiminta sai uusia muotoja mm. avustustoiminnasta, joka suuntautui talousahdingosta kärsiviin Neuvostoliiton lähialueisiin kuten Karjalan tasavaltaan.⁴²⁵

Myös SNS:n neuvostoliittolaisten yhteistyökumppanien taloudellinen tilanne oli Neuvostoliiton hajoamisen lähestyessä huonontunut. SNS lähetti Sergei Lagoiskille vielä vuonna 1990 materiaalia seuraavista yhtyeistä: Zero Nine, Pääkköset, Kim Lönnholm, Neljä Ruusua, Kelpo Pojat, 22-Pistepirkko, Electric Blue Peggy Sue and the Revolutions from Mars, The Innerspacemen ja Atomic Dog. Samalla SSOD:lta pyydettiin

⁴²⁰ Minkkinen, 378.

⁴²¹ Minkkinen, 390.

⁴²² Minkkinen, 390-391.

⁴²³ Minkkinen, 373.

⁴²⁴ Minkkinen, 375-376; Toimintakertomus 1989. SNSA / 50, VA; Sinikka Paavoseppä-Huopasen kirje tiedotusvälineille 9.2.1989. SNSA / 130, VA.

⁴²⁵ Minkkinen, 377-378.

materiaalia neuvostoyhtyeistä, jotka voisivat tulla Suomeen.⁴²⁶ Vastausta vierailuista puhumattakaan ei kuitenkaan tullut. ”Neuvostoliiton taloudellinen tilanne alkoi olla sellainen, että varmasti se vaikutti myös SSOD:n tilanteeseen”, silloinen järjestöpäällikkö Markku Kärkkäinen muistelee.⁴²⁷

Markku Kärkkäinen ja nuorisosihteeri Matti Moilanen olivat ehdottaneet vuoden 1989 lopulla SNS:n piirijärjestöille osallistumista rock-yhtyeiden vierailujen järjestämiseen.⁴²⁸ Kainuun piirijärjestön edustaja vastasi, että he ovat ”periaatteessa --- olleet jo kauan kiinnostuneita rock-ryhmistä”, mutta kustannusten vuoksi eivät tule mukaan, koska saavat ”korkeatasoisia ryhmiä Donin Rostovista tai Kostamuksesta varsin edullisesti, melkeinpä ilmaiseksi. Joten tyydymme niihin, koska samalla se on ystävyyskaupunkeja hyödyttävää toimintaa.”⁴²⁹ Piirijärjestöihin yritettiin vedota vielä seuraavanakin vuonna, mutta tuloksetta.⁴³⁰

Arkistomateriaali SNS:n vastaanottamista vieraista antaa osviittaa siitä, ettei seuran kautta ollut enää vuosina 1990-1993 rock-vaihtoa, vaan lähinnä perinteistä kansanmusiikkia.⁴³¹ ”SNS:n budjetti putosi laman myötä. Seurassa oli silloin ihan muut asiat mielessä kuin rock-vaihto”, Markku Kärkkäinen muistelee.⁴³²

⁴²⁶ Lista yhtyeistä Sergei Lagoiskille 7.1.1990; Nuorisovalioikunnan työryhmän kokouspöytäkirja 8.1.1990. SNSA / 128, VA

⁴²⁷ Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

⁴²⁸ Matti Moilasen ja Markku Kärkkäisen kirje SNS:n piiri- ja aluejärjestöille 21.11.1989. SNSA / 130, VA.

⁴²⁹ Kainuun piirijärjestön tuntemattoman edustajan kirje Matti Moilaselle 29.11.1989. SNSA / 130, VA.

⁴³⁰ Nuorisovaltuuskunnan kokouspöytäkirja 6.2.1990. SNSA / 130, VA.

⁴³¹ SNSA / 261, VA.

⁴³² Markku Kärkkäisen haastattelu 22.8.2011.

8. EPILOGI: ROCK-VAIHTO KYLMÄN SODAN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN

Rock-vaihto hiipui 1990-luvulle tultaessa. Rock-vaihdon eräänlainen jälkinäytös nähtiin kuitenkin vuonna 1993. Leningrad Cowboysin ja Puna-armeijan kuoron yhteiskonsertti Total Balalaika Show veti Helsingin Senaatintorille kymmeniä tuhansia kuuntelijoita 12.6.1993. Esitys vietiin vuotta myöhemmin Berliiniin, minkä rahoitti 1980-luvulla kulttuurivaihtoa pääosin rahoittaneen opetusministeriön sijaan nousukiidossa ollut matkapuhelinyhtiö Nokia.

Maiden välisen kulttuurivaihdon ja erityisesti rock-vaihdon ympyrä sulkeutui: Puna-armeijan kuoro oli ensimmäinen neuvostoyhtye, joka esiintyi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945. Rock-vaihdon osalta taas tapahtuma oli ironinen, koska olihan Leningrad Cowboys perustettu Sleepy Sleepersin jäsenistä, jotka olivat vielä 1970-luvun lopulla uhanneet Suomen idänsuhteita. Leningrad Cowboysin ja Puna-armeijan kuoron yhteisesiintyminen osoitti kymmenen vuotta aiemmin mahdottomina pidetyt ajatukset mahdollisiksi, oli sitten kyse Neuvostoliiton hajoamisesta tai suomalaisen rock-yhtyeen ja neuvostoarmeijan kuoron yhteisesiintymisestä yhdysvaltalaisten klassikkohittien tahtiin. Markku Jokisipilä on kirjoittanut tapahtuman huumorinsävytteisestä symbolisesta merkityksestä: ”Kylmän sodan päättymisen tajusi konkreettisesti, kun Urho Kekkosen Suomen tosikkomaisuutta törkyrockillaan 1970- ja 1980-luvuilla irvailleen Sleepy Sleepersin laajennettu versio ja Ensemble Aleksandrova [Puna-armeijan kuoro] tuuttasivat ilmoille yhdessä ja samassa konsertissa Finlandian, Kalinkan, punaniskarockhelmi Sweet Home Alabaman ja surffipopklassikko California Girlsin.”⁴³³

Pienemmän luokan rock-vaihtoa Suomen ja Venäjän välillä on sittemmin harjoittanut vuonna 1998 perustettu Tusovka ry, joka järjestää suomalais-venäläisiä rock-iltoja vuoroin Suomessa, vuoroin Venäjällä.⁴³⁴ Venäläinen termi ”tusovka” tarkoittaa institutionalisoimatonta yhdessäoloa ilman tarkasti rajattua tematiikkaa tai

⁴³³ Jokisipilä Markku, Tunnustakaa! Blogimerkintä 31.8.2010.

<<http://jokisipila.blogspot.fi/2010/08/tunnustakaa.html>>

⁴³⁴ Ks. yhdistyksen kotisivut <www.tusovka.fi>

rekisteröityä jäsenyyttä⁴³⁵, minkä vuoksi ”Tusovka ry” on itse asiassa käsitteenä ristiriitainen, mutta toisaalta se kuvaa hyvin suomalaista järjestäytymiskulttuuria.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäläinen rock ei ole ollut Suomessa nähty kovinkaan paljon esillä Tusovkan pienimuotoisia konsertteja lukuun ottamatta. Tätä tutkielmaa kirjoittaessa venäläinen rock on kuitenkin tehnyt jonkinlaisen paluun. Maaliskuun alussa 2012 Helsingissä esiintyi venäläinen rock-tähti Zemfira. Ennen konserttia The Circus -klubin oven edessä ollut jono täytti koko Kampin Narinkkatorin. Suurin osa yleisöstä oli jonon puheensorinan perusteella venäläisiä, joita on nyt Suomessa sekä asukaina että turisteina enemmän kuin koskaan aikaisemmin.⁴³⁶ Saman kuun lopulla Suomeen tuli DDT-yhtye, jota oltiin pyydetty Suomeen jo 1980-luvulla. Vierailun järjesti SNS:n seuraaja Suomi-Venäjä-seura. DDT:n vierailun yhteydessä julkistettiin myös Tomi Huttusen kirja pietarilaisesta rock-kulttuurista, joka oli laajasti esillä suomalaisessa mediassa.⁴³⁷ DDT-yhtye ja sen johtajan Juri Ševtšukin yhä ajankohtaisemmaksi tulleet yhteiskunnalliset sanoitukset puolestaan tehtiin ymmärrettäväksi, kun Suomi-Venäjä-seura oli käännättänyt yhtyeen ohjelmiston suomeksi.⁴³⁸ Näin voitiin ylittää 1980-luvun rock-vaihtoa vaivannut kielimuuri. Suomi-Venäjä-seuran rock-teemavuosi sai jatkoa, kun seura järjesti Huttusen johdolla syksyllä 2012 rock-matkan Pietariin.

Helsingin Sanomien kolumnisti Anna Laine pohti lokakuussa 2012 DDT:n vierailun merkitystä: ”Mutta miksi Ševtšuk esiintyy Suomessa vain pienehköillä lavoilla, vaikka hän kotimaassaan täyttää jäähallit silloin kun joku virallinen taho ei kiellä esiintymisiä? Me suomalaiset emme juurikaan tunne suuren naapurimme kulttuurielämää. Sen ei tietenkään pitäisi olla niin. On masentavaa lukea tilastoja siitä, kuinka vähän suomalaisissa kouluissa opiskellaan venäjän kieltä.”⁴³⁹ Naapuri on vieläkin tehtävä tutuksi, ja rockissa on siihen edelleen potentiaalia.

⁴³⁵ Yurchak, 141, 146-150; Pilkington 1994, 234-235.

⁴³⁶ Tekijän omat havainnot ja muistiinpanot 2.3.2012.

⁴³⁷ Esim. YLE TV1:n AamuTV-ohjelma 27.3.2012.

⁴³⁸ Ks. suomennokset Suomi-Venäjä-seuran kotisivuilta

<<http://www.venajaseura.com/kulttuuri-ja-projektitoiminta/ddt/inatsheps-suomennokset>>

⁴³⁹ Venäjän suurin julkkis, HS 7.10.2012.

9. ROCK-VAIHTO: YSTÄVYYSTOIMINNASTA KAUPALLISTAMISEEN

Tutkielmani käsitteli Suomen ja Neuvostoliiton välistä rock-musiikkivaihtoa, sen vaikeaa alkua, epäonnistuneita yrityksiä tehdä siitä osa maiden välisiä virallisia kulttuuritapahtumia, sen menestyksekkäämpää sisällyttämistä osaksi nuorisotoimintaa, ja 1980-luvun lopun rock-vaihdon monipuolistumista ja kaupallistamista. Tutkielma on ensimmäinen yleisesitys Suomen ja Neuvostoliiton rock-vaihdosta.

1980-luvun puolivälin jälkeen rock-musiikki tuli näkyväksi osa-alueeksi Suomen ja Neuvostoliiton väliseen kulttuuriyhteistyöhön. Yhteistyö näkyi ennen kaikkea artistien esiintymisinä toistensa kotimaissa. Esiintymisten lisäksi suunniteltiin suomalaisen rock-musiikin julkaisemista Neuvostoliitossa ja päinvastoin. Rock-yhteistyö saattoi näkyä myös kirjallisena julkaisutoimintana ja videoiden tuottamisena. Vuodet 1987-1988 olivat rock-vaihdon kultakautta, joka hiipui 1990-luvulle tultaessa.

Rock-vaihto varsinaisesti alkoi osana Suomen ja Neuvostoliiton nuorison ystävyystapahtumia, mutta jo 1980-luvun puolivälissä esiintymisiä oli yhä enemmän muissakin yhteyksissä. Mihail Gorbatšovin uudistuspolitiikan myötä Neuvostoliitto suhtautui rock-musiikkiin aiempaa hyväksyvämmiin. Tämä mahdollisti rockin esiinnousun paitsi Neuvostoliiton sisällä, myös sen kulttuurisuhteissa muiden valtioiden kanssa. Myös Suomessa populaarimusiikki oli noussut salonkikelpoisempaan asemaan; vielä 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa rock-yhtyeiden saatettiin pelätä vahingoittavan Suomen idänsuhteita, kuten Sleepy Sleepersin tapaus osoitti. Toisaalta poliittinen kontrolli saattoi näkyä vielä 1980-luvun lopussa siten, ettei kaikkia neuvostoyhtyeitä päästetty Suomeen esiintymään, jos ne koettiin Neuvostoliiton puolella poliittisesti arveluttaviksi.

Tutkielma on keskittynyt etenkin Suomi-Neuvostoliitto-seuraan, joka oli pitkään tärkein kulttuurivaihdon toimija, mutta jonka merkitys kulttuurivaihdossa väheni 1980-luvun lopulle tultaessa. Toisaalta silloinkin SNS:n oli mukana rock-vaihdossa ja seura myös suunnitteli laajaa rock-alan yhteistyötä neuvostoliittolaisen yhteistyökumppaninsa SSOD:n kanssa.

Rock-musiikin esiinnousu maiden välisessä kulttuuriyhteistyössä toimii mikrotason esimerkkinä tarkasteltaessa makrotason muutoksia niin Neuvostoliitossa kuin Suomen

idänsuhteiden hoidossa. Mitä pidemmälle 1980-luvun loppua kohti edettiin, sitä monimuotoisempaa, epävirallisempaa ja kaupallisempaa rock-vaihto oli. Tutkielmaa aloittaessani ounastelin, että rock-vaihdolla olisi ollut vahva kytkös ulkopolitiikkaan ja virallisiin idänsuhteisiin, mutta loppujen lopuksi SNS ja muut rock-vaihdon toimijat osoittautuivat varsin itsenäisiksi. Mikro- ja makrotasolla oli kuitenkin yhteys, mikä näkyi ennen kaikkea siinä, että laaja-alainen rock-vaihto tuli ylipäänsä mahdolliseksi vasta Neuvostoliiton uudistuspolitiikan myötä. Myös rock-vaihdon kaupallistuminen tapahtui samaan aikaan Neuvostoliiton talouden vapautumisen kanssa.

Seuraavassa yhteenvedossa käydään läpi rock-vaihdon merkitystä nuorisokulttuurin, kaupallistamisen ja kulttuurillisen merkityksen näkökulmista. Sen lisäksi hahmotellaan mahdollista jatkotutkimusta.

9.1. Rock-vaihto ei herättänyt nuorison mielenkiintoa Neuvostoliittoa kohtaan

SNS oli ajatellut rock-vaihdon olevan keino paitsi parantaa suomalaisnuorten Neuvostoliitto-kuvaa, myös saada nuoret mukaan seuran toimintaan. Rock-vaihto saattoi monipuolistaa suomalaisnuorison Neuvostoliitto-kuvaa, mutta se ei tuonut seuralle kovasti kaivattuja nuorisojäseniä: vuodesta 1984 vuoteen 1987 alle 30-vuotiaiden osuus oli tippunut entisestään 11,2 prosentista 6,4 prosenttiin.⁴⁴⁰ Vuonna 1989 alle 30-vuotiaita oli vain 4,4 prosenttia, vajaat viisituhatta henkeä.⁴⁴¹

Ehkä aktiivinen rock-vaihto alkoi nuorison houkuttelemisen kannalta liian myöhään. Toisaalta siihen ei ollut mahdollisuutta virallisessa ystävyyspolitiikassa – lyhyitä yksittäisesiintymisiä lukuun ottamatta – ennen Neuvostoliiton uudistuspolitiikkaa. Neuvostoliitto ei halunnut rockia tuotavaksi, eikä Suomi voinut siksi sitä viedäkään. Toisaalta 1980-luvulla rock-vaihto nousi tärkeään rooliin SNS:n nuorisotapahtumissa, jotka toimivat rock-vaihdon pääareenoina aina vuosikymmenen loppuun asti.

9.2. Rockista ei ollut vientituotteeksi

1980-luvun loppua kohden rock-vaihtoa haluttiin tehdä entistä kaupallisemmalla pohjalta, ja rock-musiikki nähtiin idänsuhteiden uhkan sijaan mahdollisena vientituotteena. 1980-luvun lopun suuret suunnitelmat kaupallisesta yhteistyöstä

⁴⁴⁰ Minkkinen, 398.

⁴⁴¹ Kähmivästä järjestökääkästä halutaan eroon, Tiedontantaja 15.12.1989. VIEA / lehtileikkeet.

kuvaavat hyvin sekä Suomen taloudellisen nousukauden että Neuvostoliiton yksityistämisen ilmapiiriä. Niin häpeämättömän kaupalliset suunnitelmat eivät olisi tulleet kuuloonkaan rock-vaihdon alkuaikoina 1970-luvulla.

Rock-vaihdon kaupallistaminen kuitenkin epäonnistui. Suurisuuntaiset projektit eivät toteutuneet, mikä johtui osittain resurssien puutteesta ja toisaalta Neuvostoliiton sisäisestä kehityksestä, joka heijastui SNS:n pääyhteistyökumppanin SSOD:n toimintaan. Suomessa ei ollut lopulta myöskään todellista kysyntää neuvostorockille – tai Neuvostoliitossa suomirockille – jotta se olisi voinut toimia virallisen kulttuurivaihdon ja ystävyysspolitiikan sijaan kaupallisella pohjalla.

9.3. Rock-vaihto ei jättänyt merkittävää kulttuurista jälkeä

Suomi oli monelle neuvostoliittolaiselle yhteelle ensimmäinen itäblokin ulkopuolinen keikkakohde, ikkuna länteen. Toisaalta suomalaisyhtyeet pääsivät esiintymään Neuvostoliitossa silloin, kun elettiin neuvostorockin kultakautta. Rock-vierailujen kulttuurista arvoa ei pidä kuitenkaan liioitella. Suomessa neuvostoliittolaisten rock-yhtyeiden esiintymiset ylittivät uutiskynnyksen ja herättivät kiinnostusta, mutta musiikki ei saanut koskaan pysyvää suosiota.

Anton Nikkilän mukaan suurin osa yhtyeistä tuotiin siten, että joku järjestävä taho piti tietystä yhtyeestä, mutta yleisö ei yleensä lämmennyt: ”Suomalaisiin ei kolahtanut, jonkin verran tykättiin, mutta ei tarpeeksi. En oikein muista ketään, joka olisi innostunut neuvostorockista laajempaan ilmiöönä. Neukkurockia yritettiin sovittaa länsimaisiin kriteereihin, ja aina löydettiin yksi bändi joka sopi niihin. Kielimuuri ehkä johti kulttuurimuuriin. Se kanssakäyminen oli aika hedelmätöntä, suomalaiseen rockiin ei jäänyt mitään jälkeä siitä.”⁴⁴² Sama ilmiö toimi myös toiseen suuntaan, eli suomalaisyhtyeiden vierailuissa Neuvostoliitossa. Vaikka useissa suomalaisissa TV-dokumenteissa suomalaisyhtyeille on sovitettu vapauttajan viittaa, ei vierailujen merkitystä neuvostoliittolaiselle rock-kulttuurille tule korostaa liikaa. Vain Sielun Veljien Moskovan nuorisofestivaalien konsertit vuonna 1985 voidaan nähdä merkittävänä poikkeuksena.

⁴⁴² Anton Nikkilän haastattelu 18.7.2012.

9.4. Jatkotutkimus

Suomen ja Neuvostoliiton välisessä rock-vaihdossa riittää vielä tutkittavaa. Tähän tutkielmaan on kerätty melko paljon arkisto- ja haastattelumateriaalia, varsinkin SNS-arkistoon ja SNS:n toimijoihin painottuen. Kerättyä materiaalia on myös jätetty käyttämättä huomattava määrä pro gradu -tutkielman rajallisen sivumäärän vuoksi.

Lisävalaistusta rock-vaihtoon antaisi mm. Kansan Arkistossa sijaitsevan Rauhapuolustajien arkisto, joka oli tutkielmaa tehdessä järjesteltävänä. Kansan Arkistossa on myös rock-vaihdossa mukana olleiden vasemmistolaisten taide- ja rauhanjärjestöjen arkistoja, joita ei ole huomioitu tässä tutkielmassa, kuten Nuorallatanssi-yhdistyksen arkisto. Maiden välisen rock-vaihdon kokonaiskuva täydentyisi tutkimalla myös Venäjällä SSOD:n ja KMO:n arkistoja – ainakin niiltä osin kun materiaalia on saatavilla. Lisäksi miltei jokainen tätä tutkielmaa varten haastateltu antoi runsaasti ehdotuksia henkilöistä, joita voisi haastatella rock-vaihtoon liittyen.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (VA), Helsinki

Suomi–Neuvostoliitto-seuran arkisto (SNSA)

Neuvostoliittoinstituutin arkisto (NIA)

Venäjän ja Itä-Euroopan Instituutin arkisto (VIEA), Helsinki

Lehtileikekokoelma (poistettu 2011)

Kansan Arkisto (KA), Helsinki

Helsingin laulufestivaali ry (HLFA)

PAND – Taiteilijat rauhan puolesta ry (PANDA)

Suomen Festivaaliyhdistys ry (SFYA)

Suomi–Neuvostoliitto-seuran valokuva-arkisto

Hyvä paha populaari –näyttely Kansan Arkistossa 23.11.2009 –
23.11.2010 (esite)

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomien internet-arkisto

Pop-media Oy:n arkisto, Helsinki

Rumba-lehden venäjänkielinen erikoispainos

Yliopisto 10/2010

Hajanumeroita seuraavista lehdistä, käytetty SNS:n ja VIE-instituutin arkistojen
leikekokoelmien pohjalta (viittausjärjestyksessä):

Ilta-Sanomat, Uusi Suomi, Sovetskaja Muzyka, Tiedonantaja, Maailma ja
me, Komsomolskaja Pravda, Kansan Tahto, Rannikkoseutu, Etelä-Suomen
Sanomat, Kaleva, Pohjois-Karjala, Helsingin Sanomat, Kansan Uutiset,
Savon Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti, Hämeenkulma, Kumi- ja
nahkatyöläinen, Ilkka, Seuratieto, Uusi Lahti, Neuvosto-Karjala,
Aamulehti, Iltalehti, Turun Sanomat, Taide.

Kirjallisuus

Bruun Seppo, Lindfors Jukka, Santtu Luoto ja Markku Salo, Jee jee jee: Suomalaisen rockin historia. WSOY. 3. painos. Porvoo 2002.

Caute David, The Dancer Defects: The Struggle for Cultural Supremacy during the Cold War. Oxford University Press. Oxford 2003.

Halme Markku, Rumba – 20 vuotta rockin takahuoneessa. Johnny Kniga. Porvoo 2003.

Herrala Meri, Neuvostoliiton musiikkipolitiikan tutkimus: kontekstista organisatoriseen näkökulmaan. Artikkelit teoksessa Suuri ja mahtava metodologia? Lähestymistapoja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen. Edita. Porvoo 2010.

Heinonen Hilka, Selvitys Suomen ja Neuvostoliiton kulttuuriyhteistyöstä 1978-1982. Neuvostoliittoinstituutin julkaisusarja A 12. Helsinki 1983.

Huttunen Tomi, Pietari on rock! Intokustannus. Helsinki 2012.

Huttunen Tomi, Venäjää voi ymmärtää: rock. Artikkelit julkaisussa Idäntutkimus 2/2010. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry. Vammalan kirjapaino 2010.

Jangfeldt Bengt, Panoksena elämä: Vladimir Majakovski ja hänen piirinsä. WSOY. Suomi 2009.

Konttinen Vesa, Popeda – Ilikeesti kiittää – Vuodet 1977-2008. Like. Keuruu 2009.

Kinnunen Kaisa, Suomi-Neuvostoliitto-seuran historia 1944-1974. Suomi-Venäjä-seura. Helsinki 1998.

Krekola Joni, Maailman kylässä 1962. Helsingin nuorisofestivaali. Like/Rauhanpuolustajat. Suomi 2012.

Kvale Steinar, An introduction to Qualitative Research Interviewing. Sage. London 1996.

Lindfors Jukka, Salo Markku ym., Jytinää Eestissä – Sleepy Sleepersien pitkä ja kivinen tie. Kustannus Oy Odessa. 2. painos. Helsinki 2003.

Minkkinen Aimo, Katsaus Suomi-Neuvostoliitto-seuran historiaan 1975-1991. Suomi-Venäjä-seura. Helsinki 1998.

Pernaa Ville, Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944-1992. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti. Keuruu 2002.

Pernaa Ville, Ystävyysspolitiikan aika: Suomi Neuvostoliiton naapurina. Artikkelit teoksessa Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Toim. Ville Pernaa ja Mari K. Niemi. Edita. Helsinki 2005.

Pietiläinen Jukka, Hajottiko glasnost Neuvostoliiton? Artikkelijulkaisussa Idäntutkimus 2/2008. Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ry. Gummerus Kirjapaino Oy. Suomi 2008.

Pilkington Hilary, Russia's Youth and Its Culture: A Nation's Constructors and Constructed. Routledge. New York 1994.

Pilkington Hilary, 'The Future is Ours': Youth Culture in Russia, 1953 to the Present. Article in Russian Cultural Studies: an Introduction. Edited by Kelly Catriona and Shepherd David. Oxford University Press 1998.

Ramet Sabrina Petra, Sergei Zamaschikov ja Robert Bird, The Soviet Rock Scene. Artikkelijulkaisussa Rocking the State: Rock Music and Politics in Eastern Europe and Russia. Toim. Ramet Sabrina Petra. Westview Press. USA 1994.

Rice Christopher, Soviet Music in the Era of Perestroika. Artikkelijulkaisussa Culture and the Media in the USSR Today. Toim. Julian Graffy ja Geoffrey A. Hosking. Macmillan. Great Britain 1989.

Rinne Harri, Laulava vallankumous. Viron rock-sukupolven ihme. Johnny Kniga. Juva 2007.

Shiraev Eric ja Zubok Vladislav, Anti-Americanism in Russia: from Stalin to Putin. Palgrave. USA 2000.

Siikala Kalervo, Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet. Yhteiskirjapaino Oy. Helsinki 1976.

Stites Richard, Russian Popular Culture. Entertainment and Society since 1900. Cambridge University Press. Cambridge 1992.

Troitski Artemi, Terveisiä Tšaikovskille. Suomentanut Anton Nikkilä. VaVo Oy. Helsinki 1988.

Vares Vesa (toim.), Poliittista ystävyyttä – YYA-sopimus 60 vuotta. Henkivakuutusta, rauha politiikkaa, ystävyyttä? Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja, 34. Turku 2009.

Walli Hasse ja Vanajas Appe, Hehkuva kitara – Suomalaisen muusikkokongressin vaiheikkaat seikkailut. Otava. Keuruu 1996.

Yurchak Alexei, Everything Was Forever, Until It Was No More. The Last Soviet Generation. Princeton University Press. USA 2006.

Haastattelut (tekijän hallussa)

Kärkkäinen Markku, 22.8.2011, Helsinki

Laurikainen Sampo, 8.6.2011, Helsinki

Moilanen Matti, 22.8.2011, Helsinki

Nikkilä Anton, 18.7.2012, Helsinki

Nikkilä Reijo, 8.6.2011, puhelimitse

Röyhkä Kauko (oik. Välimaa Jukka-Pekka), 27.6.2012, viestienvaihto Facebookissa

Venetjoki Klaus, 6.10.2012, puhelimitse

Walli Hasse, 28.3.2011, Helsinki

Blogit

Huttunen Tomi <<http://blogs.helsinki.fi/venajaavoimmartaa/>>

Jokisipilä Markku <<http://jokisipila.blogspot.com>>

Audiovisuaaliset lähteet

Kansallinen audiovisuaalinen arkisto (KAVA, katsottu Turun yliopiston pääkirjaston KAVA-tietokoneilla)

Viitatut Yleisradion Teema-kanavalla esitetyt TV-dokumenttiohjelmat:

Yhteinen Sävel: Tere perestroika (Ari Matikainen, Kino Company Oy 2009)

Sirppi ja Kitara – From Russia with Rock (Villealfa Filmproductions 1988)

Sielun Veljet Moskovassa (Pettufilmi Oy 1988)

Eesti Vabaks! (Nouhau Productions Oy 2010)

How the Beatles Rocked the Kremlin (BBC Worldwide Ltd. 2009)

Yleisradion Elävä arkisto <http://yle.fi/elavaarkisto/>